



FOLIA FORESTALIA

METSÄNTUTKIMUSLAITOS
THE FINNISH FOREST RESEARCH INSTITUTE
HELSINKI 1993

824

Tuija Sievänen

KAUPUNKIVÄESTÖN ULKOILUKÄYTTÄYTYMINEN JA
ULKOILUALUEIDEN KÄYTTÖ

Hämeenlinnan ulkoilututkimus

Outdoor recreation household survey in the City of Hämeenlinna

FOLIA FORESTALIA

Julkaisija — *Publisher*

Metsäntutkimuslaitos
The Finnish Forest Research Institute

Toimitus — *Editors*

Päätoimittaja — <i>Editor in chief:</i>	Erkki Annila
Toimittaja — <i>Editor:</i>	Seppo Oja
Toimittaja — <i>Editor:</i>	Tommi Salonen

Unioninkatu 40 A, FIN-00170 Helsinki, Finland
tel. +358-0-857 051, fax +358-0-625 308

Toimituskunta — *Editorial Board*

Erkki Annila (pj. — *chairman*), Pentti Hakkila, Seppo Kaunisto, Jari Kuuluvainen,
Juha Lappi, Eino Mälkönen

Tavoitteet ja tarkoitus — *Aim and Scope*

Sarjassa julkaistaan tutkimuksia, tilastoja ja kirjallisuuskatsauksia, joilla on ensisijaisesti kotimaista merkitystä. Julkaisukielenä on kotimainen kieli, mutta julkaisut sisältävät englanninkielisen selosteen tärkeimmistä tutkimustuloksista.

Folia Forestalia publishes research reports, statistics and literature reviews relevant to Finnish forestry.

Tilaukset — *Subscriptions*

Tilaukset ja tiedustelut pyydetään osoittamaan Metsäntutkimuslaitoksen kirjastolle.
Subscriptions and orders for back issues should be addressed to the Library of the Institute.

FOLIA FORESTALIA 824

Metsäntutkimuslaitos. Institutum Forestale Fenniae. Helsinki 1993

Tuija Sievänen

KAUPUNKIVÄESTÖN ULKOILUKÄYTTÄYTYMINEN JA
ULKOILUALUEIDEN KÄYTTÖ

Hämeenlinnan ulkoilututkimus

Outdoor recreation household survey in the City of Hämeenlinna

Approved on 30.11.1993

Sievänen, T. 1993. Kaupunkiväestön ulkoilukäyttäytyminen ja ulkoilualueiden käyttö. Hämeenlinnan ulkoilututkimus. Summary: Outdoor recreation household survey in the City of Hämeenlinna. Folia Forestalia 824. 62 p.

Väestötason ulkoilututkimuksen tarkoitus oli selvittää hämeenlinnalaisten ulkoiluun osallistumista ja ulkoiluharrastamista. Tutkimuksella saadaan tietoa kaupunkiväestön ulkoilun kohdistumisesta oman asuin ympäristön läheisyyteen, oman kunnan läheisyyteen sekä myös muualle, tavallisiin talousmetsiin taajaman ulkopuolella.

Koko Hämeenlinnan väestöön kohdistuvalla postikyselyllä kerättiin tietoja väestön ulkoilukerhoista ja niiden alueellisesta ja ajallisesta jakautumisesta sekä runsaasti muita tietoja väestön ulkoilukäyttäytymisestä. Väestön mielipiteitä ulkoilualueiden hoidosta ja palveluista tiedusteltiin. Tässä väestötason ulkoilututkimuksessa painotettiin ulkoilualueiden käytön suunnitteluun soveltuvia tietoja, mutta kuvattiin myös väestön ulkoilukäyttämisen peruspiirteitä.

Hämeenlinnalaisten ulkoilun osallistumisosuudeksi saatiin 89 %. Ulkoilevan väestön ulkoiluaktiivisuus oli Hämeenlinnassa tämän aineiston perusteella erittäin korkea. Hämeenlinnalaiset ulkoilivat keskimäärin noin 2–3 kertaa viikossa. Ulkoilevan väestön kaikesta ulkoilusta noin 40 % kohdistui Hämeenlinnan asuntoalueiden läheisille ulkoilu- ja metsäalueille. Seudullisille ulkoilualueille kohdistui 9 % kaikista ulkoilukertojen määrästä. Noin puolet ulkoilukerhoista suuntautui kaupungin ulkopuolelle, etupäässä tavallisiin talousmetsiin (vapaa-ajan asunnon ja lomaviettopaikan ympäristöt).

The mail-back household survey in the city of Hämeenlinna aimed to describe participation in outdoor recreation activities, and recreation visits to areas close to home, and to typical timber production areas in the countryside. Time patterns of participation and other descriptive information of recreation behaviour were in focus. Opinions of recreation facilities and services, and preferences of different management practices were also surveyed. Different ways to measure and describe the quantity of participation (by frequencies of visits on weekly or annual basis) are discussed. Different aspects of what kind of information is important and useful for recreation planning in a community are discussed. Especially, the information is useful for planning and management of recreation resources in City of Hämeenlinna. In addition, the study produced interesting information about the recreation behaviour of urban population in general.

The participation rate in outdoor recreation was 89 percent, which is very high. Those who participated also showed very high activity in participation, 2–3 times per week in average. Forty per cent of all recreation visits were paid to recreation areas close to residential areas, and 9 % to regional recreation areas. Half of all recreation visits take place in the countryside, mainly in the surroundings of second homes and vacation centres.

Keywords: forest recreation, outdoor recreation, urban forests, outdoor recreation demand, outdoor recreation behavior.

FDC 907.2+270

Author's address: The Finnish Forest Research Institute, Department of Forest Resources, Unioninkatu 40 A, FIN-00170 Helsinki, Finland.

ISBN 951-40-1346-8
ISSN 0015-5543

Tampere 1993. Tammer-Paino Oy

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
1.1	Tutkimuksen tausta ja rajaus	4
1.2	Väestötason ulkoilututkimus	5
1.2.1	Ulkoilu ja vapaa-aika	5
1.2.2	Ulkoilun kysyntä	8
1.3	Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet	11
2	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	11
2.1	Aineistot ja menetelmät	11
2.2	Hämeenlinnan ulkoilualueet	13
3	TULOKSET	15
3.1	Hämeenlinnan metsäalueiden ulkoilukäyttö	15
3.1.1	Ulkoilualueilla käynti	15
3.1.2	Ulkoilualueiden väestöpohja	16
3.1.3	Ulkoilualueiden kävijät	17
3.2	Hämeenlinnaisten ulkoiluharrastaminen	22
3.2.1	Hämeenlinnaisten ulkoiluaktiivisuus	22
3.2.2	Ulkoiluharrastukset ja ulkoilu Hämeenlinnan ulkopuolella	27
3.2.3	Ulkoiluun käytetty aika ja ulkoilun ajallinen jakautuminen	30
3.3	Hämeenlinnaisten mielipiteet ulkoilualueiden hoidosta	31
3.3.1	Ulkoilualueiden ja ulkoilureittien lukumäärä sekä ulkoilureittien soveltuvuus	31
3.3.2	Ulkoilualueiden ja -reittien palvelut ja varusteet	32
3.3.3	Ulkoilualueiden metsänhoito	35
3.3.4	Ulkoilualueiden hoitoon käytetyt varat	37
3.4	Hämeenlinnaisten ulkoilu vapaa-ajan harrastuksena	39
4	TULOSTEN TARKASTELU	43
4.1	Ulkoiluun osallistuminen, ulkoiluaktiivisuus sekä ulkoilun ajallinen ja alueellinen vaihtelu	43
4.2	Ulkoiluharrastukset	45
4.3	Ulkoilualueisiin liittyvät mielipiteet	46
4.4	Ulkoilu osana vapaa-ajan harrastamista	47
5	YHTEENVETO	48
	KIRJALLISUUS — REFERENCES	49
	SUMMARY	53
	Liitteet	54

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta ja rajaus

Ulkoilun ja muun luonnon virkistyskäytön merkitys on jatkuvasti kasvanut. Ulkoilu ja ulkoliikunta kasvattavat kansalaisten fyysisiä ja henkisiä voimavaroja. Ulkoilupolitiikan tavoitteena on turvata kaikille kansalaisille hyvät ulkoilumahdollisuudet vaihtelevassa ja rikkaassa luonnonympäristössä (Frluftslivet in Norden 1982). Kuntien ja valtion vastuulla olevat ulkoilupalvelut ovat jatkuvan kehittämisen tarpeessa.

Ulkoilun käsite on määritelty Virkistysaluekomitean mietinnössä (Komiteamietintö 1973: 143) seuraavasti: ”Ulkoilulla ymmärretään ensisijassa ulkosalla (luonnossa) jalan, hiihtäen, pyöräillen, veneillen tai näihin verrattavalla tavalla vapaa-ajan viettämistarkoituksessa tapahtuvaa liikkumista sekä tilapäistä oleskelua, uimista, lyhytaikaista telttailua, marjojen ja sienien poimimista, onkimista, joutenoloa, ja yleistä luonnonharrastusta sekä muuta näihin verrattavaa toimintaa.”

Ulkoilukäsitteen ulkopuolelle erotetaan muun muassa sellainen ulkosalla liikkuminen, joka liittyy työ- tai asioimismatkoihin tai varsinaiseen työntekoon joko luonnonympäristössä tai pihapiirissä. Kodin ulkotyöt kuten lumityöt ja puutarhatyöt ovat myös rajatut pois. Sen sijaan vapaa-ajan metsätyö ja viljely, kun se tapahtuu muualla kuin vakinaisen asunnon piirissä, katsotaan kuuluvan ulkoiluharrastamisen piiriin.

Ulkoilun käsitteellinen rajaaminen on ongelmallista ja aina sopimuksenmukaista, mutta ohjenuorana on pidetty nimenomaan virkistystarkoitusta eli toiminnan motiiveja. Käsitteen rajauksessa liikkutaan henkilökohtaisen kokemusmaailman alueella, jota ulkopuolisen on vaikea mitata. Samoja ongelmia koetaan monilla muilla vapaa-ajan tutkimuksen alueilla. Itse ’vapaa-aika’ käsitteenä on yhtä ongelmallinen (Kelly 1982).

Ulkoilu ja ulkoliikunta ovat monessa suhteessa rinnakkain kulkevia käsitteitä. Tavallisimmat ulkoiluharrastukset ovat liikunnallisia kuten kävely, hiihto ja pyöräily. Ulkoiluun liittyy kuitenkin runsaasti sellaisia piirteitä, jotka eivät ole liikuntaa kuten luonnonläheisyydestä nauttiminen, luonnontarkkailu ja -opiskelu, lepäily ja oleskelu luonnonympäristössä ja maisemien ihailu. Rajausongelmia aiheuttavat monet lii-

kuntalajit, jotka voivat olla joko ulkoilua tai urheilua, jota tehdään yhtä hyvin ulkosalla kuin sisätiloissa (luistelu, jalkapallo tai tennis). Lisäksi ulkoiluympäristöä rajattaessa erityisesti Pohjoismaissa määreeksi usein liitetään jokamiehenoikeudet erotuksena rajoitetun käytön piirissä oleville ulkoliikuntapaikoille.

Jokamiehenoikeuden perintö on muokannut suomalaisen ulkoilutavan, johon kuuluu spontaani toiminta. Ulkoiluun ei useinkaan liity ennakkoivaa suunnittelua. Ulkoilemaan lähdetään, kun on hieman vapaata aikaa, ja ulkona liikutaan siellä mistä löytyy lähimpänä sen hetkisiin tarpeisiin sopivaa ympäristöä. Suomalainen ulkoilee mielellään lähellä asuntoa (Sievänen 1987).

Ulkoilua harrastetaan kodin läheisillä alueilla, varsinaisilla ulkoilu- ja retkeilyalueilla ja kaikkialla, missä voi liikkua jokamiehenoikeudella. Ulkoiluympäristö voi olla yhtä hyvin katu kuin erämaa. Kaupungin läheiset metsäalueet ovat tärkeitä kaupunkilaisten ulkoiluympäristönä. Tämän tutkimuksen tärkeimmät kohdealueet ovat kaupungin rakennettuihin alueisiin liittyvät rakentamattomat alueet eli vapaa-alueet, ja niistä erityisesti metsät.

Suomalaiseen kaupunkirakenteeseen on kaavoituksessa jätetty tai historiallisen kehityksen tuloksena jäänyt varsin runsaasti vapaa-alueita. Osa niistä on kehitetty puistoiksi ja ulkoilualueiksi, mutta usein vapaa-alue odottaa maankäyttöpäätöstä tai rakentamista. Kaupunkirakenteessa on yleisesti alueita, joita ei ole rakennettu ulkoilu varten, mutta jotka ovat ulkoilukäytössä.

Ulkoilualueiden kehittäminen on pääasiallisesti kunnan vastuulla. Kuntien hallinnossa ulkoiluasiat on järjestetty eri tavoin kunnan koosta ja hallinto-organisaation rakenteesta riippuen. Ulkoilualueiden kehittämisen kannalta merkittävin suunnittelu ja päätöksenteko tapahtuu kaavoitusvaiheessa, kun aluevaraukset tehdään. Ulkoilualueen perustamispäätöksen jälkeen ulkoilualueiden hallinnasta ja hoidosta vastaa yksi tai useampi hallintokunta. Esimerkiksi Hämeenlinnassa liikuntatoimisto vastaa ulkoilualueiden, reittien, ulkoiluväestöjen ja -palvelujen rakentamisesta, ylläpidosta ja toiminnasta. Metsäosasto ja puisto-osasto vastaavat ympäristön luonnonhoidosta. Eri hallintokuntien yhteistyö tuottaa lopullisen ulkoiluympäristön ja ulkoilupalvelut.

Kuntasuunnitelmassa esitetään kuntaa koskevien palvelujen pitkän tähtäimen suunnitteluvaihtoehdot. Ulkoilupalvelujen ja virkistysaluejärjestelmän kehittämistä koskevien tavoitteiden ja niiden toteuttamisen tueksi tarvitaan tietoa väestön ulkoilukäyttäytymisestä ja ulkoilutarpeista. Kaupungin läheisten metsäalueiden ulkoilukäyttöä koskeva tieto antaa hyvän lähtökohdan sekä koko virkistysaluejärjestelmän että erityisesti ulkoiluun varattavien yksittäisten ulkoilueiden ja erilaisten ulkoilupalvelujen suunnittelulle. *Väestötason ulkoilututkimuksella* voidaan kerätä tietoa väestön ulkoilutarpeista ja niiden kohdistumisesta eri alueille. Väestötason ulkoilututkimus tuottaa tietoa, jonka varassa voidaan laatia kunnan ulkoilupalvelusuunnitelma osana kuntasuunnitelmaa.

Ulkoilututkimusta tehdään kahdesta eri näkökulmasta, sekä ulkoilun ja virkistykseen kysynnän että ulkoilumahdollisuuksien tarjonnan näkökulmista. Väestötason ulkoilututkimus kohdistuu ensisijaisesti ulkoilukysynnän selvittämiseen. Käyttäytymistieteen menetelmin tehtävä väestötason ulkoilututkimus selvittää sitä, kuinka moni osallistuu ulkoiluun, mihin ulkoiluharrastuksiin, kuinka usein ulkoilua harrastetaan ja kenen kanssa sekä miksi ulkoillaan. Tutkimuksen kohteena on väestön ulkoilukäyttäytymisen.

Laadukkaan ulkoiluympäristön tarjontaa varten tarvitaan erityisesti ulkoiluun varattuja ja suunniteltuja alueita.

Ulkoilueiden suunnittelua varten selvitetään, missä ihmiset ulkoilevat, mihin aikaan vuodesta, viikosta ja päivästä sekä mitä mieltä he ovat erilaisista ulkoilupalveluista ja ulkoiluympäristön laatutekijöistä. Tietoja voidaan kerätä joko ulkoilueiden kävijätutkimuksilla (Sievänen 1990, 1992a) tai väestötason ulkoilututkimuksilla, jota tämä tutkimus edustaa.

Ulkoilueet varustetaan ja hoidetaan, jotta ulkoilija olisi tyytyväinen tarjolla oleviin ulkoilumahdollisuuksiin. Ulkoilun ohjaaminen sille varatuille alueille vähentää mahdollisia ristiriitoja ulkoilukäytön ja muiden maankäyttömuotojen kuten metsätalouden ja luonnonsuojelun kanssa. Ulkoilueiden suunnittelussa otetaan huomioon eri väestöryhmien ja ulkoilumuotojen harrastajien tarpeet. Kunta on keskeisessä asemassa väestönsä ulkoilupalvelujen tarjoamisessa. Tätä tehtävää varten kunta tarvitsee ulkoilupalvelujen kehittämisohjelman tai suunnitelman. Ulkoilututkimus tuottaa tietoa näihin ulkoilupolitiikan ja ulkoilupalvelujen suunnittelun tarpeisiin.

1.2 Väestötason ulkoilututkimus

1.2.1 Vapaa-aika ja ulkoilu

Yhteiskuntapolitiikan näkökulmasta ulkoilu on osa väestön vapaa-ajan viettoa. Ulkoilututkimuksen tuleekin kytkeä ulkoilu osaksi vapaa-ajan tutkimusta. Ulkoilu on suomalaisten keskeinen vapaa-ajan viettomuoto. Ajankäyttötutkimusten mukaan suomalaisten vapaa-ajasta noin 10 % kuluu liikunnan ja ulkoilun pariin. Määrällisesti vain tiedotusvälineiden seuraaminen vie vapaa-ajasta suuremman osuuden (Niemi & Pääkkönen 1992).

Aluksi on pohdittava, mitä vapaa-aika ja ulkoilu ovat, ja miten ulkoilu sijoittuu vapaa-ajan kenttään? Vapaa-aikaa ja sen ilmenemismuotoja voidaan tarkastella kulttuuritutkimuksen tai käyttäytymistieteellisen tutkimuksen (taloustiede, sosiologia, sosiaalipsykologia ja psykologia) näkökulmista sekä maankäytön ja luonnonvarojen suunnittelun tai muun yhteiskuntasuunnittelun (sosiaali-, liikunta-, terveyspalvelut) lähtökohdista. Tässä tutkimuksessa hyödynnetään lähinnä vapaa-ajan sosiologian lähestymistapaa.

Johdannossa ulkoilu määriteltiin Virkistysaluekomitean ehdottamalla tavalla niiden vapaa-ajan harrastusten mukaan, jotka sisältävät ulkona olemista tai tekemistä, ja joita arkikielen mukaan kutsutaan ulkoiluksi. Suomessa nämä harrastukset ovat enimmäkseen liikuntapainotteisia, ja ne mielletään kuuluvan luonnonmukaisen ympäristön yhteyteen.

Oleennaista on, että ulkoilu tapahtuu vapaa-aikana. Se on työstä ja erityisesti ansiotyöstä irrotettua toimintaa. Ulkoilu on lisäksi sellaista toimintaa, jota tehdään vapaaehtoisesti omasta kiinnostuksesta (Brown 1988). Ihminen saa ulkoilusta sellaista hyötyä, joka motivoi osallistumaan ja toimimaan.

Hyödyt voivat olla monenlaisia (Driver & Peterson 1986). Fyysiset hyödyt liittyvät raittiiseen ilmaan ja luonnonympäristöön. Reipas liikuminen raittiissa ilmassa vaikuttaa hengitysteiden toimintaan ja verenkiertoon sekä vahvistaa lihaskuntoa (Nupponen & Mälkiä 1986). Ulkoilu uudistaa ja vahvistaa ruumiin kuntoa. Ulkoilun vaikutukset ihmisen terveyteen ovat yleensä erittäin positiivisia.

Ulkoilu tuottaa myös henkisiä hyötyjä. Ulkoilu virkistää mieltä ja luo hyvänolon tuntemuksia. Tällaisia tuntemuksia ovat kosketus luontoon, yhteenkuuluvuuden tunne (perheenjäseniin, ystäviin, retkiryhmään), itseluottamuksen tunne sekä monet sosiaaliseen elämään liittyvät

tunteet, joihin ulkoilu voi antaa positiivisen impulssin.

Ulkoilun tuottamat henkiset hyödyt ovat pitkälti samantyyppisiä kuin monien muiden vapaa-ajan harrastusten tuottamat hyödyt. Ulkoilun erikoispiirre on siinä, että ulkoilussa samaan toimintaan yhdistyy sekä henkisiä että fyysisiä hyötyjä sellaisella tavalla, jota on erittäin vaikea korvata millään muulla toiminnalla. Ilman ulkoilun mahdollisuutta useimmat ihmiset kokisivat elämänsä laadun heikenevän voimakkaasti.

Ulkoilun ja ulkoilukäyttämisen johdonmukaisen tutkimuksen perusteeksi on ensin tarkasteltava yleensä vapaa-ajan ja vapaa-ajan käyttämisen käsitteitä ja teorioita. Vapaa-aika on suomen kielen käsitteenä tavallaan yksinkertainen sikäli, että se koostuu kahdesta sanasta 'vapaa' ja 'aika'. Siksi vapaa-ajan määrittelemiseksi suomalaisessa kirjallisuudessa on useimmiten tyydytty ns. vapaa-ajan residuaalimäärittelmään (Työ ja ajankäyttö 1983). 'Vapaa' viittaa työstä ja velvollisuuksista vapaaseen aikaan, siis ajankäyttöön, joka ei ole työn tekoa. Usein vapaa-ajan määre on tiukasti sidottu palkkatyöhön tai siihen verrattavaan elannon hankkimiseen sidottuun ajan käyttöön (Komiteanmietintö 1983:69, Julkunen 1976, Roos 1983).

Suomenkielen vapaa-aika-termiä vastaa englanninkielessä usea käsite. 'Leisure' on yleiskäsitteenä tavanomaisin, mutta myös sellaisia käsitteitä kuin 'free time' ja 'spare time' käytetään. 'Leisure' viittaa klassisessa sosiologisessa kirjallisuudessa vapaaseen tahtoon ja vapaaseen valintaan. 'Leisure' on voimakkaasti vastakkainen käsite työlle tai muulle tarkoitushakuiselle toiminnalle¹. Kraus (1971) määrittelee 'leisure' käsitteen pakottomana aikana, joka vapautuu elämän välttämättömyyksen jälkeen, ja johon ei liity pakon tai painostuksen tunnetta. Useimmat tutkijat sisällyttävät 'leisure' käsitteeseen näkökulman ajankäytöstä sekä tarkastelun psykologista hyödyistä, joita osallistuminen 'leisure'-kenttään tuottaa.

'Free time' on yleisesti määritelty siten, että se on 'leisure' käsitteen yksi ulottuvuus. 'Free time' viittaa vapauteen käyttää aikaa sellaiseen, joka miellyttää yksilöä, ja johon ei liity ulkopuolelta asetettuja ajankäyttöön sidottuja velvollisuuksia. Tämä tulkinta käy yhteen suoma-

laisten ja skandinaavisten kirjoittajien 'vapaa-ajan' määritelmän kanssa (Julkunen 1976, Roos 1983, Komiteanmietintö 1983:69, Niemi & Pääkkönen 1989, 1992, Norling ym. 1980, Kühl 1980). 'Spare time' voitaisiin kääntää suomeksi 'jouto-aika', sillä Parker (1984) kuvaa sitä ajaksi, jonka käytöltä puuttuu tarkoitus ja tieto mitä tehdä.

Näin 'leisure' jää yleiskäsitteenä pohdinnan kohteeksi. Tärkeimpiä tiennäyttäjii ovat olleet de Grazia (1962) ja Dumazedier (1974), jotka analysoivat vapaa-ajan käsitteistön perusteita monipuolisesti. de Grazian ajattelussa lähtökohta on demokratian toteutuminen vapaa-ajan kentässä. Hänen pohdintojensa keskeisiä määreitä ovat onnellisuus (happiness), joka voi toteutua vain 'leisure'-käsitteen yhteydessä, sekä hyvä elämä (good life) tai elämän laatu (quality of life), jonka hän asettaa tarkoitamaan samaa (lähes synonyymiksi) 'leisure' käsitteen kanssa. Hänelle 'leisure' on jotain persoonallista, mielen-tila tai tunteen tai tuntemuksen laatuominaisuus. 'Leisure' on sen asian laatuominaisuus, jota 'free time' kuvaa määrällisesti (de Grazia 1962). de Grazian ajatukset eivät kuitenkaan ole saaneet suurta kannatusta, vaikka häntä pidetäänkin eräänä vapaa-ajan filosofian klassikkona.

Dumazier (1974) esittelee 'leisure' käsitteensä erilaisten ominaisuuksien koosteena. Hän erottelee neljä määrävää tekijää. Ensiksikin 'leisure' on vapautta velvollisuuksista (vapauttava ominaisuus). Tässä hän viittaa erityisesti institutionaalsiin velvollisuuksiin. Toinen erotteleva ominaisuus on päämäärärajoite tai sellaisen puuttuminen. 'Leisure' ei voi johtaa mihin tahansa materiaaliseen tai sosiaaliseen tulokseen. Kolmanneksi ominaisuudeksi nousee käsitteen hedonistinen luonne: 'leisure' on sellaisen tyydytyksen tavoittelemista, joka on loppu- tuote itsessään. Tavoittelun peruste on sisäinen tarve tai perustelu itsessään (intrinsic) eli se mitä moderni ihminen viime kädessä etsii: onni, ilo ja mielihyvä. Neljänneksi 'leisure' on ensisijaisesti yksilön tarpeiden mukaista, vastakohtana yhteiskunnan asettamille velvollisuuksille. Olennaista on, että leisure on jotain enemmän kuin 'free time'. 'Leisure' tarkoitus on tyydyttää yksilön tarpeita.

Kelly (1982) katsoo, että 'leisure' on kolmen tekijän määrittämä: aika, toiminta ja kokemus. Ajankäytön ja toiminnan suhteen 'leisure' edellyttää vapautta välttämättömyydestä. Toiseksi 'leisure' on toimintaa vapaan valinnan kentässä. Kolmanneksi toiminnan motiivi on sisäinen. 'Leisure' on toiminnan laatu, joka määrittäy-

¹ Tässä viitataan lähinnä elannon hankkimiseen liittyvään toimintaan, ja tuodaan esille ne muut toiminnot, joita ovat esimerkiksi taiteet, poliittinen väittely, filosofinen keskustelu ja oppiminen (itsensä kehittäminen).

suhteellisenä vapautena ja sisäisenä tyytyväisyytenä.

Kaikkein kuuluisin 'leisure'-klassikko on Thorstein Veblen, joka rakensi yhteiskunnallista olemassaoloa selittävän teorian teoksessaan 'The Theory of the Leisure Class' (1899/1912). 'Leisure' (yhteiskunta)luokka ja sen harjoittamat 'leisure' aktiviteetit ovat yläluokan vallan symboleja. Veblen'n määrittelemällä 'leisure'-käsitteellä on kaksi ulottuvuutta. 'Leisure' viittaa tuottamattomaan ajankäyttöön kahdessa mielessä: tärkeää on tuottavan työn arvottomuus (unworthiness) arvostusmielessä, ja että on olemassa taloudelliset edellytykset (varakkuutta) joutilaaseen ajankäyttöön (vapaasti tulkiten: olakseen hieno, ei saa tehdä työtä). Tässä arvo maailmassa tärkeinä valtasymboleina toimivat urheilu ja ulkoilmaelämä.

Koskapa vapaa-ajan sosiologian keskeisellä käsitteellä 'leisure' ei ole suomenkielistä vastinetta, joka kattaisi edellä tarkastellut määritelmät, tässä tutkimuksessa vapaa-aika-käsitettä käytetään laajemmassa merkityksessä kuin mihin residuaalisen vapaa-ajan määritelmä viittaa. Tässä tutkimuksessa 'vapaa-aika' pitää sisällään sellaisia merkityksiä kuin ei-työ, vapaa valinta ja sisäinen tarve. Vapaa-aika viittaa yhtälailla toimintaan (aktiviteettiin) kuin itse ajankäyttöön.

Virkistys (recreation) on englanninkielisessä kirjallisuudessa määritelty leisure-käsitteen yhteydessä siten, että 'leisure' saa yleisen universaalisen merkityksen, kun taas 'recreation'-käsitteelle annetaan rajoitteita suhteessa 'leisure'-käsitteeseen. Jos 'leisure'-käsitteen etymologiset juuret tarkoittavat vapautta ja sisäsyntyistä tyydytystä, 'recreation' (virkistys) merkitsee restaurointia, jälleenrakentamista, ja se pitää sisällään sosiaalisen hyödyn merkityksen (Kelly 1982, Parker 1984, Brown 1988).

Tosin eräät tutkijat ovat halunneet laajentaa 'recreation' käsitteen lähes yhtä yleiseksi psykologisia merkityksiä sisältäväksi käsitteeksi kuin 'leisure' (Gray & Greben 1979). Samoin recreation on määritelty yleiskäsitteeksi tarkoittaan vapaa-aikana (free time) tapahtuvaa toimintaa. Erotteleva merkitys on siinä, että 'recreation' on aktiivista eikä siis joutenoloa tai passiivista lepoa. Virkistys (recreation) on eräällä tavalla alakäsite suhteessa käsitteeseen 'leisure'. Virkistykseen liittyy ajankäytön ja toiminnan vapaaehtoisuus sekä henkilökohtainen tyytyväisyys vastakohtana elämän välttämättömyyksille ja ulkoa tuleville tavoitteille (Kraus 1971).

Mitkä ovat vapaa-ajan, virkistuksen ja ulkoilun merkitykset suhteessa toisiinsa? Kun ulkoilu määritellään johdannossa esitetyllä tavalla ("Ulkoilulla tarkoitetaan kodin pihapiirin ulkopuolella tehtävää kävelyä, hiihtoa, lenkkeilyä, oleskelua, retkeilyä, marjastusta ym. ulkoilu-harrastusta, joka tapahtuu vapaa-aikana ja virkistäytymistarkoituksessa") on määritelmään ladattu suuri joukko rajoitteita ja merkityksiä. Vapaa-aika ja virkistäytymistarkoitus viittaavat sellaisiin merkityksiin kuten vapaaehtoisuus ja henkilökohtainen tyytyväisyys, joihin 'leisure' ja 'recreation' käsitteet viittaavat. Ulkoiluksi määritelmä rajaa ulkona tapahtuvan harrastamisen, johon arkikielen 'ulkoilu' viittaa. Edelleen ulkoilu on rajattu toiminnaksi, joka liittyy luontoon tai lähes luonnonmukaiseen ympäristöön.

Ulkoilun käsitettä on tässä tutkimuksessa rajattu eri suuntiin. Ulkoilu on vapaa-ajanharrastus, joka tapahtuu luonnonmukaisessa ympäristössä, ja joka voi olla sekä liikunnallista että paikallaan pysyvää oleskelua. Katsekontakti luontoon eli maisemien katselu rakennetusta ympäristöstä tai autosta käsin ei ole ulkoilua. Maisemien katselu voi kyllä olla virkistystä. Virkistys ei rajoita tekemistä paikkaan tai ympäristön laatuun. Rajanveto-ongelmia on matkailun ja loma-asumisen suuntaan: mikä osa lomanvietossa kesämökillä tai matkailukohteessa on ulkoilua ja mikä muuta (kts. Virkistysaluekomitean mietintö 1973, Ulkoilututkimuksen kehittäminen Suomessa 1986–1990).

Kodin pihapiirissä tapahtuva puuhastelu, leikkiminen ja puutarhatyö, on tässä rajattu ulkoilukäsitteen ulkopuolelle. Sen sijaan sellainen vapaamuotoinen liikunta, joka tapahtuu ihmisen rakentamassa luonnonmukaisessa ympäristössä ja ulkoilmassa kuten liikuntapuistoissa, ulko kentillä tai luistinradoilla on tässä tutkimuksessa ulkoiluharrastamista. Organisoitu liikunta ja kilpaurheilu eivät kuitenkaan enää ole ulkoilua.

Ulkona tapahtuva ansiotyö ja työhön ja asioimiseen liittyvät toimet kuten työmatkat ovat velvollisuuksiin sidottua ajankäyttöä, jotka eivät kuulu ulkoilukäsitteen piiriin. Tosin on olemassa rajatapauksia. Kun työmatkaan käytettävää aikaa, liikkumisvälinettä ja reittiä muutetaan tarkoituksellisesti siten, että työmatka voidaan tehdä ulkoliikuntana, muuttuu toiminta ulkoiluksi. Kävelen, pyöräillen, hiihtäen tai vastaavalla tavalla tehty työmatka voidaan katsoa ulkoiluksi, varsinkin, jos matka kuljetaan pääasiassa ulkoilureittejä hyväksi käyttäen.

Rajanveto virkistuksen ja taloudellisen hyödyn saavuttamisen välillä voi myös olla vaike-

aa. Ulkoilu voi tuottaa markkinoilla hinnoiteltavia hyödykkeitä kuten sieniä, marjoja ja riistaa. Samoin vapaa-ajan metsätyö tai viljely korvaavat normaalisti palkkatyön piiriin kuuluvaa työtä. Luonnosta kerättävien tuotteiden osuus kaupunkilaisten kotitalouksien kulutuksessa on kuitenkin vaatimaton, joten sienestys, marjastus, metsästys ja kotitarvekalastus ovat kaupunkiväestön keskuudessa pääasiassa virkistystoimintaa. Maaseudun asukkaiden tai erilaisten vaihtoehtoista elämäntapaa ja -taloutta harjoittavien ryhmien piirissä luonnontuotteiden poiminta ja omavaraisviljely saattavat muodostaa niin suuren osan toimeentulosta, että virkistystarkoitus ei enää sovi toiminnan määreeksi. Raja vapaa-ajan ja työajan välillä häviää monien ns. kolmannen sektorin tuotannonaloilla. Vaihtoehtoiset eläminenmallit pyrkivät tietoisesti hävittämään tuota rajaa (Weijola 1985). Jos tulevaisuudessa vaihtoehtoiset eläminenmallit ja niitä toteuttavien ihmisten määrä lisääntyy, silloin nykyisen kaltainen vapaa-ajan harrastaminen ja myös ulkoilu menettää keskeistä merkitystään tai ainakin muuttaa muotoaan.

Tässä tutkimuksessa ulkoilulla tarkoitetaan vapaa-ajan toimintaa luonnonmukaisessa ympäristössä: ulkoilua ovat kävely, hiihto, pyöräily, uinti ja rannalla oleskelu, retkeily, evästely, veneily, marjastus ja sienestys, virkistyskalastus ja -metsästys sekä muu vastaava vapaa-ajan toiminta, jota harrastetaan ulkona, ja johon liittyy luontokokemuksia.

1.2.2 Ulkoilun kysynnän tutkimuksen lähestymistavat

Ulkoilututkimus tuottaa tietoa ensisijaisesti ulkoilualueita ja ulkoilupalveluja tarjoavia julkisyhteisöjä varten. Keskeinen tutkimusongelma on, kuinka paljon, missä ja minkälaista ulkoilua harrastetaan. Viranomaisien tulisi tietää mitä ulkoilupalveluja kysytään ja miten ulkoilupalvelujen kysyntä jakautuu. Perinteisesti yhteiskunta tarjoaa osan ulkoilupalveluista, ja osa palveluista on saatavilla yksityisten yritysten tarjoamina. Ulkoilu- ja liikuntapalvelut voidaan jakaa toisaalta peruspalveluihin ja toisaalta erityispalveluihin.

Ulkoilun tärkein resurssi on maa-alue. Jokamiehenoikeuksien vuoksi ulkoilualueiden tarjonta on tyypillisin yhteiskunnan vastuulla oleva peruspalvelu. Perinteinen ulkoiluharrastaminen hyödyntää peruspalveluja. Uudet ulkoliikuntamuodot tulevat usein ulkomaisina inno-

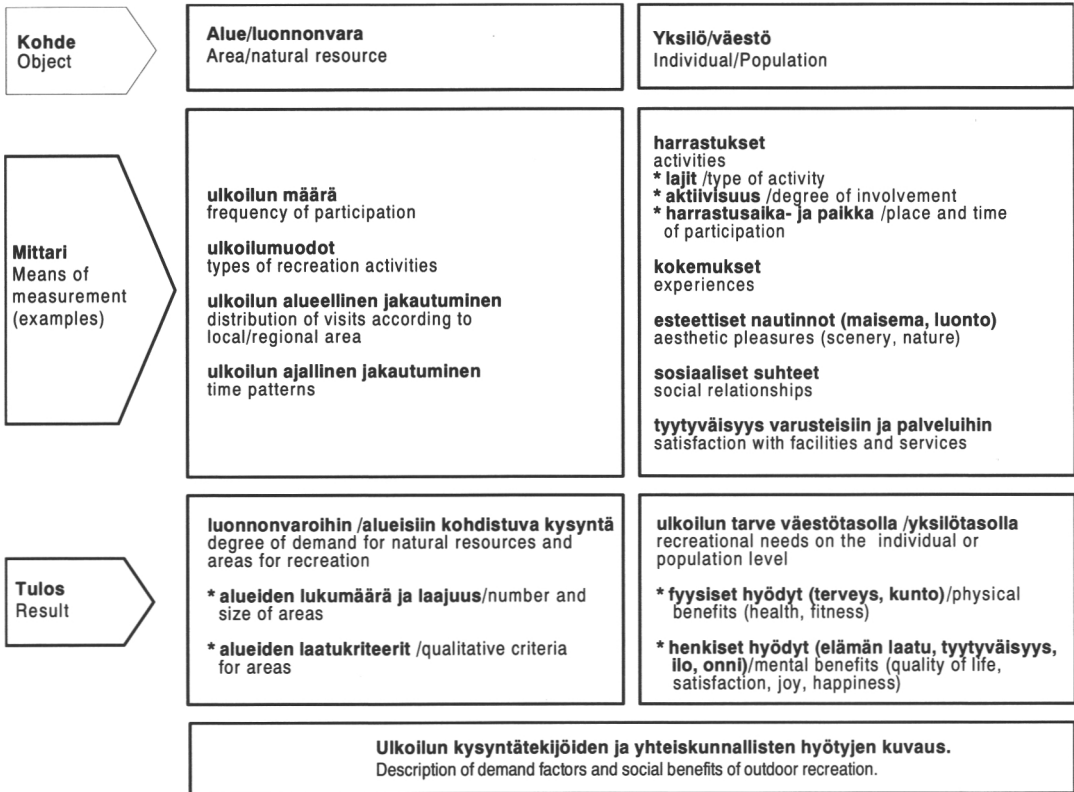
vaatioita, joita varten yksityiset yritykset tarjoavat erityispalveluja. Joissakin tapauksissa uudet ulkoiluharrastukset (esimerkiksi laskettelu ja luisteluhiihto) saattavat tulla niin yleisiksi, että niiden tarvitsemat palvelut muuttuvat peruspalveluluonteisiksi.

Kaupunkiväestön kannalta ulkoilualueet ovat ulkoilun peruspalveluista tärkeimpiä. Ulkoilualueiden perustaminen ja käytön suunnittelu tarvitsevat tutkimustietoa. Miten paljon ulkoilualueita tarvitaan ja missä niiden pitäisi sijaita? Miten ulkoilualueet pitäisi varustaa, että ne parhaiten palvelisivat käyttäjiään? Tutkimuksen kohteena on *ulkoilun kysyntä*. Yksinkertaisin tapa mitata kysyntää on arvioida käyntimääriä ulkoilualueilla. Jos ulkoilualueet aidattaisiin, ulkoilijat ohjattaisiin kulkemaan ainoastaan porttien kautta, ja ulkoilijoilta vaadittaisiin pääsylippu, olisi kävijämäärien laskeminen yksinkertaista. Näinhän ei Suomessa ole, joten jokamiehenoikeuksien voimassaolon takia jo yksin ulkoilukertojen määrän mittaaminen on hankala tehtävä.

Ulkoilun kysynnän tutkimusta voidaan lähestyä monelta kannalta. Ulkoilututkimuksen perinne tulee Yhdysvalloista, missä jokamiehenoikeudet eivät ole samalla tavoin voimassa kuin meillä. Dauite (1966) jakaakin kysynnän tutkimuksen kolmeen lähestymistapaan. Ensiksi voidaan tutkia tietyn (1) alueen tai (2) luonnonvaran (esimerkiksi metsän) kysyntää ulkoiluympäristönä eli ulkoilun kohdistumista erilaisille alueille. Taloustieteen näkökulmasta (3) ulkoilun kysyntä määritellään ulkoilun määrän (käyntikertojen tai käyttöpäivien) suhteena ulkoilun hintaan (ulkoilun kustannukset = ulkoilukokemuksen hinta) (Clawson & Knetsch 1966).

Merkittävä muutos ulkoilun kysynnän tutkimuksessa tapahtui, kun taloudellinen näkökulma laajeni *ulkoilukäyttäytymisen tutkimukseksi* eli ryhdyttiin tarkastelemaan väestön tai yksilön *ulkoilun tarvetta*. Driver & Brown (1975) esittivät sosiaalipsykologisesta näkökulmasta, että ulkoilun kysynnässä pitäisi mitata sitä, minkälaisia ulkoilukokemuksia ihmiset etsivät ja mitä sosiaalisia tai aineettomia arvoja he niihin liittävät, ja sitä kautta arvioida, mikä on erilaisten alueiden ja luonnonvarojen ulkoilukäytön kysyntä.

Suomessa ja muissa pohjoismaissa ulkoilun kysynnän tutkiminen on ollut hajanaista ilman selvää suuntautumista teorianmuodostukseen. Ulkoilun kysynnän arvioimiseen jokamiehenoikeuksien vallitessa voidaan esittää kaksi peruslähtökohtaa (kuva 1, Sievänen 1990). Ensimmä-



Kuva 1. Ulkoilun kysynnän tutkimuksen lähestymistavat.
Figure 1. Research approaches of outdoor recreation demand.

mäinen lähestymistapa korostaa tiettyyn alueeseen tai luonnonvaraan kohdistuvaa ulkoilukysynnän (kuinka monta ulkoilukertaa) arviointia. Toinen lähestymistapa korostaa väestön ulkoilutarpeen (kuinka usein ihmiset ulkoilevat) arvioimista. Väestöön kohdistuva tutkimus tähtää alueeseen sitoutumattoman kokonaiskysynnän arvioimiseen. Erona on siis ulkoilun kytkeminen joko alueeseen tai väestöön. Väestötason ulkoilututkimuksessa voidaan toteuttaa molempia lähestymistapoja. Tutkimuksen tavoitteet – poliittikka vai suunnittelupainotteiset – määräävät, minkä lähestymistavan mukaan tuloksia tulkitaan. On tärkeää ymmärtää resurssisuuntautuneen ja väestösuuntautuneen tutkimusotteen erot. Molempia lähestymistapoja varten tietoja kerätään samoin menetelmin, ja operationalisoidut mittaritkin voivat olla samat. Mutta kun näkökulma vaihtuu, muuttuu tulosten tulkinta.

Väestötason ulkoilututkimuksen perustehtävä on kuvata ja mitata väestön ulkoilukäyttäytymistä. Niistä tärkeimpiä ovat tiedot ulkoiluker-

tojen määrästä ja niiden kohdentumisesta eri ulkoilualueille ja eri tyyppisiin ulkoiluympäristöihin. Edelleen ulkoilun määrän mittaamiseksi on tunnettava käytöntekijöiden kesto ja ajallinen jakautuminen. Olemassa olevien ja käytännössä tuttujen ulkoilualueiden varusteiden ja palvelujen määrästä ja laadusta voidaan tehdä mielipidetiedusteluja sekä edelleen voidaan tutkia mielipiteitä ja asenteita ulkoilualueiden hoidon ja käytön vaihtoehdoista.

Ulkoilevan väestön eli ulkoilijoiden sosioekonomisten taustatekijöiden tarkastelulla voidaan tehdä ulkoilualueiden kävijärakennetta koskevia havaintoja (Sievänen 1992a). Vastaavasti voidaan tehdä harrastuskohtaisia harrastajaprofiileja. Väestötason ulkoilututkimuksessa saadaan tietoa erilaisten väestöryhmien profiloitumisesta erilaisten ulkoilupalvelujen käyttäjiksi ja tarvitsijoiksi (Sievänen 1990). Sitä kautta voidaan myös arvioida tulevaisuuden ulkoilun kysyntää. Ulkoilulle on tyypillistä elämänsäkaareen sidottu oppiminen (Sievänen 1990, Vuolle &

Telama 1986). Ulkoilun perusasenteet ja taidot opitaan lapsena ja nuorena, ja opittuja taitoja käytetään koko elämänkaaren ajan (Iso-Ahola 1980). Osa harrastuksista jää pois iän karttuesa, mutta ne korvautuvat usein uusilla harrastuksilla. Muodit ja välineteknologian kehitys ovat viime vuosina nopeasti muuttaneet perinteistenkin ulkoiluharrastusten edellytyksiä. Väestön ulkoilukäyttämisen perusteiden ymmärtäminen antaa perustietoa tulevaisuuden kysynnän ennustamiselle, ja edelleen ulkoilupalvelujen tarjonnan suunnittelulle.

Alueeseen tai luonnonvaraan suuntautunutta tutkimusta on tehty paljon. Käyntikertojen tai käyttöpäivien laskentamenetelmiä ja ennustamalleja on pyritty kehittämään (esimerkiksi Dauite 1966, van Lier 1973, Koch 1978, Sievänen 1984a, Dweyr ym. 1985, Stynes 1986, Hartmann ym. 1988, Warnick 1991). Mallien selittävinä tekijöinä ovat väestöön liittyvät ominaisuudet (matkustusetaisyys, liikkumistapa, väestön sosioekonomiset taustatekijät) sekä alueeseen liittyvät tekijät (sijainti, saavutettavuus, maisema- ym. ominaisuudet).

Ulkoilun alueellista jakautumista ovat tarkastelleet monet tutkijat (Stankey ym. 1976, Leonard ym. 1978, Plumley ym. 1978, Lucas 1980, Sievänen 1980, Koch 1980, 1984). Yleinen tulos on, että ulkoilu jakautuu varsin epätasaisesti alueiden sisällä ja alueiden kesken. Alueellinen jakautumisen tunteminen on tärkeää ulkoilualueiden sosiaalisen ja ekologisen kapasiteetin arvioimiseksi.

Ulkoilun ajallista vaihtelua on tutkittu vähemmän. Vuodenaikojen välistä vaihtelua ovat tutkineet Lucas (1980), Hendee ym. (1976) sekä Manning & Cormier (1980). Ulkoilun viikonpäivien välistä ja päivän tuntien välistä ajallista vaihtelua ovat tarkastelleet ainakin Collings & Grayson (1977) sekä Erickson ym. (1980). Pohjoismaissa ovat ajallista vaihtelua tutkineet Haakenstad (1975), Koch (1984), Kardell (1972 ja 1982), Saastamoinen (1979) sekä Saastamoinen & Sievänen (1981).

Ulkoilun sosiaalisten tekijöiden tarkastelusta on Manning (1986) tehnyt yleiskatsauksen lähinnä amerikkalaiseen tutkimukseen. Yhdysvalloissa on pitkät perinteet ulkoilukäytön ja ulkoilijoiden piirteiden selvittämisestä, ja nykyään aluekohtaiset kävijätutkimukset ovat ulkoilualueiden suunnitteluprosessin rutiinia. Kävijätutkimusten tekemistä varten on kehitetty jopa oppaita (Plumley ym. 1978, Knopf & Lime 1984). Niissä painotetaan kävijätutkimusten jatkuvuuden merkitystä. Vain jatkuvalla seurannalla saa-

daan tietoa kehityksen suunnasta.

Manning toteaa kuitenkin, että väestötason ulkoilututkimuksia tarvitaan aluekohtaisten kävijätutkimusten rinnalla. Tämä siksi, että väestötason kyselytutkimuksilla saadaan tietoa harrastusten kehityksestä ja ulkoiluaktiivisuuden tasosta sekä tietoa niistä ulkoilun harrastajista, joita on vaikea tavoittaa maastossa tehdyillä tutkimuksilla (Manning 1986, s. 10, Minnesota Department of Natural Resources 1990). Monet varhaiset väestötason tutkimukset selvittivät lähinnä ulkoiluun osallistumista ja siihen liittyviä väestön taustatekijöitä (ORRRC 1962, Knetsch 1969, Burdge & Field 1972).

Manningin mukaan ulkoiluun osallistumisen selvittäminen ei ole vielä kysynnän tutkimista. Kysynnän tarkastelussa on otettava huomioon ulkoiluresurssien tarjonnan rajoitukset ja edellytykset. Ulkoiluun osallistumista selittävien motiivien tutkimus on yhtäläillä tärkeää. Manning peräänkuuluttaa ulkoilun kysynnän sosiaalipsykologista tulkintaa, tutkimuksen kohdistamista ulkoilukäyttämiseen. Sosiaalipsykologinen tutkimusote lähentää ulkoilun tutkimusta vapaa-ajan tutkimukseen, jossa 'leisure' käsitteen psykologinen painotus korostuu. Ihmiset ulkoilevat tyydyttääkseen tiettyjä tarpeitaan; ulkoiluharrastukset ovat väline päämäärän saavuttamiseksi eikä päämäärä itsessään (Manning 1986, Brown 1988).

Ulkoilijoiden sosioekonomisia taustatekijöitä kuvaavia tutkimuksia on paljon, alkaen 1930-luvulta ja lisääntyen voimakkaasti 1950- ja 1960-luvuilla. Manning (1986, 16) on poiminut tärkeimmät taustatekijät: ikä, tulot, ammatti, asuminen, perhevaihe. Monet tutkimukset ovat kohdistuneet tiettyyn ulkoiluympäristöön ja tiettyjen ulkoilumuotojen harrastajiin, ja ne kuvaavat kävijärakennetta ja harrastajaprofiilia (esimerkiksi Wagar 1963, Shafer 1965, Burch & Wenger 1967, Hendee ym. 1968, Murray 1974, Lucas 1980, Saastamoinen 1972, Jaatinen 1973, Karjula 1984, Sievänen 1984b ja 1992a, Watson ym. 1992).

Väestötason ulkoilututkimuksia on tehty erittäin vähän. Useimpien väestötason tutkimusten tavoite on ollut ulkoilukäyttämisen teorian kehittäminen. Yhdysvalloissa osavaltiot tai kunnat ovat tehneet väestötason tutkimuksia ulkoilualueiden ja -palvelujen suunnittelua varten (esimerkiksi Minnesotan osavaltion ulkoilusuunnitelman taustatutkimukset, Minnesota Department of Natural Resources 1990). Eräät väestötason ulkoilututkimukset ovat keskittyneet yhden tai muutaman sosioekonomisen taustateki-

jän ja ulkoiluun osallistumisen yhteyksien etsimiseen. Esimerkiksi Burdge (1969) havaitsi ammatin ja ulkoiluaktiivisuuden välisen riippuvuuden. Vastaavasti Lidsay & Ogle (1972) löysivät yhteyden tulotason, koulutuksen ja ulkoiluun osallistumisen välille (myös Mueller & Gurin 1962, Bultena & Field 1978, Field & O'Leary 1973). Kelly (1980) on tutkimuksillaan vahvistanut aikaisemmin löytyneitä yhteyksiä. Tutkimus on kuitenkin ollut hajanaista, ilman kokoaavaa näkemystä ulkoilun yhteyksistä vapaa-ajan käyttäytymiseen ja yhteiskunnallisen elämän lainalaisuuksiin.

1.3 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää monipuolisesti Hämeenlinnan kaupungin ulkoilualueiden käyttöä ja kaupunkilaisten ulkoilukäyttämistä. Tutkimuksen aiheet valittiin yhteistyössä Hämeenlinnan kaupungin metsätoimiston ja liikuntatoimiston kanssa heidän suunnittelutarpeitaan ajatellen. Tutkimuksella saadaan myös tietoa kaupunkiväestön ulkoilutarpeiden kohdistumisesta tavallisiin talousmetsiin.

Väestötason ulkoilututkimuksessa tarkastellaan olemassa olevien ulkoilumahdollisuuksien, ensisijaisesti ulkoilualueiden käytön määrää ja laatua. Väestön sijoittuminen ja väestörakenne vaikuttavat ulkoilualueiden kysyntään. Sitä selvitetään väestöpohjatarkastelulla. Ulkoilun kohdistumista eri alueille selvitetään, jotta ulkoilualueiden rakentaminen ja hoito voidaan suunnata väestön kannalta tärkeisiin kohteisiin. Ulkoilijoiden mielipiteet ulkoilualueiden ja ulkoilureittien varustuksesta ja palveluista sekä ulkoiluympäristön hoidosta selventävät ulkoilu-

harrastusten ympäristövaatimuksia.

Tutkimuksen tavoitteena on myös tuottaa tietoa, joka auttaa ennakoimaan ulkoilukysynnän muutoksia. Tutkimalla ulkoilun merkitystä ja arvostusta vapaa-ajan harrastuksena sekä osana väestön vapaa-ajan käyttäytymistä saadaan tietoa ulkoilun kehittymisestä tulevaisuudessa. Tieto eri väestöryhmien osallistumisesta erilaisiin ulkoiluharrastuksiin antaa myös viitteitä tulevaisuuden muutoksista.

Tutkimuksen yleisenä tavoitteena on pohtia, minkälaista tietoa ulkoilualueiden suunnittelua varten tarvitaan. Yksi ulkoilututkimuksen haasteista on selvittää, miten ulkoilua kuvaavia tekijöitä voidaan mitata. Tässä tutkimuksessa on myös pohdittu, mitkä ulkoilijoiden taustatekijät vaikuttavat väestön ulkoilutarpeisiin, sekä miten kaupunkiväestön ulkoilumahdollisuuksia voidaan kehittää.

Tutkimus on osa Metsien monikäytön tutkimusohjelman tutkimushanketta ”Metsien virkistyskäyttö ja aineettomat arvot”. Osahankkeen ”Ulkoilun kysyntä” tavoitteena on selvittää metsäalueisiin kohdistuvan ulkoilukysynnän tekijöitä ja väestön ulkoilukäyttämistä.

Tutkimus on tehty yhteistyössä Hämeenlinnan kaupungin metsätoimistosta metsänhoitaja Timo Tuomolan ja liikuntavirastosta liikuntatoimenjohtajan Onni Virtasen kanssa. Hämeenlinnan kaupunki luovutti luettelon 1500:sta satunnaisesti valitusta hämeenlinnalaisesta tutkimuksen käyttöön.

Tutkimuksen kuluessa olen saanut apua monilta henkilöiltä. Tutkimusaineiston keräämisessä, tallennuksessa ja järjestämisessä auttoivat Sakari Seitz ja Mikko Jokinen, aineiston laskennassa ja kuvien valmistamisessa auttoivat Tytti Sarkeala ja Helena Ahola. Käsikirjoitustani kommentoivat Timo Tuomola, Pertti Elovirta ja Eeva Karjalainen. Kiitokseni kuuluvat kaikille yllämainituille.

2 Tutkimuksen toteuttaminen

2.1 Aineistot ja menetelmät

Tutkimuksen aineisto kerättiin postikyselyllä vuoden 1989 aikana. Hämeenlinnan kaupungin 15–80-vuotiaasta väestöstä poimittiin kaupungin toimesta satunnaisotannalla väestörekisterikeskuksen väestöluettelon kopiosta 1495 otoshenkilöä. Taulukoihin 1 ja 2 on kerätty tiedot kyselyyn osallistumisesta ja kadon suuruudesta.

Kyselylomake testattiin helmikuussa (15.2., 100 kpl), ja varsinainen kysely toteutettiin kolmessa erässä siten, että lomakkeet postitettiin 15.3, 15.8 ja 15.11. Kahden viikon kuluttua lomakkeen lähettämisestä lähetettiin muistutus-kortti niille, jotka eivät siihen mennessä olleet vastanneet. Uusi lomake ja lähetekirje lähetettiin marraskuun erän yhteydessä niille aikaisemmissa erissä poimituille henkilöille, jotka eivät olleet vastanneet. Marraskuun (3.) erän

Taulukko 1. Hämeenlinnan postikyselyyn osallistuminen.
Table 1. Participation in mail-back questionnaire survey in Hämeenlinna.

Erä	Saatu vastauksia	Palauttamattomia	Pois muuttaneita	Tyhjät ja puutteelliset vastaukset	Yhteensä
Sample group	Questionnaires returned	Questionnaires not returned	Number of persons persons moved away	Empty or insufficient responses	Total
0	48	46	1	6	101
1	184	194	19	4	401
2	218	218	37	29	502
3	213	207	42	29	491
Yhteensä – Total	663	655	99	68	1495

Taulukko 2. Vastausprosentit.
Table 2. Response rates.

Erä	Lopullinen otos kpl	Hyväksytyt vastaukset %	Hylätyt vastaukset %	Osallistumis osuus %
Sample group	Final sample	Percent of accepted responses	Percent of rejected responses	Response rate
0+1	482	48,1	1,9	50,2
2	465	46,9	6,2	53,1
3	449	47,4	6,5	53,9
Yhteensä – Total	1396	47,5	4,9	52,4

vastaamattomat henkilöt saivat uuden lomakkeen seuraavan tammikuun alussa. Katotutkimus tehtiin maaliskuussa 1990 puhelimitse noin 60 katohenkilölle (n. 10 % kadosta) (liite 3).

Kyselyyn vastasi 52,4 % otoksesta, mutta hyväksytyjen vastausten määrä oli vain 47,5 %. Se on valitettavan pieni, mutta vastaa sitä tasoa, mihin postikyselytutkimukset ovat yleensä Suomessa viime vuosina ylittäneet. Tämä tutkimus kohdistuu valikoimattomaan väestöotokseen, joten joukkoon mahtuu henkilöitä, joita aihe ei kiinnosta, vastaaminen ei kiinnosta tai jotka eivät kykene vastaamaan. Vastaamattomuuden syitä selvitettiin katotutkimuksella, jota on seostettu liitteessä 3.

Kyselyyn vastasi noin 50 % väestöstä poimituista otoshenkilöistä, ja vastaukset edustavat siis hämeenlinnalaisia ulkoilijoita eli Hämeenlinnan ulkoilevaa väestöä. Tuloksia on tarkasteltava tietoisena siitä, että ne edustavat todennäköisesti korkeammin koulutettuja, toimihenkilötyyppisiä keski-ikäisiä ihmisiä enemmän kuin mitä ryhmän osuus on koko ulkoilevassa väestössä (liite 2, ja kappale 3.1.3). Tulosten yleistettävyyttä koskee tarkasti ottaen vain vastaajien edustamaa joukkoa. Tulokset ovat kuitenkin käyttökelpoisia siinä mielessä, että

kyselyyn vastanneet ovat aktiivisia ulkoilualueiden käyttäjiä, joita varten palveluja kehitetään, ja joita tässä suhteessa pitääkin kuunnella.

Postikyselyä edelsi Hämeenlinnan ulkoilualueilla v. 1988 tehty haastattelututkimus, jonka yhteydessä haastatelluilta henkilöiltä pyydettiin nimi ja osoite. Postikyselyn ensimmäisen erän yhteydessä maaliskuussa lähetettiin sama kyselylomake myös haastatelluille henkilöille. Haastatellut henkilöt edustavat siis ulkoilualueiden aktiivisia käyttäjiä. Tätä ryhmää kutsutaan *vertailuryhmäksi*.

Haastateltuja henkilöitä, joilta saatiin nimi ja osoite, oli yhteensä 440. Lomakkeen palautti 273 henkilöä (62 %). Vertailuryhmän henkilöille lähetettiin yksi korthimuistutus, mutta ei uutta lomaketta. Vastausprosentti on selvästi parempi vertailuryhmässä kuin koko väestöotoksessa.

Kysymyksiä tehtiin kolmelta osa-alueelta. Ensiksi kysyttiin ulkoiluun osallistumisesta ja ulkoiluharrastuksista. Toiseksi kysyttiin ulkoilijoiden mielipiteitä ulkoilualueiden ja -reittien kunnosta ja metsänhoidosta. Kolmanneksi tiedusteltiin erilaisia ulkoilua ja vapaa-aikaa kuvaavia tietoja sekä ulkoilijoiden taustatietoja. Kyselylomake on liitteenä 1.

Kysymyksistä laadittiin erilaisia ulkoilukäyt-

täytymistä kuvaavia mittareita. Ulkoiluun osallistumista ja ulkoilun useutta mitattiin usealla tavalla. Monia ulkoilun harrastamista ja asenteita kuvaavia tietoja tarkastellaan myös eri väestöryhmiä vertaillen. Useimmat tulokset esitetään keskilukujen ja jakaumien muodossa. Käytettyäytymistä tai mielipiteitä kuvaavien jakaumien eroja eri väestöryhmien välillä testattiin χ^2 -testillä. Tilastollinen analyysi suoritettiin SAS-ohjelmalla Metsäntutkimuslaitoksen VAX-tietokoneella.

2.2 Hämeenlinnan ulkoilualueet

Tutkimuksen kohdealueiksi valittiin kaikki kaupungin läheisyydessä sijaitsevat ulkoiluun käytetyt alueet (kuva 2). Tärkeimmät asuntoalueiden lähimetsät mainittiin kyselylomakkeessa nimeltä.

Itäpuolelta kaupunkia nimettiin Aulangon ulkoilualue sekä Aulangonjärven ympäristö, jolla viitataan järven itäpuolen metsäalueisiin. Ruununmyllyn ympäristö viittaa samannimistä asuntoaluetta ympäröiviin metsä- ja peltoalueisiin. Kaupungin länsipuolella Ahvenisto on tärkein ulkoilualue. Hattelmalanharju muodostaa oman kokonaisuutensa. Mantereenlinnan tai Mantereenvuoren metsäalue rajautuu Katumajärveen ja muodostaa yhden perinteisen ulkoilualueen, joskin sen kehittäminen ulkoiluun on ollut vähäistä maanomistusoalojen takia. Hirsimäen metsäalue rajautuu läheisiin asuntoalueisiin, ja sinne on talvisin vedetty hiihtolatuja. Tervaniemi on kaupungin ulkoilualue.

Kaupungin ulkopuolella sijaitsevista Hämeenlinnan kaupungin omistamista ulkoilu- ja retkeilyalueista tärkeimmät ovat Kipinäniemi, Vanajaniemi ja Tarusjärvi.

Hämeenlinnan kaupungin ympäristössä on varsin runsaasti vapaa-alueita eli rakentamattomia metsä- ja peltovyöhykkeitä tai -saarekkeitä, mikä on tyypillistä suomalaisille kaupungeille. Kaupungin maankäytön suunnittelussa lähtökohtana on usein, että kaupunkirakenteeseen jätetään rakentamisen vara-alueita ja vihervyöhykkeitä. Varsinaisia ulkoilualueiksi rakennettuja alueita on kuitenkin vähän. Hämeenlinnassa on ulkoilua palvelevia rakenteita muita alueita runsaammin vain Aulangolla, Ahvenistolla ja Tervaniemessä. Kaupungin ulkopuolelle on rakennettu muutamia ulkoilualueita ulkoilumajoineen ja polkuverkostoineen (Kipinäniemi, Vanajaniemi

ja Tarusjärvi). Talvisin latuverkostot kattavat laajempia alueita verrattuna kesäisiin polku- ja kävelytieverkostoihin.

Aulangon ulkoilualueen palvelut ovat tutkimuksen tekemisen aikana voimakkaasti kehittyneet. Kaupungin uusi ulkoilumaja on valmistunut. Aulangon luonnonsuojelualuetta kehitetään myös siten, että lähivuosina rakennetaan mahdollisesti uusi kahvila ja opastuspalveluita uusitaan (Aulangon hoito- ja käyttösuunnitelma 1990). Aulangolla on valaistu ulkoilureitti.

Koska Aulangon ulkoilualue on osittain valtion (Metsäntutkimuslaitoksen) ja osittain kaupungin hallussa, ei alueella ole yhtenäistä ulkoilupalvelujen ylläpitoa ja metsänhoitoa. Luonnonsuojelualueella eli puistometsässä toteutetaan vanhan puiston perinnettä vaalivaa luonnonhoitoa. Kaupungin hallussa olevilla metsäalueilla toteutetaan ulkoilumetsän hoidon periaatteita. Kyselyyn vastanneilta kaupunkilaisilta ei kuitenkaan voitu odottaa, että he erottelisivat mielipiteitään Aulangon alueen palveluista ja metsänhoidosta maanomistuksen perusteella.

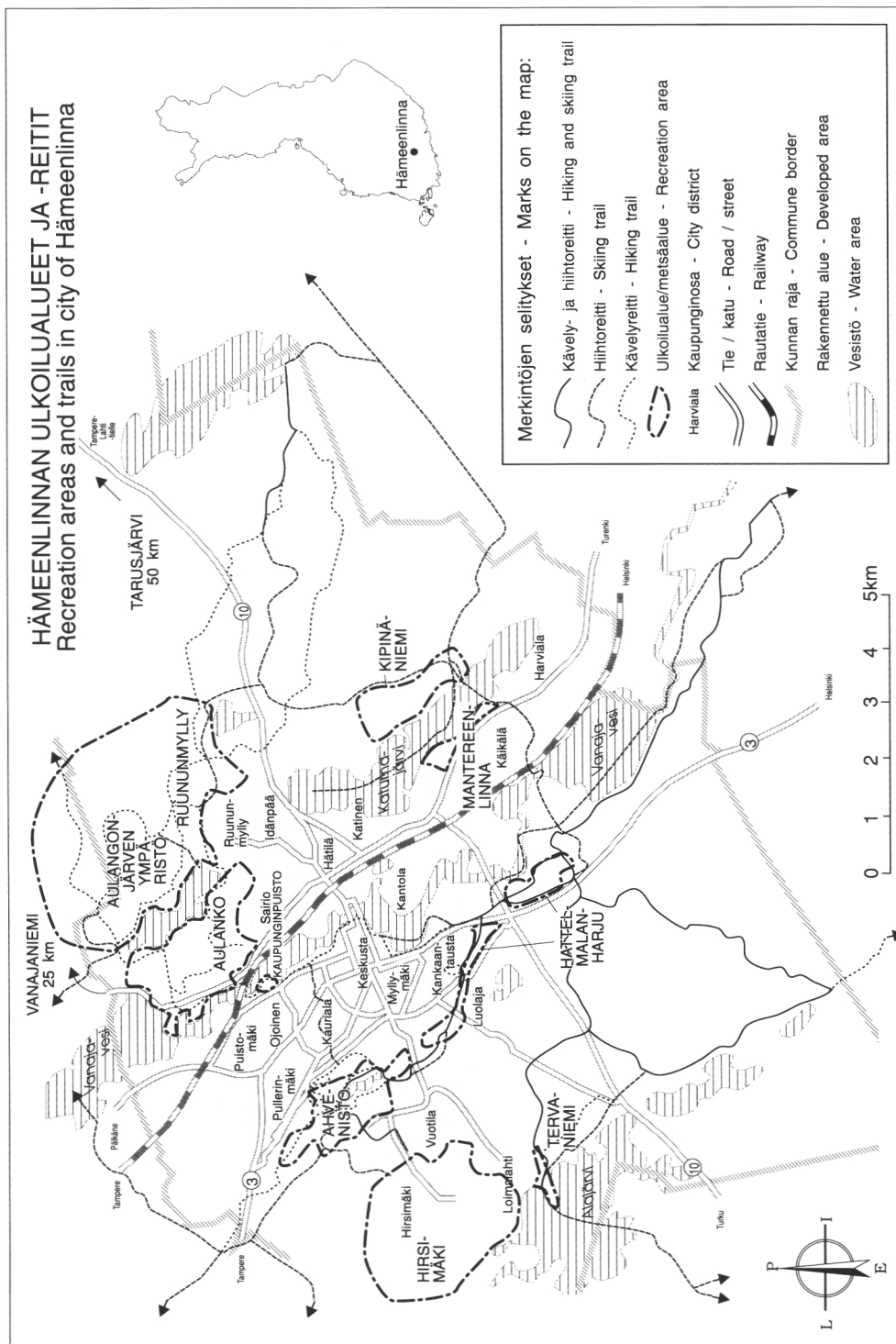
Ahveniston ulkoilualueella on ulkoilumaja ja vanha maauimala, joka odottaa kohtaloaan: korjaus vai purku. Hiihtostadion/moottorirata on yksi Hämeenlinnan kehittämishankkeista. Ahveniston ulkoilureittiverkosto on varsin kattava, ja talvella latuverkosto on myös usein kilpailukäytössä. Alueella on kaksi valaistua ulkoilureittiä.

Hattelmalanharju on jatkoa Ahveniston harjualueelle, mutta kaupunkirakenteessa yhtenäinen metsäalue on katkennut. Harjualueita yhdistää vain ulkoilureitti. Tervaniemen ulkoilualueella on uimaranta, venevalkama, ulkoilumaja sekä ulkoilureitti.

Kaupunginpuisto on varsin pieni metsäinen puisto aivan ydinkeskustan tuntumassa. Kävelyteitä lukuunottamatta muita ulkoilupalveluita ei ole.

Aulangonjärven ympäristössä, Ruununmyllyn ympäristössä, Hirsimäessä ja Mantereenlinnan alueilla on talvisin latuja, kesäisin luonnonmukaisia polkuja, mutta ei varsinaisia rakennettuja ulkoilupalveluja- ja varusteita.

Kaupungin ulkopuolella sijaitsevilla Kipinäniemen ja Vanajaniemen ulkoilualueilla ovat hoidetut uimarannat ja ulkoilumajat (myös talvikäytössä). Tarusjärveä on kehitetty retkeilyalueeksi. Alue toimii Ilvespolku-retkeilyreitit tukialueena. Reitin varrella on nuotiopaikkoja ja leiriytymisalueita.



Kuva 2. Hämeenlinnan ulkoilualueet ja ulkoilureitit.
 Figure 2. The recreation areas and trails in the city of Hämeenlinna.

3 Tulokset

3.1 Hämeenlinnan metsäalueiden ulkoilukäyttö

3.1.1 Ulkoilualueilla käynti

Käyntikerrat eri ulkoilualueilla

Kyselyssä saatujen vastausten sekä katotutkimuksen perusteella voidaan arvioida, että noin 89 % hämeenlinnalaisista harrasti ulkoilua vähintään kerran vuodessa (liite 3). Tämän perusteella ulkoilevan väestön määrä Hämeenlinnassa oli noin 30 000 henkeä v. 1989.

Hämeenlinnalaisten ulkoilu kohdistui kaupungin kaikille metsäalueille. Tässä tutkimuksessa nimeltä mainitaan vain kaikkein yleisimmin tunnetut ulkoilukäytössä olevat alueet. Myös muilla metsäalueilla ulkoiltiin jonkun verran. Hämeenlinnan ulkoilualueiden kävijöiden ja käyn-

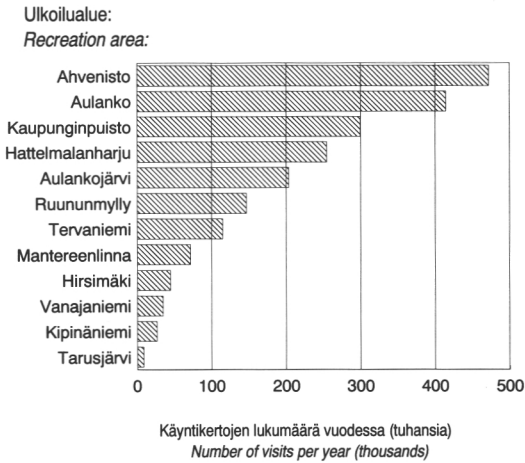
tikertojen määriä on laskettu taulukossa 3. Laskelmat perustuvat vastaajien ilmoittamiin käyntikertoihin kyselyä edeltäneen vuoden aikana. Arviot kuvaavat vain aikuisväestön ulkoilua. Alle viisitoistavuotiaiden ulkoilu ei ole mukana laskelmissa. Ulkoilukertojen ja kävijämäärien arvioimiseen sisältyy runsaasti epävarmuuskijöitä, joten laskettuja lukuja on pidettävä vain suuruusluokkaa kuvaavina (liite 3).

Ulkoilu jakaantui melko tasaisesti kaupungin eri puolilla sijaitseville ulkoilualueille ja lähimetsiin. Aulangon ja Ahveniston ulkoilualueilla olivat kävijämäärät ja ulkoilukertojen määrät suurimmat (kuvat 3 ja 4). Aulangolla ja Ahvenistolla ulkoili noin puolet kaupungin ulkoilevasta väestöstä vuoden aikana. Todennäköisesti vielä useampi on käynyt Aulangolla ja Ahvenistolla joskus aikaisemmin Hämeenlinnassa asumisensa aikana.

Taulukko 3. Hämeenlinnalaisten ulkoilualueiden käyttö keskimäärin vuodenaikana. Laskennallinen vuosi (1988–89) vaihtelee vastausajankohdan mukaan. Kävijä on henkilö, joka on käynyt alueella ainakin kerran kyselyä edeltäneen vuoden aikana. Laskelmien perusteet on selostettu liitteessä 3.

Table 3. The numbers of visits and visitors to Hämeenlinna's recreational areas in 1988–89 (only Hämeenlinna's residents considered). The period of year varies depending on the date of the response to the questionnaire. A visitor is a person who has visited the area at least once during the last year. The method for evaluating the data is described in Appendix 3.

Ulkoilualue	Kävijämäärät	Ulkoilukertojen määrä/kävijä keskimäärin vuodessa	Ulkoilukerrat
<i>Recreation area</i>	<i>Numbers of visitors</i>	<i>Mean number of visits per visitor per year</i>	<i>Total number of annual visits</i>
Aulanko	17400	25	425000
Aulangonjärvi	10300	20	206000
Ruununmylly	4600	32	147000
Ahvenisto	17000	29	493000
Hattelmalanharju	9800	27	265000
Kaupunginpuisto	13000	24	312000
Mantereenlinna	3100	23	71000
Tervaniemi	6100	19	116000
Kipinäniemi	3800	7	27000
Hirsimäki	3100	14	43000
Vanajaniemi	3100	12	37000
Tarusjärvi (Ilvespolku)	1000	10	10000
Yhteensä – Total			2162000



Kuva 3. Hämeenlinnan ulkoilualueiden käyntimäärät vuodessa.

Figure 3. The numbers of visits in different recreation areas in Hämeenlinna.

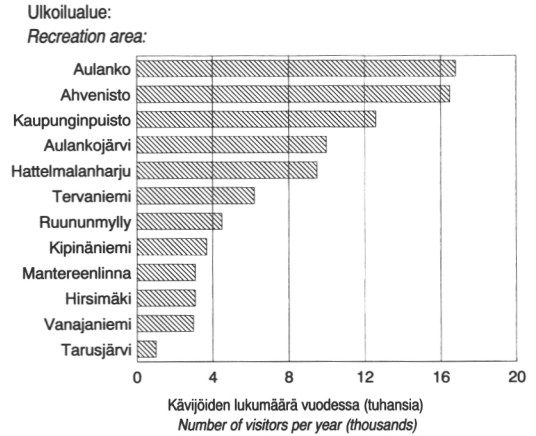
Käyntikerrat vuodenajoin

Käyntikertojen määrät ulkoilualueilla vaihtelevat vuodenaikojen mukaan. Osaksi vaihtelu johtuu ulkoilijoiden aktiivisuuden vaihtelusta ja osaksi vaihtelu selittyy ulkoilualan tarjoamista ulkoilumahdollisuuksista eri vuodenaikoina.

Väestön ulkoiluaktiivisuuden on todettu vaihtelevan varsin suuresti eri vuodenaikoina (Saastamoinen & Sievänen 1981, Koch 1984). Kaupunkiväestön ulkoilu jakautuu vuodenaikojen mukaan siten, että ulkoilukerroista 41–42 % tapahtuu keväällä ja kesällä, 31–32 % talvella sekä 26–27 % syksyllä (Sievänen 1980, Sievänen 1984b, Saastamoinen & Sievänen 1981). Kesällä ulkoillaan enemmän kuin muina vuodenaikoina. Syksy on yleensä kaikkein hiljaisinta aikaa. Ajankäyttötutkimuksessa on saatu vastaavia tuloksia (Niemi ym. 1991).

Ulkoilualueiden sijainti ja ulkoilurakenteet ja -palvelut ohjaavat alueiden käyttöä. Asuntoalueiden läheiset, vetovoimaiset ulkoilualueet kuten Kaupunginpuisto Hämeenlinnassa ovat tasaisesti ympärivuotisessa käytössä. Uimaranta-palveluja tarjoavat alueet kuten Vanajaniemi ovat kesäkäytön kohteena suosittuja. Joillakin kaupungin läheisillä metsäalueilla saattaa talvikauden käyttö olla runsainta, etenkin jos alueet tarjoavat erityisesti hiihtopalveluja (Saastamoinen & Sievänen 1981).

Hämeenlinnassa suosituimmat ulkoilualueet Ahvenisto ja Aulanko ovat selvästi runsaassa



Kuva 4. Hämeenlinnan ulkoilualueiden kävijöiden määrät vuodessa.

Figure 4. The numbers of visitors in different recreation areas in Hämeenlinna.

ympärivuotisessa käytössä, tosin kesäkäyttö korostuu hieman molemmilla alueilla. Talven hiihtokäyttö korostuu Hirsimäen metsäalueella sekä Kipinäniemessä, joka on laturetkien kohde. Vanajaniemen ja Tarusjärven käytössä korostuu kesän osuus, joskin Tarusjärvi on ilmeisesti myös syksyisten marja-, sien- ja ruskaretkien kohde. Hattelmalanharju on Hämeenlinnassa ainoa alue, missä syksyn käyttö ylittää muiden vuodenaikojen käytön. Taulukossa 4 on koottu Hämeenlinnan ulkoilualueiden käyntikerrat jaettuna kolmeen jaksoon, talveen (1.1.–30.4), kevät–kesään (1.5.–30.7.) ja syksyyn (1.9.–31.12.).

3.1.2 Ulkoilualueiden väestöpohjat

Hämeenlinnan kaupungin ulkoilualueiden kehittämistä varten on tarpeen tietää, missä ulkoilijan asunto sijaitsee suhteessa ulkoilualueeseen. Kyselyyn vastanneet jakautuivat kaupunginosittain seuraavasti (taulukko 5): Kyselyaineisto edustaa kaupunginosien asukkaita suhteellisen hyvin kaikissa muissa kaupunginosissa paitsi keskustassa, jonka asukkaat ovat hieman yliedustettuja aineistossa, ja keskisten ja eteläisten kaupunginosien asukkaita, jotka ovat taas ali-edustettuja aineistossa. Näistä vinoumista johtuen väestöpohjatarkastelu on vain suuntaa-antava.

Kaupungin ulkoileva väestö on noin 30 000 henkeä. Useimmat ulkoilijat käyttävät vuoden

Taulukko 4. Hämeenlinnan ulkoilualueiden käyntikerrat talvella, kesällä ja syksyllä v. 1988–1989.

Table 4. The number of visits in winter, summer and autumn in 1988–1989 to Hämeenlinna's recreation areas.

Ulkoilualue Recreation area	Talvi Winter		Kesä/kevät Summer/Spring		Syksy Autumn		Koko vuosi Total per year	
	Ulkoilukerrat 1000 kpl — Number of visits (1000)							
	% -osuus f %		% -osuus f %		% -osuus f %		% -osuus f %	
Aulanko	139	32	165	38	131	30	435	100
Aulangonjärvi	64	31	87	42	55	27	206	100
Ruununmylly	40	27	60	41	47	32	147	100
Ahvenisto	151	27	207	42	135	27	493	100
Hattelmalanharju	77	29	93	35	94	36	264	100
Kaupunginpuisto	101	32	105	34	106	34	312	100
Mantereenlinna	22	31	28	39	21	30	71	100
Tervaniemi	39	34	45	39	32	28	116	100
Kipinäniemi	13	47	10	35	5	18	27	100
Hirsimäki	17	38	14	32	13	30	44	100
Vanajaniemi	10	38	19	32	8	30	37	100
Taurusjärvi	1	13	5	53	4	35	10	100

mittaaan useampaa kuin yhtä ulkoilualuetta. Ulkoilualueen väestöpohjan muodostavat ne kaupunkilaiset, jotka käyvät ulkoilualueella ulkoilemassa vähintään kerran vuodessa.

Kaupunginosan asukkaiden jakautuminen eri ulkoilualueiden käyttäjiksi kertoo kunkin ulkoilualueen tärkeydestä kyseisen kaupunginosan asukkaille. Taulukkoon 6 on laskettu ulkoilualueiden väestöpohja-arviot kaupunginosittain.

Lähellä asuntoa sijaitsevat ulkoilualueet olivat suosituimpia. Taulukossa 6 on mainittu vain tärkeimmät ulkoilualueet, sillä lähes kaikille ulkoilualueille löytyi käyttäjiä kaikista kaupunginosista. Ulkoilualueiden välillä on kuitenkin selviä eroja. Hämeenlinnassa on kolme ulkoilualuetta, Aulanko, Ahvenisto ja Kaupunginpuisto, joiden ulkoilijat tulevat kaikista kaupunginosista. Eräät toiset alueet kuten Mantereenlinna, Ruununmylly ja Hirsimäki ovat selvästi tärkeitä vain läheisen kaupunginosan ulkoilevalle väestölle.

Kuvassa 5 on kuvattu ulkoilualueiden kävijöiden lukumäärät kaupunginosittain. Aulangon kävijöistä noin kolmannes tuli läheisistä kaupunginosista. Myös Vanajaveden toiselta puolelta, Keskustasta, Kaurialasta ja muista keskisistä kaupunginosista tuli paljon ulkoilijoita. Pohjoisten kaupunginosien asukkaille (Ojoinen ja Puistonmäki) Aulanko on tärkeä alue (70 %, taulukko 6), mutta väestöpohja on määrältään pieni. Tarkasteltaessa Aulangon alueen saavu-

tettavuutta eri kaupunginosista voidaan arvioida, että noin puolet kävijöistä (7000 henkeä) asuu kävelyetäisyyden päässä, ja toinen puoli tulee alueelle kauempaa, todennäköisesti omalla autolla.

Ahveniston ulkoilualueen kävijöistä kaksi kolmasosaa eli lähes 11 000 henkeä asuu alueen lähituntumassa, jalkaisin tai pyörällä saavutettavan etäisyyden päässä. Tämä poikkeaa selvästi Aulangon tilanteesta.

Kaupunginpuiston suosion salaisuus on sen läheisyys Hämeen linnnaan ja sen puistoympäristöön. Ruununmyllyn kävijöistä puolet tuli itäisistä kaupunginosista, Mantereenlinnan kävijöistä puolet tuli kaakkosisista kaupunginosista ja Hirsimäen kävijöistä 60 % ja Tervaniemen kävijöistä 50 % tuli läntisistä kaupunginosista. Sen sijaan kaupungin ulkopuolella sijaitsevien ulkoilualueiden väestöpohja on tasaisemmin koko ulkoileva väestö. Vanajaniemen uimaran-toja käytti kaupunkilaisista 6–20 % kaupunginosasta riippuen, ja Taurusjärvellä kävi 2–9 % kaupunginosan ulkoilevasta väestöstä.

3.1.3 Ulkoilualueiden kävijät

Kuvissa 6–11 on koottu yhteen kyselyaineiston, vertailuryhmän ja koko Hämeenlinnan väestön jakaumat tärkeimmistä sosioekonomisista taustamuuttujista. Koko Hämeenlinnan väestöä kos-

Taulukko 5. Kyselyyn osallistuneiden asuinalueet ja väestön jakautuminen eri asuinalueille.

Table 5. The residential areas of respondents, and distribution of Hämeenlinna's population according to district.

Kaupungin osa-alue <i>Town sections</i>	Kyselyaineisto <i>Survey data</i>	Koko väestö <i>Total population</i>
(Kaupunginosan nimet) <i>(Name of suburb)</i>		
Keskusta <i>Centre of town</i>	26	16
Itäinen (Sairio, Hätilä, Idänpää) <i>Eastern parts</i>	26	25
Kaakkoinen (Käikkälä, Katumajärvi) <i>Southeastern parts</i>	7	7
Läntinen (Voutila, Luolaja, Vuorentaka) <i>Western parts</i>	14	18
Pohjoinen (Ojoinen, Puistonmäki, Kirstula) <i>Northern parts</i>	9	8
Keskinen ja Eteläinen (Kauriala, Pullerinmäki, Myllymäki, Kankaantausta, Hattelmala) <i>Central and southern parts</i>	16	26

kevat tilastotiedot on saatu kaupungin liikunta-toimistosta, missä ne on poimittu kaupungin julkaisemattomista tilastoista.²

Sukupuoli ja perhesuhteet

Kyselyaineiston jakautuminen miehiin ja naisiin vastasi melko hyvin sukupuolten osuuksia koko väestössä (kuva 6). Vertailuryhmässä oli enemmän miehiä kuin naisia. Haastatteluaineiston joukko oli miesvaltainen (Sievänen 1992a). Vastajien perhesuhteet eivät eronneet paljon eri aineistoissa (kuva 7).

Ikä

Kuvassa 8 nähdään, että sekä kyselyaineistossa että vertailuryhmässä oli vanhempien keski-ikäisten ryhmä suurempi ja vastaavasti sekä nuorten,

Taulukko 6. Hämeenlinnan ulkoilualueiden väestöpohja-arviot kaupunginosittain. Ulkoilualueet on ryhmitelty tärkeysjärjestykseen sen mukaan, minne useimmat kaupunginosan asukkaat suunnistavat.

Table 6. The assessments of different population sectors using different recreation areas in Hämeenlinna. The recreation areas are listed in descending order of popularity, with the most frequently visited area first.

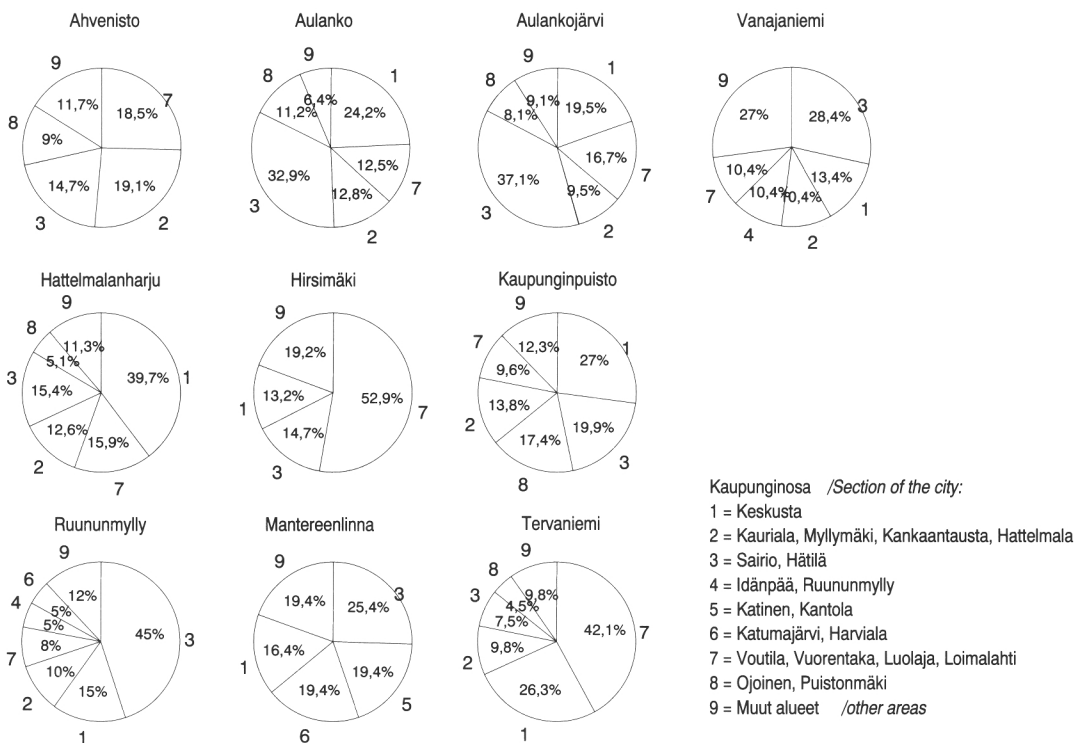
Kaupungin osa-alue <i>Town sections</i>	Ulkoilualue <i>Recreation area</i>	Käyttäjät <i>Visitors from town section</i>	% <i>Percent</i>	Lukumäärä <i>Number</i>
Keskusta <i>Centre of town</i>	Ahvenisto	61	2800	
	Aulanko	54	2500	
	Hattelmalanharju	51	2300	
	Kaupunginpuisto	48	2200	
	Aulangonjärvi	27	1200	
Itäinen <i>Eastern parts</i>	Tervaniemi	21	1000	
	Aulanko	74	5300	
	Aulangonjärvi	50	3600	
	Ahvenisto	39	2800	
	Kaupunginpuisto	39	2800	
Kaakkoinen <i>Southeastern parts</i>	Ruununmylly	32	2300	
	Kipinäniemi	15	1000	
	Vanajaniemi	15	1000	
	Mantereenlinna	58	1600	
	Aulanko	47	1000	
Läntinen <i>Western parts</i>	Ahvenisto	33	700	
	Kaupunginpuisto	31	600	
	Kipinäniemi	27	500	
	Ahvenisto	80	3800	
	Tervaniemi	60	3200	
Pohjoinen <i>Northern parts</i>	Aulanko	50	2700	
	Aulangonjärvi	39	2100	
	Hirsimäki	38	2000	
	Kaupunginpuisto	29	1500	
	Kaupunginpuisto	80	3800	
Keskinen ja Eteläinen <i>Central and southern parts</i>	Aulanko	70	1750	
	Ahvenisto	54	1350	
	Aulangonjärvi	30	750	
	Hattelmalanharju	18	450	
	Ahvenisto	75	5600	
Aulanko	46	3450		
Kaupunginpuisto	44	3300		
Hattelmalanharju	35	2600		
Aulangonjärvi	25	1900		

nuorten keski-ikäisten että vanhusten ryhmät olivat hieman pienempiä verrattuna koko Hämeenlinnan väestöön.

Koulutus

Koulutustasoa kuvaavien ryhmien vertailua haittaa koko väestöä koskevien tilastotietojen puut-

² Ulkoilevaa väestöä ei voitu vertailla koko väestöön niiden sosioekonomisten taustamuuttujien osalta, joista ei ollut väestötalastoja käytettävissä (kuvat 12–16).



Kuva 5. Ulkoilualueiden kävijöiden asuinalueet.
 Figure 5. Residential areas of visitors to recreation areas.

teellisuus. Kuvan 9 perusteella on kuitenkin todennäköistä, että sekä kyselyaineiston että vertailuryhmän koulutustaso oli korkeampi kuin koko väestön.

Sosiaalinen asema

Ammatillisen aseman perusteella määritelty sosiaalinen aseman jakauma kyselyaineistossa eroaa jonkin verran koko väestön jakaumasta. Alempien ja ylempien toimihenkilöiden osuus oli jonkun verran suurempi ja vastaavasti työntekijöiden ja eläkeläisten osuus pienempi (kuva 10). Kyselyaineiston työssäkäynnin osuus vastasi melko hyvin koko väestön vastaavaa osuutta.

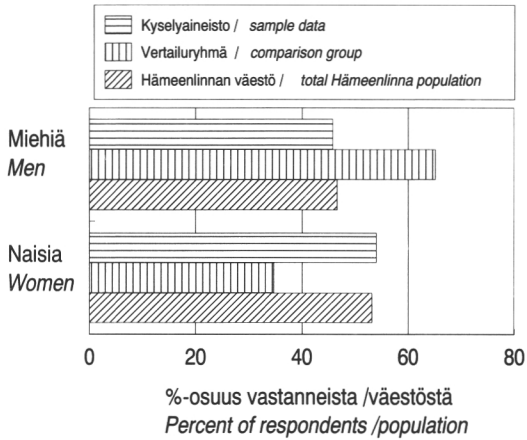
Perheellisyys

Perheiden jakautuminen perheenjäsenten lukumäärän mukaan on kuvassa 11. Lapsiperheiden osuus kaikista perheistä on koko väestössä 44 %

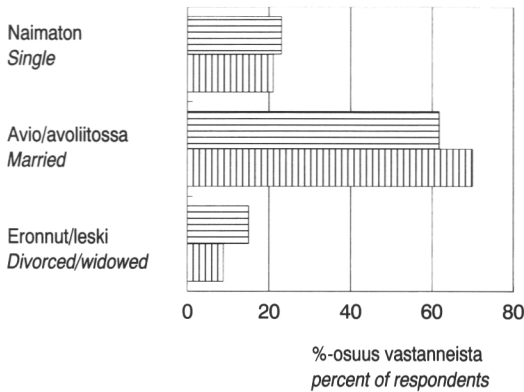
ja kyselyaineistossa 35 %. Lapsiperheelliset ovat aliedustettuja aineistossa. Pienten lasten vanhempien osallistuminen ulkoiluun verrattuna lapsettomiin aikuisiin on arveltu olevan vähäisempää (Manning 1986), mutta suomalaisissa tutkimuksissa ei siitä ole näyttöä. Alle 15-vuotiaita lapsia perheissä oli enimmäkseen yksi tai kaksi. Vastaajista vajaat 20 % oli yksin asuvia, noin 58 % asui kahden aikuisen perheessä, ja runsaat 20 % oli perheitä, joissa asui useampia kuin kaksi aikuista eli vanhempien lisäksi 15-vuotta täyttäneitä lapsia.

Asuminen

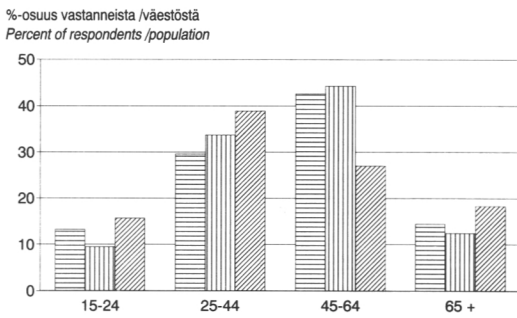
Kyselyaineistoon osallistuneista runsas 49 % asui kerrostalossa, 15 % rivitalossa ja 40 % omakotitalossa. Hämeenlinnan koko väestöstä vastaavasti 58 % asuu kerrostalossa, 10 % rivitalossa ja 29 % omakotitalossa. Vastaajat asuivat useammin pientalotyypeissä kuin koko väestö. Asumisväljyyden suhteen vastaajat jakau-



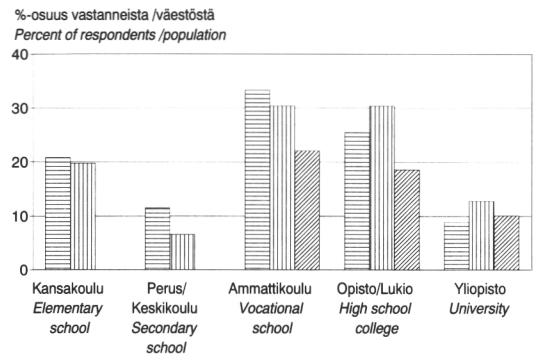
Kuva 6. Vastaajien sukupuoli.
Figure 6. Gender of respondents.



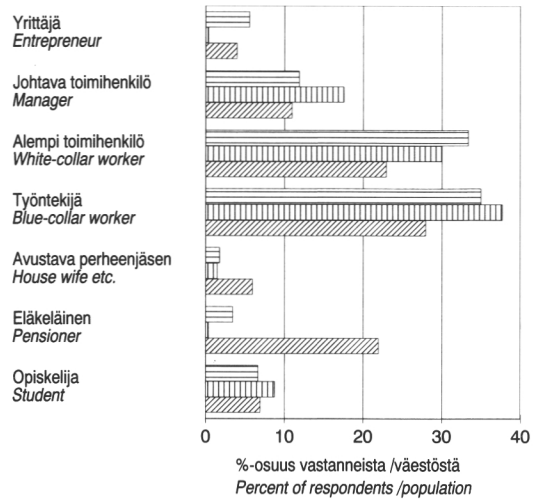
Kuva 7. Vastaajien perhesuhteet. Ks. selitykset kuva 6.
Figure 7. Family relationships of respondents. See explanations picture 6.



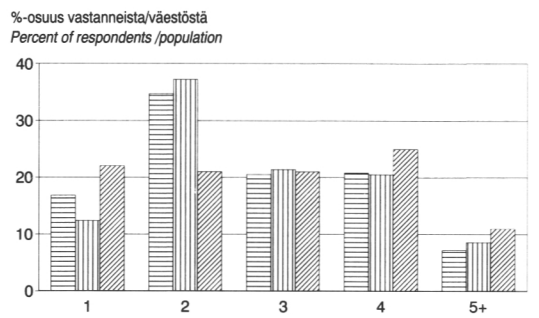
Kuva 8. Vastaajien ikäjakama.
Figure 8. Age groups of respondents.



Kuva 9. Vastaajien koulutus.
Figure 9. Education levels of respondents.

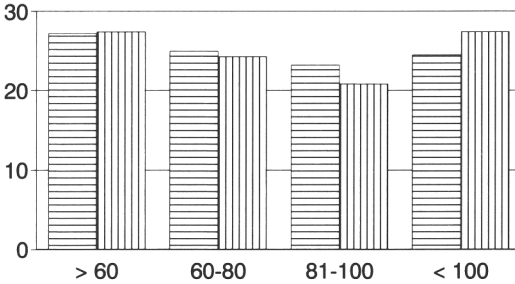


Kuva 10. Vastaajien sosiaalinen asema ammatin mukaan.
Figure 10. Occupational status of respondents.



Kuva 11. Perheen koko.
Figure 11. Family size groups.

%-osuus vastanneista
Percent of respondents



Kuva 12. Asuminen, asunnon koko m²/perhe. Asunnon keskikoko Hämeenlinnassa 65,5 m².

Figure 12. Types of housing, Size of house/apartment m² per family. Average size of house/apartment in Hämeenlinna is 65,5 m².

tuivat kuvan 12 osoittamalla tavalla. Hämeenlinnalaisien asumisväljyys on keskimäärin noin 29 m²/asukas.

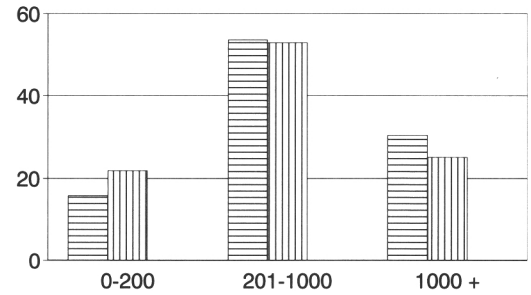
Asunnon etäisyys lähimmästä ulkoiluun soveltuvasta metsästä oli keskimäärin noin puoli kilometriä (mediaani). Kuvassa 13 nähdään, että 17 % asui alle 200 m päässä metsästä, ja toisaalta runsas 20 % arvioi etäisyydeksi 1,5 km tai enemmän. Osalle vastaajista käsite 'lähin ulkoilumetsä' oli aiheuttanut vaikeuksia. Eräissä tapauksissa se oli tulkittu metsäksi, missä ko. henkilö tavallisesti ulkoili, ja etäisyydeksi oli mainittu 5 km tai enemmän. Hämeenlinnassa on melkoinen mahdollisuus asua paikassa, mistä olisi yli 5 km lähimpään ulkoiluun soveltuvaan metsään³.

Tulot

Vastaajien perheen tulotasosta pyydettiin suurusluokkaa kuvaava tieto. Kuvassa 14 on vastaajien jakautumien tuloluokkiin. Vastaajat edustavat varsin keskituloisia perheitä. Ylempiin tuloluokkiin kuului vain 10 % vastaajista, ja myös alimpaan luokkaan vajaa 10 %. Vertailuryhmän vastaajat olivat vielä keskituloisempia kuin kyselyaineiston vastaajat.

³ Tämä on esimerkki mittausongelmista. Jos asiat esitetään lyhyesti, syntyy helposti tulkintaongelmia. Jos asia selitetään perusteellisesti, kysymys muodostuu monimutkaiseksi ja hankalaksi hallita.

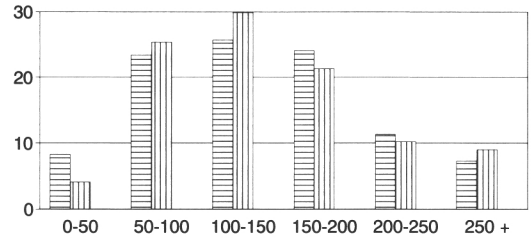
%-osuus vastanneista
Percent of respondents



Kuva 13. Asunnon etäisyys lähimmästä ulkoilumetsästä, m.

Figure 13. Distance between recreationists' residence and the closest forest area suitable for recreation, m.

%-osuus vastanneista
Percent of respondents

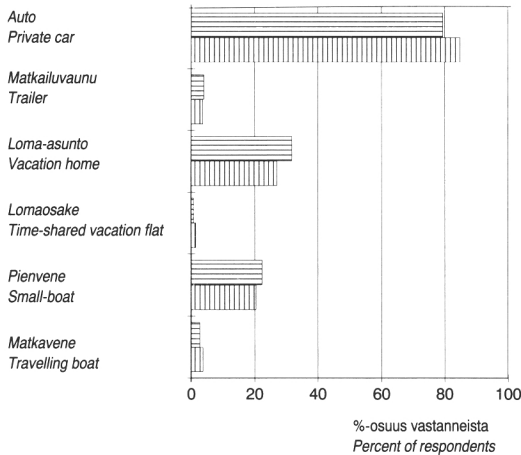


Kuva 14. Vastaajien tuloryhmät, tulot vuodessa/mk (tuhansia). Ks. selitykset kuva 6 sivulla 20.

Figure 14. Income of respondents, annual income/FIM (thousands). See explanations picture 6 from p. 20.

Ulkoilua tukevat resurssit

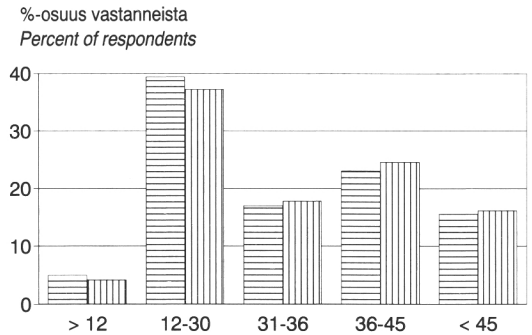
Taustaksi haluttiin myös tietoja vastaajien perhekohtaisista ulkoilua tukevista resursseista (kuva 15). Ulkoilevasta väestöstä 80 % ilmoitti, että hänellä on auto joko henkilökohtaisessa tai perhekäytössä. Toiseksi tärkeimmäksi resurssiksi osoittautui loma-asunto, joka oli vastaajista noin 30 prosentin käytössä. Pienvene oli noin 20 prosentilla vastaajista. Muita resursseja oli vain harvoilla. Vertailuryhmässä auto oli vielä useammalla kuin kyselyaineistossa, mutta loma-asuntoja harvemmalla. Auto on ulkoilun kannalta tärkeä resurssi. Jos auto on käytettävissä, pääsy kauempana asunnosta sijaitseville ulkoilualueille helpottuu. Loma-asunnon merkitys on myös merkittävä. Kaupunkimetsien ja ulkoilualueiden kannalta loma-asunto tarjoaa vaihtoehtoisen, kilpailevan ulkoiluympäristön.



Kuva 15. Vastaajien ulkoiluresurssit.
Figure 15. Access to resources contributing to recreation participation (equipment/property).

Loman pituus

Ulkoilun kannalta merkittävä resurssi on käytävissä oleva vapaa-aika. Kun suurin osa vastaajista on työssä käyviä tai täyspäiväisesti opiskelevia henkilöitä, loma-ajan pituudella on merkitystä ulkoilun harrastamiselle. Lomanvietosta tehtyjen tutkimusten mukaan (Suomalaisten lomattomuudet ja lomamatkailu 1985) useimmat suomalaiset (66 %) viettävät ainakin osan lomastaan kotona, joten kaupunkien ulkoilualueilla on merkitystä myös lomanvietossa. Lisäksi on tyypillistä, että osa lomasta suuntautuu jonkin luonnon helmaan, loma-asunnolle (29 %) tai sukulaisten (37 %) luo (Suomalaisten lomattomuudet ja lomamatkailu 1986, s. 24). Yleisin loman pituus on viisi viikkoa. Noin 16 prosentilla suomalaisista on vuosilomaa alle kaksi viikkoa ja viidenneksellä yli kuusi viikkoa, keskimäärin 32 vrk sunnuntait mukaan lukien (Suomalaisten lomattomuudet ja lomamatkailu 1986, s. 5–7). Hämeenlinnassa lähes 40 % vastaajista vietti 2–5 viikkoa lomaa vuoden aikana (1988–1989). Puolet vastaajista saattoi pitää lomaa tätäkin enemmän, ja vain 5 prosentilla oli lomaa vähemmän kuin kaksi viikkoa (kuva 16). Kyselyyn vastanneilla henkilöillä oli lomaa jaksenkin samassa suhteessa kuin väestöllä keskimäärin Suomessa.



Kuva 16. Lomapäiviä vuonna 1989.
Figure 16. The number of annual vacation days in 1989.

3.2 Hämeenlinnalaisten ulkoiluharrastaminen

3.2.1 Hämeenlinnalaisten ulkoiluaktiivisuus

Hämeenlinnalaisten ulkoiluaktiivisuus viikon ja vuoden ulkoilun perusteella mitattuna

Hämeenlinnalaisten ulkoiluaktiivisuutta mitattiin usealla eri tavalla. Taulukossa 7 on esitetty, kuinka monta kertaa hämeenlinnalainen ulkoilija ulkoili keskimäärin kyselyä edeltäneen vuoden aikana. Ulkoilukertojä kertyi yhteensä 144 kpl ulkoilijaa kohden vuodessa eli keskimäärin kaksi–kolme kertaa viikossa. Vuoden ulkoilukertojen mediaani oli 104 kpl.

Eryityisesti loma-ajan ulkoiluaktiivisuus oli korkea. Loma-ajan ulkoilukertojen määrä on todennäköisesti yliarvio, sillä se on laskettu eri ulkoiluharrastusten frekvenssien perusteella. Tällöin samanaikaisesti tapahtunut harrastaminen kuten veneily ja kalastaminen on todennäköisesti lisännyt ulkoilukertojen määrää. Kun vuoden keskimääräiset ulkoilukerrat laskettiin yhteen siten, että loma-asuminen ja muu lomailu ilman eriteltyä ulkoiluharrastamista poistettiin, vuoden ulkoilukertojen määrä oli 119 kpl. Toinen laskennallinen kokeilu tehtiin siten, että loma-ajan ulkoilu suhteutettiin loma-ajan pituuteen eli loma-ajan ulkoilukerrat jaettiin vuosiloman päivien lukumäärällä. Tällöin vuoden ulkoilukertojen lukumääräksi saatiin 112 kpl.

Aikaisemmin Keravan väestön keskimääräiseksi ulkoilukertojen määräksi mitattiin 120 kertaa vuodessa ja Rovaniemen väestön vastaavas-

Taulukko 7. Hämeenlinnalaisten ulkoiluaktiivisuus keskimäärin laskettuna sen perusteella, miten vastaajat ovat arvioineet osallistuvansa ulkoiluun kyselyä edeltäneen vuoden perusteella.

Table 7. The average number of visits per year by Hämeenlinna's residents. The estimation is made on the basis of all recreation visits during the last year.

	Ulkoilukertoja/ulkoilija/vuodessa Number of visits per person per year
Hämeenlinnan ulkoilualueilla ja lähimetsissä <i>In Hämeenlinna's recreation areas and urban forest areas</i>	74 kpl (±3,7)
Loma-aikana Hämeenlinnan ulkopuolella <i>Number of recreation visits during vacation outside Hämeenlinna</i>	30 kpl (±1,7)
Muuna vapaa-aikana Hämeenlinnan ulkopuolella <i>During other free-time outside Hämeenlinna</i>	40 kpl (±2,4)
Yhteensä – Total	144 kpl

ti 91 kertaa vuodessa (Sievänen 1980, 1984a). Myös ajankäyttötutkimuksen perusteella on mahdollista arvioida ulkoilun ja liikunnan frekvenssejä. Niemen ym. (1991) tutkimuksessa esitetty päivittäinen ulkoiluharrastuksiin osallistuneiden henkilöiden määrä vastaa väestötasolla noin 94–128 ulkoilukertaa henkilöä kohden vuodessa⁴. Suomen ulkoilevan kaupunkiväestön ulkoilukertojen keskiarvona voidaan pitää noin 120 kertaa vuodessa. Hämeenlinnalaisten ulkoiluaktiivisuus on samaa suuruusluokkaa.

Taulukossa 8 ulkoiluaktiivisuutta on mitattu kyselyä edeltäneen viikon ulkoilun perusteella. Viikottaista ulkoilua mitattiin ulkoiluun käyntyä ajan ja ulkoiluun osallistuneiden henkilöiden määrällä (liite 1, kysymys 1). Viikon ulkoilukerrat laskettiin ulkoiluun osallistuneiden henkilöiden määrän perusteella. Jos sama henkilö oli ulkoillut useampia kertoja samana päivänä, se ei selvinnyt mittauksessa, ja siksi päivän ulkoilu tulkittiin yhdeksi ulkoilukerraksi.

Varsinaisesti tutkimuksessa nimeltä mainituilla ulkoilualueilla tapahtunut ulkoilu oli vain noin 40 prosenttia kaikesta siitä ulkoilusta, jota vastaajat pitivät ulkoiluna. Ulkoilusta noin 20 % tapahtui asuntoalueilla ja niiden läheisyydessä

olevilla metsikkö-, puisto- ym. alueilla sekä ns. liikuntapaikoilla (kentät). Kaupungilla ja kaduilla kävelyä tai vastaavaa liikkumista oli noin neljännes ulkoilusta. Tästä osa on vaikeasti arvioitavissa ulkoiluksi tutkimuksen ulkoilu-käsitteen hengessä. Työ- ja asioimismatkoja ei katsota ulkoiluksi tässä tutkimuksessa, mutta vastauksista ei aina voinut erottaa ulkoiluksi merkityn toiminnan sisältöä. Selvästi työmatkoiksi luokiteltavat ulkoilukerrat poistettiin aineistosta. Yhteensä noin 60 % ulkoilukerroista kohdistui asunon lähiympäristön viheralueisiin. Arkiviikon ulkoilujasta 76 % kohdistui kaupunkialueille ja lähiympäristöön, ja 24 % Hämeenlinnan ulkopuolelle. Samansuuntainen tulos saatiin Keravan ulkoilututkimuksessa (Sievänen 1980).

Taajaman ulkopuolelle suuntautunut ulkoilu on suhteellisesti vähäisempää mitattuna yhden viikon ulkoilukertojen perusteella kuin mitattuna koko vuoden ulkoilukertojen perusteella. Ero voi selittää kahdella tavalla. Ensiksikin yhden viikon perusteella tapahtunut mittaaminen oli sidoksissa kyselyajankohtiin, joita ei tarkoituksella osutettu varsinaiseen lomakauten. Kyselytutkimuksen toteuttamista lomakautena uhkaa suuri kato. Suuri osa ulkoilusta Hämeenlinnan ulkopuolella tapahtuu kuitenkin lomakautena. Toisaalta yhden viikon ulkoilun perusteella lasketut ulkoilukerrat eivät sisällä samanaikaisesti harrastettuja ulkoilumuotoja (esimerkiksi veneily ja kalastaminen tai loma-asuminen ja marjastus) kuten koko vuoden ulkoilukertojen arvioissa todennäköisesti jonkun verran tapahtuu. Ulkoilukertoihin perustuva arvio ei anna samaa tulosta kuin ulkoiluun käytetty aika (tunteina) antaisi. Taajaman lähialueilla ulkoilu on kestoaltaan lyhytaikaisempaa, mutta käyntikertoja on enemmän verrattuna ulkoiluun taajaman ulkopuolella. Näyttäisi siltä, että ulkoilumahdollisuudet sekä taajaman lähiympäristössä että sen ulkopuolella ovat yhtäläillä tärkeitä kaupunkiväestölle.

Eri menetelmin mitattua ulkoiluaktiivisuutta verrattaessa (taulukko 9) nähdään, että ulkoiluaktiivisuus asettuu tasolle 2–3 ulkoilukertaa viikossa ulkoilijaa kohti. Tämä ulkoiluaktiivisuustaso vastaa hyvin muissa tutkimuksissa saatuja arvoja (Sievänen 1984a). Ulkoiluaktiivisuuden keskiarvotunnukset ovat korkeat väestötasolla verrattuna moniin muihin maihin. Ulkoiluaktiivisuuden keskiarvotunnukset sopivat hyvin ulkoilualueiden ja -metsien käyttöä kuvaaviksi mittareiksi. Sen sijaan ne eivät sovi erityisen hyvin kuvaamaan väestön ulkoilukäyttäytymistä, sillä eri väestöryhmien ja yksilöiden aktiivi-

⁴ Asiaa on kysytty Tilastokeskuksen tutkijalta Iris Niemeltä (Niemi ym. 1991): harrastuskertojen lukumäärä per henkilö per vuosi saadaan kertomalla päivittäinen osallistumisosuus vuoden päivien lukumäärällä (366).

Taulukko 8. Hämeenlinnaisten ulkoilijoiden ulkoiluaktiivisuus sen perusteella, kuinka usein he ovat ilmoittaneet ulkoilleensa kyselyä edeltäneen viikon aikana eri alueilla.

Table 8. Participation activity by Hämeenlinna's recreationists. The number of visits and recreation hours per week in different areas, estimated on the basis of participation during the previous week.

Ulkoiluympäristö Recreation environment/area	Ulkoilukertoja/ ulkoilija vuodessa Number of visits per person per year		Ulkoiluaika viikossa (h/vko) ulkoilijaa kohden Number of recreation hours per person per week	
	n	%	n	%
Hämeenlinnan ulkoilualueilla Recreation areas in Hämeenlinna	63	39	1,83	37
Hämeenlinnan muilla lähialueilla Other areas in Hämeenlinna	27	17	0,79	16
Hämeenlinnan liikuntapaikoilla Sports areas in Hämeenlinna	6	4	0,19	4
'Kaupungilla' 'Streets and roads', not in nature	42	26	0,95	19
Hämeenlinnan ulkopuolella Outside Hämeenlinna	24	15	1,27	24
Yhteensä Total	161	100	5,03	100
Yhteensä (poistettu 'kaupungilla' ulkoilu) Total ('streets and roads' is excluded)	119 kpl/ulkoilija/vuodessa 119 times per person per year			

Taulukko 9. Hämeenlinnaisten ulkoiluaktiivisuuden mittaaminen eri tavoin.
Table 9. Participation in outdoor recreation measured in different ways.

Mittaustapa Type of measurement	Ulkoilukertoja/ulkoilija/viikko Number of recreation visits per person per week
Koko vuosi – Whole year	
Ulkoilukerrat viimeksi kuluneen vuoden mukaan (Hämeenlinnassa ja muualla) Annual total number of visits in the previous year (in Hämeenlinna and outside)	2,67 ± 0,09
Sama ilman lomaulkoilua The same without recreation during vacation	2,29 ± 0,09
Edellinen viikko – Previous week	
Ulkoilukerrat viimeksi kuluneen viikon perusteella Number of visits during the previous week	3,09 ± 0,09
Sama ilman 'kaupungilla' ulkoilua The same without recreation on 'streets and roads'	2,36 ± 0,09
Hämeenlinnan ulkoilualueilla – In Hämeenlinna	
Ulkoilukerrat Hml:n ulkoilualueilla viimeksi kuluneen vuoden perusteella Number of visits to Hämeenlinna's recreation areas On the basis of participation during the previous year	1,45 ± 0,07
Ulkoilukerrat Hml:n ulkoilualueilla viimeksi kuluneen viikon perusteella Number of visits to Hämeenlinna's recreation areas on the basis of participation during the last week	1,20 ± 0,07

Taulukko 10. Hämeenlinnaisten ulkoilijoiden jakautuminen ulkoiluaktiivisuuden mukaan sekä kyselyä edeltäneen viikon ulkoilukertojen perusteella että koko vuoden ulkoilukertojen perusteella

Table 10. The distribution of recreationists according to the total number of their weekly and annual recreation visits.

Ryhmä Group	Ulkoilukertoja per viikko Number of visits per week	% -osuus ulkoilijoista Percent of recreationists	
		Edellinen viikko Previous week	Koko vuosi Whole year
(1)	alle 1 less than 1	7,6	27,7
(2)	1	22,3	23,4
(3)	2–3	15,7	18,2
(4)	4–6	33,0	19,7
(5)	7 tai enemmän 7 or more	21,5	11,0

suudessa on suuria eroja (vrt. ulkoiluaktiivisuusjakaumat).

Hämeenlinnaiset ulkoilevat Hämeenlinnan ulkoilualueilla, lähimetsissä sekä liikuntapaikoilla keskimäärin noin kaksi kertaa viikossa, mutta vain toinen ulkoilukerroista kohdistuu varsinaisesti tässä tutkimuksessa mainituille metsäalueille.

Ulkoiluaktiivisuutta voidaan mitata monilla vaihtoehtoisilla tavoilla. Ulkoiluaktiivisuuden mittaaminen kyselytutkimuksen menetelmin sisältää aina mahdollisuuksia yli- tai aliarvioihin (Sievänen 1980, 1984a). Erityisesti tutkimuksen kohdejoukon valinta vaikuttaa tulokseen. Ulkoilualueiden aktiivikäyttäjien frekvenssit ovat korkeampia kuin koko ulkoilevan väestön frekvenssit. Mittausmenetelmän valinta on tehtävä tutkimusongelman mukaan. Kun halutaan tietoa koko väestön ulkoiluaktiivisuudesta, sitä on tutkittava väestötason ulkoilututkimuksella. Kun halutaan tietoa tietyn ulkoilualan käyttäjien ulkoiluaktiivisuudesta, sitä on tutkittava alueella tehtävällä kävijätutkimuksella (Sievänen 1992a).

Ulkoilevan väestön ulkoiluaktiivisuusjakaumat

Hämeenlinnaisten viikottaisen ulkoilun selvittämiseksi vastaajaa pyydettiin kirjaamaan vastauspäivää edeltäneen viikon ulkoilu päivittäin. Siten saatiin viikottainen ulkoilukertojen määrä, ulkoiluun käytetty aika sekä alue, missä ulkoilu tapahtui. Edellinen viikko, johon vastaus kohdistui, vaihteli talven, kesän ja syksyn otosten mukaisesti ympärivuotisesti sekä kunkin

kyselyn ajankohdan ympärillä useilla viikoilla. Olennaista ei olekaan kohdistaa ulkoilu tiettyyn ajankohtaan vaan saada keskimääräinen vuodenajasta riippumaton ulkoilukertojen frekvenssiarvio. Väestön ulkoilukäyttäytymistä kuvaavat parhaiten ulkoiluaktiivisuusjakaumat. Taulukossa 10 on ulkoilijat ryhmitelty sen mukaan, kuinka usein he ovat ulkoilleet (kaikki ulkoilu) kyselyä edeltäneen viikon aikana ja vastaavasti kuluneen vuoden aikana.

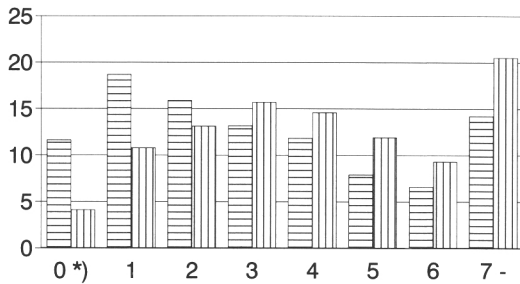
Koko vuoden ulkoilukertojen viikottaiseksi ulkoilukertojen keskiarvoksi saatiin 2,67 ($\pm 0,09$), kun edellisen viikon ulkoilukertojen perusteella keskiarvo oli 3,0 kuten yllä taulukosta 9 nähdään. Kuitenkaan 2–3 kertaa viikossa ulkoilevat eivät olleet suurin ulkoiluaktiivisuusryhmä (taulukko 10).

Edellisen viikon ulkoilun tai vuotuisen ulkoilun erot ovat huomattavat tarkasteltaessa ulkoiluaktiivisuutta kuvaavia jakaumia. Koko vuoden ulkoilun perusteella puolet ulkoilevasta väestöstä ulkoili kerran viikossa tai harvemmin, ja toinen puoli useammin kuin kerran viikossa. Edellisen viikon ulkoilun perusteella vastaavasti kolmannes ulkoili kerran viikossa tai vähemmän. Edellisen viikon perusteella vähiten ulkoileviin kuului vain 7,6 %, kun vuotuisen ulkoilun perusteella ryhmän suuruus oli 27,7 % ulkoilevasta väestöstä. Koko vuoden ulkoilun perusteella aktiivisimpaan ryhmään eli päivittäin ulkoileviin kuului 11 % ulkoilevasta väestöstä, kun edellisen viikon perusteella samaa aktiivisuustasoa oli 21,5 % ulkoilevasta väestöstä.

Yhden vuoden tasolla mitattuna väestö on tasaisemmin jakautunut ulkoiluaktiivisuutensa mukaan kuin tarkasteltaessa vastaavaa edellisen viikon perusteella mitattuna. Koko vuoden ulkoilun perusteella arvioitu aktiivisuus antaa todennäköisesti paremman kuvan ulkoilevan väestön ulkoilun harrastamisesta silloin kun se halutaan tietää sen kohdistumisesta ulkoilualueisiin, metsiin ja muihin luonnon ympäristöihin. Koko vuoden ulkoilukerrat sisältävät loma-ajan ulkoilun, mutta edellisen viikon ulkoilukerrat sisältävät 40 % sellaista ulkoilua, joka tapahtuu rakennetussa ympäristössä, kaduilla tai liikuntapaikoilla.

Myös kyselyteknisesti tarkasteltuna edellisen viikon ulkoilun mittaaminen saattaa liioitella ulkoiluaktiivisuutta. Tämän tyyppisissä tutkimuksissa vastaajilla on taipumus pyrkiä miellyttämään tutkijoita esittämällä todellisuutta suurempia frekvenssejä. Kyselylomakkeiden lähettäminen saattoi myös osua tavallista aktiivisempiin viikkoihin. Säteekijöilläkin voi olla satunnaista vaikutusta.

%-osuus vastanneista
Percent of respondents



*) ulkoillut aikaisemmalla viikolla
previous recreation visits before last week

Kuva 17. Ulkoilevan väestön ja vertailuryhmän jakautuminen ulkoiluaktiivisuuden mukaan yhden viikon ulkoilukertojen perusteella.

Figure 17. The frequency of recreation visits per one week in average by population and by comparison group.

Kuvassa 17 esitetään ulkoilevan väestön sekä vertailuryhmän ulkoiluaktiivisuuden jakaumat. Väestötason suurimmat ryhmät olivat 1–2 kertaa viikossa ulkoilevat kun taas vertailuryhmässä 3–4 kertaa ja päivittäin ulkoilevat. On varsin luonnollista, että ulkoilualueilla tavatut henkilöt ovat keskimäärin aktiivisempia kuin ulkoileva väestö keskimäärin.

Ulkoiluaktiivisuus Hämeenlinnan ulkoilualueilla

Kun ulkoiluaktiivisuutta tarkastellaan kaupungin läheisten ulkoilualueiden käytön kannalta, on ulkoilukertojen jakautuminen erilaisten ulkoilijaryhmien kesken epätasaisempaa kuin tarkasteltaessa ulkoilua kokonaisuutena.

Taulukossa 11 esitetään koko ulkoilevan väestön jakautuminen ulkoiluaktiivisuudeltaan eri ryhmiin sen perusteella, miten paljon ulkoilijat käyttävät Hämeenlinnan ulkoilualueita hyväkseen.

Hämeenlinnalaisesta ulkoilevasta väestöstä noin puolet käytti Hämeenlinnan ulkoilualueita harvemmin kuin kerran viikossa, keskimäärin joka toinen viikko. Kolmannes kävi kaupungin ulkoilualueilla 1–2 kertaa viikossa. Aktiivisin, päivittäin ulkoilualueita käyttävä ryhmä oli 1,5 % ulkoilevasta väestöstä.

Suhteellisen pieni, mutta erittäin aktiivinen ulkoilijajoukko nostaa Hämeenlinnan ulkoilualueiden käyntikertojen määrät varsin suuriksi,

Taulukko 11. Hämeenlinnalaisten jakautuminen ulkoiluaktiivisuuden mukaan Hämeenlinnan ulkoilualueilla tehtyjen ulkoilukertojen perusteella.

Table 11. The distribution of recreationists according to the number of their visits to recreation areas in Hämeenlinna.

Ryhmä Group	Ulkoilukertoja/ vuosi Number of visits per year	%-osuus ulkoilijoista Percent of recreationists	Ulkoilukertoja vuodessa Number of visits per year	Ryhmä- keskiarvo Group mean	Keski- hajonta Standard deviation
(1)	1–50	56,5	22,8	14,4	
(2)	51–100	30,4	72,1	14,4	
(3)	101–150	8,0	124,2	14,4	
(4)	151–300	3,4	202,9	42,1	
(5)	301–	1,5	394,7	90,2	

1) Aktiivisuusryhmät 1–5 ovat samat kuin taulukossa 10.

Esimerkiksi yksi ulkoilukerta viikossa vastaa ryhmää 51–100 ulkoilukertaa vuodessa (ryhmä 2).

The group number 1–5 are referring to the group numbers in table 10. For example, group 2, one recreation visit per week represents same activity level as 51–100 visits per year (in average).

Taulukko 12. Hämeenlinnalaisten jakautuminen ulkoiluaktiivisuuden mukaan Hämeenlinnan ulkopuolelle suuntautuneiden ulkoilukertojen perusteella.

Table 12. The distribution of recreationists according to the annual number of their recreation visits outside Hämeenlinna.

Ulkoilukertoja/ vuosi Number of visits per year	%-osuus ulkoilijoista Percent of recreationists	Ulkoilukertoja vuodessa Number of visits per year	Ryhmä- keskiarvo Group mean	Keski- hajonta Standard deviation
1–20	25	10,7	5,8	
21–50	27	35,3	8,9	
51–100	23	72,0	14,5	
> 100	23	187,0	91	

vaikka puolet ulkoilevista kaupunkilaisista käy ulkoilualueilla keskimäärin kerran kahdessa viikossa.

Ulkoiluaktiivisuusmittareita laadittaessa ja tulkittaessa on pidettävä mielessä, että väestötason keskiarvoilla voidaan karkeasti arvioida ulkoilukäytön määrällistä tasoa tietynä ajankohtana. Sama yleismittari ei kuitenkaan kovin hyvin kuvaa väestön ulkoilukäyttytymistä eikä myöskään kerro eri väestöryhmien ulkoilutarpeesta

Taulukko 13. Hämeenlinnaisten ulkoiluaktiivisuus loma-aikana ja muuna vapaa-aikana Hämeenlinnan ulkopuolella vuoden aikana. a = %-osuus ulkoilijoista, b = ulkoilukertojen keskiarvo, c = keskihajonta

Table 13. The distribution of recreationists according to the annual number of their recreation visits during vacation and other free time outside Hämeenlinna. a = percent of recreationists, b = mean number of visits, c = standard deviation.

Ulkoilukertaa/vuosi Number of visits per year	Loma-aika During vacation			Muu vapaa-aika During other free time		
	a	b	c	a	b	c
1–20	22	5,9	2,8	24	5,2	2,9
21–50	21	16,0	3,2	18	15,7	3,2
51–100	35	32,6	8,8	31	35,5	9,5
> 100	23	97,1	57,7	27	122,7	73,4

ja ulkoilualueisiin kohdistuvasta ulkoilukysynnästä.

Tässä tutkimuksessa ei kysytty erikseen, mitä ulkoilijat tekivät ulkoilualueella käyntinsä aikana. Kävely ja hiihto ovat yleisimmät ulkoiluharrastukset kaupungin ulkoilualueilla. Hämeenlinnan ulkoilualueilla tehdyn haastattelututkimuksen mukaan pääosa ulkoilijoista kesäisin lenkkeili (juosten tai kävelen) ja talvisin hiihti (Sievänen 1992a). Kävelylenkkeilyä, uintia, hiihtoa, pyöräilyä ja juoksulenkkeilyä harrastaa noin puolet suomalaisista (Vuolle & Puronaho 1986).

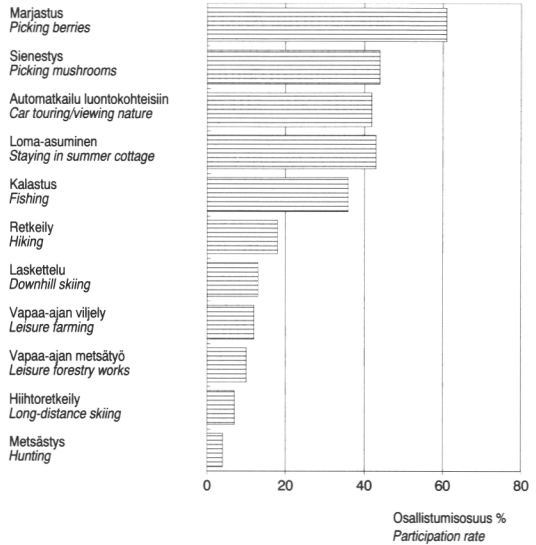
3.2.2 Ulkoiluharrastukset ja ulkoilu Hämeenlinnan ulkopuolella

Ulkoiluaktiivisuus Hämeenlinnan ulkopuolella

Tiedusteltaessa ulkoilusta kaupungin ulkopuolella lähes kaikki (96 %) kysymykseen vastanneet (87 % koko kyselyn vastaajista) ilmoittivat ulkoilevansa Hämeenlinnan ulkopuolella ainakin jonkin verran vuoden aikana. Väestö jakaantui tasaisesti eri aktiivisuusryhmiin (taulukko 12).

Ulkoiluaktiivisuus oli erittäin korkea loma-aikana (taulukko 13). Kun vuosilomaa oli keskimäärin 30 päivää vuodessa, harrastivat hämeenlinnaiset ulkoilua useamman kerran päivässä ja todennäköisesti useampia ulkoiluharrastuksia samanaikaisesti lomapäivän aikana.

Eniten osallistujia oli marjastuksessa (61 %) ja sienestyksessä (44 %), automatkailussa (luontokohteita) (42 %), loma-asumisessa (43 %) ja kalastuksessa (36 %). Retkeilijöitä (18 %) ja



Kuva 18. Hämeenlinnaisten osallistuminen erilaisiin ulkoiluharrastuksiin kaupungin ulkopuolella.

Figure 18. Participation rates in different outdoor activities outside Hämeenlinna.

laskettelijoita (13 %) oli jo vähemmän. Vapaa-ajan metsätyö ja viljely kuuluivat noin 10–12 prosentin harrastuksiin. Hiihtoretkeilyä (7 %) ja metsästystä (4 %) harrasti suhteellisen harva (kuva 18). Metsästystä ei kaupungin ulkoilualueilla voikaan harrastaa, joten osallistumisosuus kuvaa harrastuksen suosiota kokonaisuudessaan.

Keskimääräiset harrastamiskertojen lukumäärät ulkoilijaa kohden vaihtelivat suuresti ulkoilulajeittain. Liikunnallisia ulkoilumuotoja kuten kävelyä, hiihtoa ja lasketteluä hämeenlinnaiset ulkoilijat harrastivat kaupungin ulkopuolisilla alueilla seuraavasti: kävelyretkiä keskimäärin 30 kertaa vuodessa, pyöräilyä noin 20 kertaa sekä hiihtoa ja lasketteluä noin 10 kertaa vuodessa. Hiihtoretkeily, joka on luonteeltaan jo kokopäiväistä ulkoilua, harrastettiin 7 päivää vuodessa. Samoin kesäaikaiseen retkeilyyn käytettiin 9 päivää vuodessa. Luvut tarkoittavat ko. harrastukseen osallistuneiden keskiarvoja.

Metsästyksen ja kalastuksen harrastajat käyttivät keskimäärin 16 päivää vuodessa. Metsästyksen ja kalastuksen harrastajien aktiivisuus on varsin korkea. Riista- ja kalasaaliilla saattaa olla jo jonkinlainen merkitys myös harrastajan ruokataloudessa, ainakin sen monipuolistamisessa. Etenkin virkistyskalastus on kaupunkilaisten keskuudessa tärkeä harrastus.

Marjastukseen ja sienestykseen kuului keskimäärin 6–7 päivää vuodessa. Kun yli puolet kaupunkilaisista marjastaa, on marjastuspäiviä väes-

tötäsolla paljon. Marja- ja sienisaaliilla on kuitenkin varsin marginaalinen osuus kaupunkilaisten ravinnon käytössä, joten marja- ja sieniretket ovat pääasiallisesti virkistystä.

Veneilijät käyttivät keskimäärin 12 lomapäivää harrastukseensa. Automatkaillen harrastajat käyttivät keskimäärin 10 lomapäivää, kun taas lomailuun vuokratessa mökissä, hotellissa tai vastaavassa majoituksessa käytettiin keskimäärin 5–8 vuorokautta riippuen siitä lomailtiin Lapissa, saaristossa vai muualla Suomessa.

Maatila tai vapaa-ajan asunto tarjoaa merkittävän vapaa-ajan ympäristön. Loma-asunnolla oleskeluun käytettiin keskimäärin 35 päivää, vapaa-ajan metsätyöhön 13 päivää ja vapaa-ajan viljelyyn 19 päivää vuoden aikana.

Useimmat edellä kuvatut harrastuspäivät tarkoittavat harrastuskertaa, joka on saattanut kestää osan päivää tai koko päivän. Lisäksi sama henkilö on saattanut yhden loma- tai vapaapäivän aikana toteuttaa yhtä tai useampaa ulkoiluharrastusta, joten yhteenlaskettujen harrastuspäivien lukumäärä ei vastaa ulkoilevan väestön ulkoiluun käytettyjen loma- tai vapaapäivien lukumäärää.

Ulkoiluharrastaminen eri väestöryhmissä

Tarkasteltaessa ulkoilevan väestön jakautumista ryhmiin iän, sukupuolen ja koulutuksen suhteen (kts. luku 3.1.3. ja myös liite 2), sekä näiden ryhmien ulkoiluharrastamista, havaittiin pääosin luontevia mutta mielenkiintoisia eroja ryhmien välillä. Taulukkoon 14 on kerätty ulkoiluharrastamisen ja taustamuuttujien ristiintaulukoiden testauksen tulokset.

Sukupuoli on merkittävin erotteleva tekijä metsästyksen ja kalastuksen harrastuksessa. Miehet sekä osallistuivat näihin harrastuksiin naisia enemmän, ja myös harrastivat useammin kuin naispuoliset metsästäjät ja kalastajat. Toisaalta marjastuksessa ja sienestyksessä naiset olivat jonkun verran aktiivisempia kuin miehet. Miehet tekivät vapaa-ajan metsätyötä selvästi enemmän kuin naiset. Tavallisista harrastuksista näyttäisi kävely olleen tyypillisempää naisille ja hiihto miehille.

Ulkoilijan iällä on selvä vaikutus osallistumiseen eräisiin harrastuksiin. Laskettelu oli selvimmän nuorimman ikäryhmän harrastus. Nuorimmasta ikäryhmästä 22 % osallistui lasketteluun, heistä puolet (11 %) oli varsin aktiivisia harrastajia. Seuraavassa ikäryhmässä harrastajia oli enää 15 % ja aktiivisia 5 %. Vanhemmis-

sa ryhmissä harrastajia oli hyvin vähän. Veneilyyn aktiivinen osallistuminen oli nuorten ryhmässä suurinta ja laski tasaisesti iän kasvaessa. Pyöräily oli vastaavanlainen harrastus. Hiihto oli etenkin nuorten keski-ikäisten harrastus.

Metsästyksen harrastamisessa ei iällä ollut suurta merkitystä. Vain kaikkein vanhimmissa ikäryhmässä ei ollut enää lainkaan metsästyksen harrastajia. Kalastuksen harrastajissa vanhempi keski-ikäisten ryhmä oli muita aktiivisempi. Osallistuminen laski iän kasvaessa. Marjastukseen osallistuivat keski-ikäiset ja vanhemmat ikäryhmät muita enemmän, mutta marjastuksen useus oli tasaista kaikissa ikäryhmissä. Sienestämiseen keski-ikäiset sekä osallistuivat enemmän että harrastivat useammin kuin nuoret ja vanhat.

Loma-asuminen oli myös mielenkiintoisella tavalla ikään sidottua. Nuoret osallistuivat suhteellisesti enemmän loma-asumiseen kuin vanhemmat ikäryhmät. Sen sijaan ne vanhemmat ikäryhmät, jotka harrastivat loma-asumista, oleskelivat loma-asunnolla pitempiä aikoja kuin nuoret. Tämä on selitettävissä vanhempien, erityisesti eläkeläisten, runsaammalla vapaa-ajalla. Vaikutusta saattaa olla myös sillä, että vanhempi väki todennäköisesti omistaa loma-asunnon nuorempia useammin, kun taas nuorilla on käyttöoikeus vanhempien tai suvun loma-asuntoon. Käyttöoikeudellinen loma-asunto ei aina ole käytettävissä pitkiä aikoja.

Myös muiden loman viettotapojen harrastajien välisiä eroja löytyi. Iän suhteen selvimmän erosi automatkailu, jota harrastivat nuoret keski-ikäiset muita enemmän. Nuorten ryhmässä olivat suhteellisesti aktiivisimmat, automatkailuun eniten aikaa käyttävät henkilöt. Lapin lomiiin osallistuivat keski-ikäiset muita useammin, mutta vanhin ryhmä käytti siihen eniten aikaa.

Vapaa-ajan metsätyötä harrasti vanhempi keski-ikäisten ryhmä eniten. Samoin vapaa-ajan viljelyyn osallistuivat vanhemmat nuoria enemmän. Vanhemmat ikäryhmät käyttivät myös enemmän harrastuspäiviä metsätyöhön ja viljelyyn kuin nuoret.

Koulutustason noustessa kävelyn, hiihdon, laskettelun, vapaa-ajanviljelyn, loma-asumisen ja automatkailun harrastuksiin osallistuminen lisääntyi. Aktiivisuudessa oli yleensä sama trendi, mutta ei aina. Esimerkiksi hiihdon aktiivisuus lisääntyi keski-asteen koulutustasolle saakka, mutta oli sitten sama kolmessa korkeimmasa koulutusryhmässä. Laskettelussa peruskoulutason harrastajat olivat yhtä aktiivisia ja osallistuvia kuin opistotason harrastajat. Tätä selit-

Taulukko 14. Ulkoiluharrastusten ja taustamuuttujien väliset suhteet: [+] = on vaikutusta, [-] = ei vaikutusta, [—] ja x = ei testaustulosta liian pienten frekvenssien takia, p-arvo kertoo χ^2 -testisuureen todennäköisyystason.

Table 14. Relationships between outdoor recreation activities and socioeconomic factors. [+] = related, [-] = not related, [—] = and x = not known because too few cases were observed, p-value refers to the significance level of the chi-square test.

Ulkoiluharrastus <i>Outdoor activity</i>		Sukupuoli <i>Gender</i>	Ikä <i>Age</i>	Koulutustaso <i>Education</i>
Kävely <i>Walking</i>	p =	+	+	+
Retkeily <i>Hiking</i>	p =	-	-	-
Hiihto <i>Cross-country skiing</i>	p =	0,360	0,104	0,142
Hiihtoretkeily <i>Long-distance skiing</i>	p =	+	+	+
Laskettelu <i>Downhill skiing</i>	p =	0,026	0,006	0,044
Metsästys <i>Hunting</i>	p =	-	-	—
Kalastus <i>Fishing</i>	p =	0,575	0,203	x
Marjastus <i>Berry picking</i>	p =	-	+	+
Sienestys <i>Mushroom picking</i>	p =	0,105	0,000	0,000
Veneily <i>Boating</i>	p =	+	-	—
Pyöräily <i>Bicycling</i>	p =	0,000	0,199	x
Vapaa-ajan metsätyö <i>Leisure forest work</i>	p =	+	+	-
Vapaa-ajan viljely <i>Leisure farming</i>	p =	0,000	0,009	0,300
Loma-asuminen <i>Staying in vacation home</i>	p =	+	+	-
Automatkailu kotimaassa <i>Travelling by private car in Finland (nature tourism)</i>	p =	0,020	0,005	0,691
Lomailu saaristossa <i>Vacationing in the archipelago</i>	p =	+	+	-
Lomailu Lapissa <i>Vacationing in Lapland</i>	p =	0,030	0,000	0,666
Mökkilomailu muualla Suomessa <i>Vacationing in a rented cottage in other parts of Finland</i>	p =	-	+	-
		0,228	0,000	0,172
		-	+	-
		0,143	0,002	0,438
		+	+	—
		0,010	0,059	x
		-	+	—
		0,716	0,003	x
		-	+	+
		0,919	0,019	0,069
		-	+	+
		0,243	0,005	0,017
		—	—	—
		x	x	x
		-	+	—
		0,404	0,020	x
		+	+	+
		0,019	0,020	0,078

tää kuitenkin osaltaan peruskouluryhmän keskimäärin nuori ikä.

Ulkoiluharrastusten suosio vaihteli eri väestöryhmissä. Perinteisistä harrastuksista marjastus oli tyypillisesti keski-ikäisten naisten harrastus, vaikka kyllä nuoret ja miehetkin sitä harrastivat. Metsästys oli taas nuorten ja keski-ikäisten miesten harrastus. Murtomaahiihto oli nuorten keski-ikäisten, ja laskettelu oli nuorten harrastus. Jokaisella ulkoiluharrastuksella on oma sukupuoli-, ikä- ja koulutustusta kuvaava profiilinsa (Vuolle & Puronaho 1986).

Ulkoilevan väestön ja vertailuryhmän osallistumisissa eri ulkoiluharrastuksiin löytyi selviä eroja. Hämeenlinnan ulkoilevan väestön keskuudessa aktiivisuus oli suurempaa loma-asumisessa, vapaa-ajan metsätyössä ja viljelyssä, metsästyksessä kuin myös automatkailussa ja mökkilomailussa yleensä verrattuna vertailuryhmään. Vertailuryhmä, aktiiviset ulkoilualueiden käyttäjät, taas olivat ahkerampia kävelyn, hiihdon ja laskettelen harrastajia samoin kuin mökkilomailussa Lapissa ja saaristossa. Tämä viittaa siihen, että ulkoilualueiden käyttäjät ovat enemmän lii-

Taulukko 15. Ulkoilun ajallinen jakautuminen eri viikonpäivinä.

Table 15. Distribution of participation in outdoor recreation among different days of the week.

Viikonpäivä Day of the week	Ulkoiluun osallistuminen Participation in outdoor recreation		Ulkoiluun käytetty aika Time devoted to outdoor recreation	
	%-osuus ulkoilijoista percent of recreationist	ulkoilukertojen jakautuminen (%) distribution of visits (%)	Aika per ulkoilukerta (h) hours per visit	Kokonaisulkoiluaajan jakautuminen total weekly recreation time divided among days
Maanantai Monday	50	16	1,52	16
Tiistai Tuesday	43	14	1,55	14
Keskiviikko Wednesday	45	15	1,53	14
Torstai Thursday	38	13	1,45	11
Perjantai Friday	34	11	1,44	10
Lauantai Saturday	42	14	1,84	16
Sunnuntai Sunday	52	17	1,84	19

kunnallisesti suuntautuneita kuin muu ulkoileva väestö. Ulkoilualueilta ei luonnollisestikaan tavoiteta niitä kaupunkilaisia, joiden ulkoiluharrastukset kohdistuvat kaupungin ulkopuolella sijaitsevaan vapaa-ajan asuntoon tai maatilaan.

3.2.3 Ulkoiluun käytetty aika ja ulkoilun ajallinen jakautuminen

Saastamoisen ja Sieväsen (1981) tutkimuksessa ulkoilun jakautumista viikon eri päiville taajamametsäalueilla havaittiin, että sunnuntaisin ulkoillaan noin kaksi kertaa enemmän verrattuna tavalliseen arkipäivään. Hämeenlinnalaisista 34–52 % ulkoili eri viikonpäivinä (taulukko 15). Noin puolet ulkoilun harrastajista ilmoitti ulkoilevansa sunnuntaisin kun taas perjantaisin vain kolmannes. Arkipäivisin käytettiin aikaa keskimäärin 1,5 tuntia kun viikonloppuisin aikaa kului lähes kaksi tuntia.

Ulkoilun ajallista jakautumista eri viikonpäiville tarkastellaan usean jakauman avulla. Taulukossa 15 sarakkeessa 2 kuvataan kunakin päivänä ulkoiluun osallistuneiden henkilöiden osuutta ulkoilevasta väestöstä. Sarakkeessa 3 kuva-

taan viikon ulkoilukertojen jakautumista eri päiville. Ulkoilun jakautumista arvioidaan myös päivittäin ulkoiluun käytetyn ajan ja osallistuneiden henkilöiden määrän tulona eli kokonaisajan perusteella (sarake 4). Hämeenlinnassa viikon päivien erot olivat suuremmat kokonaisajan perusteella laskettuna kuin osallistuneiden henkilöiden perusteella laskettuna. Sunnuntaisin oli osallistujia hieman enemmän kuin muina päivinä, ja ulkoiluun käytetty aika oli pitempi. Yhteisvaikutuksena ulkoilun määrä oli suurimmillaan sunnuntaisin kuten muissa tutkimuksissa on havaittu. Sunnuntain ja arkipäivien erot eivät olleet niin suuret kuin esimerkiksi Saastamoisen & Sieväsen (1981) tutkimuksessa havaittiin.

Ulkoilun ajallisten jakaumien erot eri tutkimuksissa saattavat johtua siitä, että ulkoilun määrää mitataan eri tavoilla. Tässä tutkimuksessa mitattiin osallistumisosuutta ja ulkoiluun käytettyä aikaa, kun Saastamoisen ja Sieväsen tutkimuksessa käytettiin ulkoilukertojen määrää. Lisäksi ulkoilun kohdistuminen eri alueille (kaupungin metsäalueet/ kaikki ulkoiluun käytetyt alueet) voi aiheuttaa eroja. Ulkoilun ajallinen jakauma näyttää jonkin verran vaihtelevan sen mukaan mitataanko ulkoilua ulkoilukertoina, ulkoiluaikana vai osallistumisosuuksina.

Ajankäyttötutkimusten mukaan ulkoiluun ja liikuntaan osallistuu sunnuntaisin noin puolet väestöstä, lauantaisin 37 % ja arkipäivisin noin kolmasosa. Vapaa-ajan käytön muutokset v. 1979–87 osoittivat, että liikunnan ja ulkoilun osuus sunnuntaisin on vähentynyt kolmeneljäsosaan aiemmasta (Niemi & Pääkkönen 1989). Nämä yleiset ajankäytön muutokset sekä mittastapojen erot selittävät ainakin osin tämän tutkimuksen ja aikaisempien tutkimusten erilaiset tulokset ulkoilun viikottaisesta ajallisesta jakautumisesta.

Ajallinen jakauma riippuu myös alueen sijainnista suhteessa käyttäjiinsä sekä alueen koosta, luonnon vetovoimasta ja varustuksesta. Esimerkiksi mitä kauempana alue sijaitsee käyttäjästään sitä todennäköisemmin käyttö keskittyy viikonlopun vapaa-päiviin ja loma-aikoihin. Loma-aikana retkeilyalueen käyttö on tasaista kaikkina viikonpäivinä (esimerkiksi Colling & Grayson 1977).

Ulkoiluun käytetty aika vaihteli jonkin verran eri ulkoilualueilla ja eroja on etenkin ulkoilualueiden ja muiden alueiden välillä (taulukko 16).

Ulkoiluun käytetty aika eri ulkoilualueilla oli varsin tasaisesti 1,5–1,6 tuntia. Osaltaan erot selittynevät ulkoilijoiden keskimääräisellä matkan pituudella eri ulkoilualueille. Aulanko on hie-

Taulukko 16. Ulkoilijoiden käyttämä aika (keskiarvo) eri ulkoilualueilla Hämeenlinnassa.

Table 16. Average number of recreation hours per visitor in different recreation areas in Hämeenlinna.

Ulkoilualue Recreation area	Käytetty aika (h)/ ulkoilukerta Average length of visit (hours)		
	Koko viikko Whole week	Arki- päivä Work- day	Viikon- loppu Week- end
Aulanko	1,65	1,62	1,71
Aulangonjärvi	1,63	1,46	1,88
Ruununmylly	1,69	1,53	2,10
Ahvenisto	1,54	1,48	1,70
Hattelmalanharju	1,44	1,46	1,38
Kaupunginpuisto	1,50	1,39	1,80
Mantereenlinna	1,15	0,97	1,59
HML:n muut ulk. alueet Other areas in Hämeenlinna	1,55	1,40	1,86
kaupungilla On 'streets and roads'	1,19	1,16	1,25
liikuntapaikoilla Sports sites, athletic fields, etc.	1,55	1,41	1,80
Hämeenlinnan ulkopuolella Out of town	2,60	2,50	2,83

man kauempana käyttäjistään kuin Ahvenisto. Hattelmalanharjun käyttäjät tulevat huomattavasti lähempää (Sievänen 1992b). Selvästi vähiten aikaa kului kaupungilla ulkoiltaessa. Liikuntapaikoilla viihdyttiin jokseenkin yhtä kauan kuin ulkoilualueillakin. Kun ulkoillaan kaupungin ulkopuolella, siihen käytetään runsaammin aikaa.

Vertailuryhmän ulkoilukerta oli keskimäärin 1,3 tuntia arkipäivinä ja 1,6 tuntia viikonloppu päivinä.

Vertailuryhmän ulkoilukertojen lukumäärä oli keskimäärin suurempi kuin ulkoilevan väestön, mutta ulkoilukerran kesto oli lyhyempi. Ulkoiluaktiivisuus voidaan laskea myös ulkoilukertojen ja ulkoilun keston tulona siten, että saadaan yhden viikon aikana ulkoiluun käytetty kokonaisaika. Väestötasolla ulkoiluun käytettiin viikossa 4,87 tuntia ulkoilijaa kohden ja vertailuryhmässä 6,64 tuntia ulkoilijaa kohden. Erot vertailuryhmän ja väestötason tulosten välillä ovat samansuuntaiset kuin ulkoilukertojen perusteella laskettuna.

Niemen ym. (1991) ajankäyttötutkimuksen mukaan suomalaiset käyttävät päivittäin ulkoiluun ja liikuntaan 38 minuuttia, josta ulkoiluun (kävelyn ym.) osuus on 13 min. sekä metsästyksen, kalastuksen, sienestyksen ym. osuudet ovat 6 min. Liikuntaan ja ulkoiluun osallistuneet (39

% väestöstä) käyttivät ulkoiluun 1 h 36 min. Lomapäivinä, jolloin liikuntaa ja ulkoiluun osallistuu 53 % väestöstä, ulkoiluun (kävely ym.) osallistuneiden (31 %) keskimääräinen aika oli 1 tunti ja metsästykseseen ym. osallistuneiden (10 %) 2,2 tuntia. Arkipäivien ja sunnuntaipäivien erot ovat myös ajankäyttötutkimuksen perusteella selkeät. Arkipäivinä ulkoiluun käytetty aika on 50 % ja lauantain 68 % sunnuntain tasosta. Osallistuminen on arkisin 54 % ja lauantaisin 72 % sunnuntain tasosta.

Kun suomalaisten päivittäisen liikunnan ja ulkoilun minuutit muutetaan viikottaiseksi ajankäytöksi, saadaan liikunnan ja ulkoilun osuudeksi 4,4 tuntia, josta 1,5 tuntia kuluu kävelyyn ja 0,7 tuntia metsästykseseen, kalastukseen ym. Tämän tutkimuksen tulosten vertailu ajankäyttötutkimusten tuloksiin on ongelmallista, koska ajankäyttötutkimuksen tulokset ovat koko väestöön yleistettyjä keskiarvoja, ja tämän tutkimuksen tulokset koskevat ulkoilevaa väestöä. Myös ulkoiluharrastusten luokittelu on erilainen näissä tutkimuksissa. Tämän tutkimuksen tulokset eivät ole yhtä luotettavia kuin aikabudjetointiin perustuva ajankäyttötutkimus, koska kyselytutkimusaineiston edustavuus ei ole samaa tasoa. Kyselytutkimuksissa vastaajat saattavat liioitella osallistumista ja ajankäyttöä sellaisiin toimiin, joita yleisesti pidetään positiivisina.

Näistä syistä täsmällisiä vertailuja ajankäyttötutkimuksen ja kyselytutkimusten välillä ei voida tehdä, mutta suuntaa-antavasti tutkimusten tulokset tukevat toisiaan.

Vertailu osoittaa, että tutkimustulos hämeenlinnalaisten ulkoiluun käyttämästä ajasta on oikeaa suuruusluokkaa. Lisäksi ajankäyttötutkimuksesta käy ilmi, että kaupunkien asukkaat ovat hieman ahkerampia liikkumaan ja ulkoilemaan kuin maaseutuväestö. Nämä seikat huomioidaan ottaen voitaneen tehdä se johtopäätös, että hämeenlinnalaiset ovat hieman valtakunnan keskiarvoa aktiivisempia ulkoilijoita ja liikkujia.

3.3 Hämeenlinnalaisten mielipiteet ulkoilualueiden hoidosta

3.3.1 Ulkoilualueiden ja ulkoilureittien lukumäärä sekä ulkoilureittien soveltuvuus

Hämeenlinnalaiset ulkoilijat käyttivät keskimäärin kolmea Hämeenlinnan ulkoilualuetta (taulukko 17). Lähes kymmenen prosenttia ulkoilevista henkilöistä ei käyttänyt lainkaan Hämeen-

linnan ulkoilualueita vaan ulkoili kaduilla, liikuntapaikoilla tai kaupungin ulkopuolella.

Ulkoilijoilta tiedusteltiin, kuinka usein he käyttävät rakennettua reittiuraa liikkueessaan ulkoilualueilla. Kyselyyn vastanneista ulkoilijoista 32,6 % ilmoitti käyttävänsä rakennettua reittiä jokseenkin aina eli 70–100 % ulkoilualueella kuljetusta matkasta. Jokseenkin aina (30–70 %) käytti reittejä 42,5 % ulkoilijoista, ja harvoin (0–30 %) 24,8 % ulkoilijoista. Suurin osa ulkoilijoista katsoi tarvitsevänsä ulkoilureittejä liikkueessaan ulkoilualueella.

Seuraavaksi kysyttiin, käyttäkö vastaaja samaa vai eri reittiä kesällä ja talvella. Vastaajista 41,1 % ilmoitti käyttävänsä samaa reittiä vuodenajasta riippumatta. Vastaavasti 58,9 % vastaajista vaihtoi reittiä. Tärkein syy reitin vaihtoon oli halu vaihdella ulkoiluympäristöä ja maisemia. Erittäin merkittävä syy oli myös se, että reitti ei ollut ulkoilulajin kannalta sopivassa kunnossa kaikkina vuodenaikoina. Yli 20 % ulkoilijoista joutui vaihtamaan reittiä siksi, että suosituin reitti ei soveltunut talvella kävelemiseen. Lähes yhtä moni taas joutui vaihtamaan reittiä siksi, ettei kesäreitillä ole latuja. Reitin saavutettavuus saattaa muuttua vuodenaikojen mukaan, ja se on osa synä reitin vaihtoon. 'Jyrkät mäet' oli ongelma pienelle joukolle ulkoilijoita.

Reittiongelmia tarkasteltiin myös ulkoiluaktiivisuuden mukaan. Erittäin aktiiviset ulkoilijat erottuivat muista, ja hekin vain kahden syyryhmän kohdalla (kuva 19). Maisemien vaihtaminen sekä talvisen reitin soveltumattomuus kävellyyn ja lenkkeilyyn korostuivat. Kävelijät ja lenkkeilijät kokivat ulkoiluympäristössään muutoksen huonompaan talvella, kun heidän oli siirryttävä metsissä ja puistoissa sijaitsevilta reiteiltä kaduille.

3.3.2 Ulkoilualueiden ja -reittien palvelut ja varusteet

Ongelmat ulkoilualueiden ja -reittien käytössä

Hämeenlinnalaisilta ulkoilijoilta kysyttiin mielipiteitä Hämeenlinnan ulkoilualueiden varustustasosta ja niiden hoidosta sekä ovatko alueet sopivia ja viihtyisiä ulkoiluun. Osa kysymyksistä kartoitti ongelmia, osa mielipiteitä.

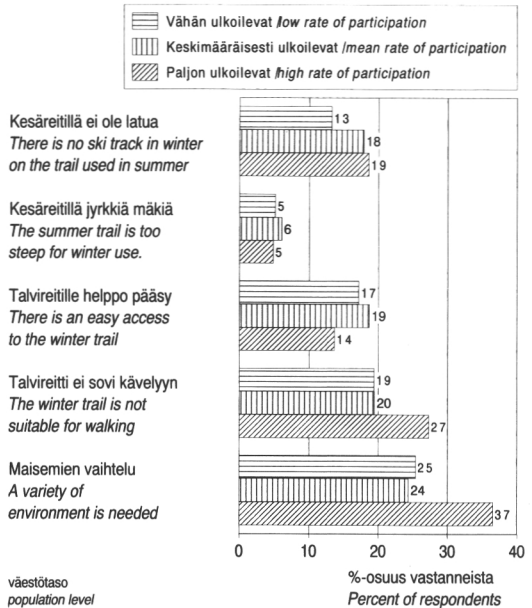
Ulkoilualueiden ja -reittien käytön ongelmia kartoitettiin neljällä väittämällä: 1. reittien risteyksissä on törmäämisvaara; 2. toiset ulkoilijat häiritsevät, ketkä?; 3. ulkoilualueella on kilpai-

Taulukko 17. Hämeenlinnalaisien ulkoilijoiden jakautuminen sen mukaan, kuinka montaa kaupungin ulkoilualuetta vastaaja käytti vuoden aikana.

Table 17. The distribution of recreationists according to number of different recreation areas visited by respondent during one year.

Ulkoilualueiden lukumäärä Number of recreation areas	% ulkoilijoista Percent of recreationists
Ei yhtään None	9,2
Yhtä aluetta One area	19,7
Kahta aluetta Two areas	16,5
Kolmea aluetta Three areas	15,9
Neljä aluetta Four areas	15,2
5–6 aluetta 5–6 areas	14,7
7 tai useampaa aluetta 7 or more areas	8,7

N = 599, arit. keskiarvo = 3,4, keskihajonta = 2,10, tyyppiarvo = 3
N = 599, mean = 3,4, standard deviation = 2,10, mode = 3



Kuva 19. Ulkoilijoiden ilmoittamia syitä, kun he käyttivät kesällä ja talvella eri ulkoilureittejä.

Figure 19. Recreationists expressed following reasons to use different trails in summer and winter.

luja; 4. ulkoilualueella oleskelee häiritseviä porukoita; 5. muuta, mitä?.

Kaikki väittämät mittaavat ensisijaisesti ulkoilualueiden sosiaalisen kapasiteetin rajoja. Ulkoilualueen sosiaalisella kapasiteetilla tarkoitetaan sitä, miten hyvin eri ulkoilijaryhmät sopivat samanaikaisesti samalle alueelle. Risteysten törmäämisvaara on tekninen ongelma sikäli, että risteysten turvallisuus tai vaarallisuus ratkaistaan jo reittien sijoittelun ja rakentamisen yhteydessä. Usein on kuitenkin kyse ensisijaisesti ulkoilijoiden käyttäytymisestä, hiihto- tai pyöräilytaidoista sekä asenteista toisiin ulkoilijoihin.

Kuvassa 20 esitetään yhteenveto ulkoilijoiden suhtautumisesta ulkoilualueilla mahdollisesti ilmeneviin ongelmiin. Kokonaisuutena ongelmat eivät olleet suuria. Neljännes ulkoilijoista oli yleensä maininnut jonkun ongelman. Kilpailujen järjestäminen häiritsti 7 prosenttia ulkoilijoista, ja jonkinasteinen sosiaalinen häirintä oli ongelma vain 6 prosentille ulkoilijoista. Sosiaalinen häirintä tarkoitti useimmiten nuorison mopoilua metsäteillä. Risteysten törmäämisvaarat, joita raportoitiin sekä hiihtoladuilta

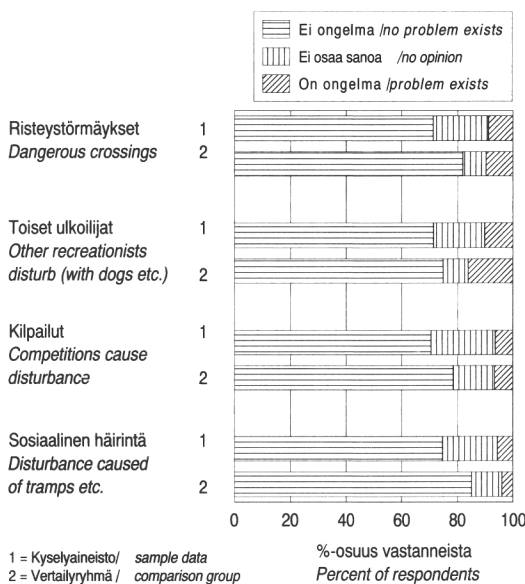
että pyöräiteiltä, olivat ongelma 9 prosentille vastanneista. Muiden ulkoilijoiden aiheuttamat ongelmat häiritivät 10 prosenttia ulkoilijoista. Kyse oli pääosin koiran ulkoiluttajista sekä koirien vastustajista. Jonkin verran valitettiin hevosista ja ratsastajista sekä hiihtolatuksen väärinkäyttäjistä, väärään suuntaan hiihtäjistä ja laduilla kävelijöistä.

Jos 'en osaa sanoa vastaajat' tulkitaan ryhmään, jotka tuntevat jonkin asteista häirintää, kasvaa ongelmia kokeneiden joukko noin 30 prosenttiin vastaajista. Tämä viittaa siihen, että ulkoilualueiden sosiaalisen kapasiteetin rajat ovat havaittavissa Hämeenlinnassa. Ulkoilijoille tulisi tarjota vaihtoehtoisia alueita/reittejä, missä häiritseviä tekijöitä olisi pyritty poistamaan tai ainakin vähentämään. Ulkoilureittien eriyttämisellä ja niistä tiedottamisella voitaisiin ratkoa monia näistä ongelmista. Esimerkiksi koiranulkoiluttajat ja koirista häiriintyvät ulkoilijat voitaisiin ohjata eri reiteille varsin pienellä vaivalla.

Eri väestöryhmien välisiä eroja suhtautumisessa ulkoilualueiden ja reittien ongelmiin testattiin χ^2 -testillä. Taustamuuttujiksi valittiin ikä, sukupuoli, koulutus ja ulkoiluaktiivisuus. Eroja oli varsin vähän⁵. Muiden ulkoilijoiden aiheuttama häirintä häiritsee keski-ikäisiä ulkoilijoita muita useammin. Kilpailutoiminta ulkoilualueilla häiritsee eniten nuoria. Aktiiviset ulkoilijat olivat havainneet muihin ulkoilijoihin liittyviä ongelmia, erityisesti vaaratilanteita reittien risteyksissä, muita useammin. Samoin erilaisesta sosiaalisesta häirinnästä raportoivat aktiiviset ulkoilijat muita useammin. Aktiiviset ulkoilijat olivat havainneet eniten ongelmia tai ainakin he olivat herkempiä raportoimaan niistä.

Mielipiteet ulkoilureittien rakentamisesta ja hoidosta

Toisena asiaryhmänä ulkoilijoilta kysyttiin heidän mielipiteitään ulkoilureittien hoidosta ja varustetasosta. Tässä kysymysryhmässä annettiin kahdeksan valmista väittämää sekä mahdollisuus lisätä omia näkökohtia. Väittämät olivat seuraavat: 1. talvella ja kesällä olisi voitava kulkea samaa reittiä; 2. reittejä on ulkoilualueella riittävästi; 3. reitit kaipaavat lisää viitoitus-



Kuva 20. Ulkoilualueiden ja -reittien käytössä ilmeneviä ongelmia.

Figure 20. Problems (disturbances etc.) in recreation areas and along trails.

⁵ Vain $p < 0,05$ merkitsevyytasolla olleet erot otettiin huomioon.

ta; 4. reiteistä on liian vähän tietoa; 5. reittien kunto on riittävän hyvä; 6. reittien varustusta pitää parantaa; 7. reiteillä on pahoja kulumisvaurioita; 8. reitit ovat liian jyrkkämäisiä. 9. muuta, mitä?.

Ulkoilureitin ympärivuotinen käyttö

Runsaasti puolet (51,7 %) vastaajista piti tärkeänä ulkoilureittien sopivuutta sekä kesäkauden että talvikauden käyttöön. Noin neljännes ei osannut ottaa kantaa (26,4 %) ja noin viidennes (21,6 %) ei kaivannut reittien ympärivuotista käyttömahdollisuutta.

Ulkoilureittien riittävyys

Hämeenlinna ulkoilualueilla on riittävästi ulkoilureittejä; sitä mieltä oli 76 % vastaajista, vain vajaa 10 % oli eri mieltä ja 14 % ei osannut sanoa.

Ulkoilureittien viitoitus

Ulkoilureittien viitoitus on hieman ongelmallinen asia hämeenlinnalaisille. Noin kolmannes (32 %) ei kaivannut lisää viitoitusta, lähes yhtä suuri joukko eli 28 % taas toivoi lisää viitoitusta, ja enemmistö ei osannut vastata (40 %).

Viitoituksen tarvetta on ensisijaisesti silloin, kun ulkoilija haluaa tutustua uusiin alueisiin. Ulkoilijat ovat varsin alueuskollisia, kuten edellä on todettu. Johtuuko se siitä, että muut alueet eivät kiinnosta tai ovat liian kaukana vaiko siitä, että uusille alueille ei uskalleta hakeutua viitoituksen puuttuessa? Taustalla on varmasti monia selityksiä, joten tämä kysymys kaipaa lisää selvityksiä. Mielenkiintoista olisi tietää, kuinka moni kokee viitoituksen häiritseväksi luontokokemuksensa kannalta. Viitoituksen kehittäminen ei siten ole täysin ristiriidattomasti myönteinen ja toivottava toimenpide ulkoilualueiden kehittämisessä.

Tiedonsaanti reiteistä

Ulkoilureiteistä voidaan tiedottaa joko opastaulujen tai kartta- ja opasvihkojen avulla. Ulkoilureiteistä tiedottamisesta oltiin myös montaa mieltä. Vastaajista 31,4 % oli sitä mieltä, että reiteistä on saatavilla liian vähän tietoa, ja melkein

yhtä monen (32,2 %) mielestä riittävästi. Niukka enemmistö ei osannut ottaa kantaa.

Ulkoilureittien kunto ja kulumisvauriot

Suurin osa vastaajista piti Hämeenlinnan ulkoilureittejä hyväkuntoisina. Hyvän kunnon havainneita oli 74,3 %, 15,9 % ei osannut sanoa, ja vain 9,7 % ei ollut tyytyväisiä. Kulumisvaurioista valitti noin viidennes (19,5 %) ulkoilijoista, 35,4 % vastaajista ei ollut havainnut pahoja kulumisvaurioita, ja 45 % ei osannut sanoa. Ilmeisesti kulumisvaurioita on, mutta ne eivät häiritse kaikkia ulkoilijoita samassa määrin. Valituksen kohteina tuotiin esille vesiurien jäljet ja liian kova tai märkä polun pohja. Kyseiset ongelmat ovat hankalia, vaikka useimmat eivät niitä pidäkään vakavina haittoina.

Ulkoilureittien varustus

Ulkoilureittien varustuksen parantaminen kiinnosti vakavasti noin 30 prosenttia vastaajista. Suurin osa (45,6 %) vastaajista ei osannut ottaa kantaa varustamisen puolesta tai vastaan. Neljännes (24,6 %) oli sitä mieltä, että varustus ei kaippa parantamista. Parannusehdotukset koskivat etupäässä lenkkeilijöiden venytys- ym. välineitä tai lepopenkkejä.

Ulkoilureittien liikunnallinen vaativuus

Hämeenlinnan ympäristön maastot ovat topografialtaan melko vaihtelevia ja osin jyrkkiäkin. Ulkoilureittien suunnittelun kannalta on mielenkiintoista tietää, kokevatko ulkoilijat nykyiset reitit profiililtaan liian jyrkiksi. Reittien vaativuus tuntui olevan ongelma noin viidenneselle (19,5 %) ulkoilijoista, kun taas noin puolet eli 48,6 % ei kokenut ongelmia tässä suhteessa.

Eri väestöryhmien mielipiteiden eroja testattiin χ^2 -testillä. Taustamuuttujia olivat ikä, sukupuoli, terveys, koulutus ja ulkoiluaktiivisuus. Kovin suuria eroja ei eri väestöryhmien mielipiteissä löytynyt. Ulkoilureittien varustustason parantaminen oli korostetusti nuorten toivelistalla. Kulumisvaurioista taas valittivat muita useammin aktiiviset ulkoilijat. Jyrkät mäet häiritsevät lähinnä naispuolisia ulkoilijoita. Erilaisia mielipiteitä toivat esiin muita useammin naiset ja erityisesti aktiiviset ulkoilijat. Luonnollista on, että aktiivisilla ulkoilijoilla oli paljon mieli-

piteitä ulkoilureittien kehittämisestä.

Reitit eivät voi tyydyttää kaikkia ulkoilijoita samalla tavalla. Liikunnallisesti rajoittuneet tai vähemmän aktiiviset tarvitsevat niin sanottuja helppoja reittejä. Liikunnallisesti aktiiviset ja hyväkuntoiset kaipaavat vaativia reittejä. Tässä suhteessa ulkoilualueiden ja -reittien suunnittelun pitäisi ottaa huomioon väestöryhmien erilaiset tarpeet. Vaikka ulkoilijoiden enemmistö on tyytyväinen nykyisiin reitteihin, olisi vähemmistönä oleville tarjottava heille sopivia reittejä.

3.3.3 Ulkoilualueiden metsänhoito

Metsänhoidon ongelmat eivät ole tuttuja useimmille tavallisille kaupunkilaisille. Kun postikyselytutkimuksessa halutaan kysyä kaupunkilaisen mielipiteitä ja suhtautumista metsänhoidon toimenpiteisiin kaupunkimetsissä, kysymysten asettelua rajoittaa aihepiirin vieraus sekä hankaluus kuvata sanallisesti erilaisia toimenpiteitä. Tässä tutkimuksessa kysymysten taso asetettiin hyvin yleiseksi. Kysymykset mittaavat lähinnä sitä, ovatko kaupunkilaiset yleensä tehneet havaintoja metsänhoidosta ja miten he yleisesti ottaen asennoituvat metsänhoitoon.

Kysymykset koostuivat kolmesta aiheesta. Ensiksi kysyttiin kaupunkilaisen mielipidettä siitä, mikä olisi paras tapa tai mitkä olisivat vaihtoehtoiset tavat tiedottaa tulevista metsänhoitotoista kaupunkimetsissä. Toiseksi kysyttiin, onko vastaaja tehnyt havaintoja vaurioituneista tai kuolleista puista kaupungin metsäalueilla sekä mitä sellaisille puille pitäisi tehdä. Kolmanneksi kysyttiin vastaajan mielipidettä siitä, miten hyvin tai huonosti erilaiset metsänhoidon toimenpiteet sopivat kaupunkimetsään.

Tiedottaminen kaupunkimetsänhoidosta

Vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa kuuteen erilaiseen tiedotustapaan sekä esittämään omia ehdotuksia. Vaihtoehtoina esitettiin seuraavat: 1. paikallislehti; 2. paikallisradio; 3. tiedote kotiin; 4. tiedotustaulu metsässä; 5. tiedotus kaupungin ilmoitustaululla; 6. tiedotustilaisuus; 7. muu tapa, mikä?.

Tiedotustavoista suurimman kannatuksen sai paikallislehti, jota piti sopivana 86,5 % vastaajista. Tiedotustaulu metsässä (62,3 %), tiedote kotiin (49,2 %) sekä paikallisradio (46,5 %) saivat seuraavaksi eniten kannatusta. Varsin vähän kannatusta saivat tiedotustilaisuus (8,1 %) ja kaupun-

gin ilmoitustaulu (8,9 %). Muita tiedotustapoja ehdotti 16 % vastaajista. Monet ehdottivat tiedotamista ulkoilualueiden opastauilla sekä tietotauluilla ulkoilureittien sisääntulopisteissä.

Eri väestöryhmien suhtautumista erilaisiin tiedotustapoihin testattiin χ^2 -testillä. Taustamuuttujiksi valittiin ikä, sukupuoli, koulutus ja ulkoiluaktiivisuus. Paikallisradio sai sitä enemmän kannatusta mitä nuorempi vastaaja oli. Samoin radion sopivuus lisääntyi koulutustason noustessa. Tiedote kotiin tavoittaa paremmin naiset kuin miehet. Samoin mitä nuorempi tai mitä koulutetumpi henkilö oli, sitä paremmin tiedote otetaan vastaan.

Aktiiviset ulkoilijat, ja erityisesti miehet ja nuoret, katsoivat tietotaulun metsässä olevan sopivin tiedotustapa. Sen sijaan kaupungin ilmoitustaulu ei saanut ymmärrystä juuri muilta kuin nuorilta. Nuoret tekivät myös muita useammin omia ehdotuksia tiedon välittämiseksi.

Paikallisissa sanomalehdissä ja paikallisradiossa tiedottaminen on tehokkain tapa tiedottaa tapahtumista ennakkoon. Toimenpiteitä voidaan selittää metsässä olevilla tietotauluilla. Nämä tiedotustavat täydentävät toisiaan, ja ovat siten suosittelavia käytettäväksi rinnakkain.

Havainnot ja suhtautuminen vaurioituneisiin puihin

Hämeenlinnalaisten havainnot vaurioituneista tai kuolleista puista ovat yleisiä. Kysymykseen vastanneista 70 % oli havainnut vaurioituneita tai kuolleita puita; 41,7 % oli havainnut muutamia, 26,4 % jonkin verran ja vain 1,9 % oli havainnut runsaasti vaurioituneita puita.

Suurin osa vastaajista (95 %) otti kantaa siihen, mitä vaurioituneille tai kuoleville puille pitäisi tehdä. Kysymyksessä annettiin viisi ehdotusta mahdollisista toimenpiteistä: 1. puut pitää poistaa välittömästi häiritsemästä maisemaa; 2. puut on pyrittävä hoitamaan kuntoon jos mahdollista; 3. on annettava luonnon itse hoitaa sairaudet; 4. puut on jätettävä merkiksi ympäristövaurioista; 5. puut on jätettävä esimerkiksi luontoon kuuluvasta vaihtelusta.

Vaurioituneiden tai kuolleiden puiden poistaminen oli hyvä ajatus 42,5 % vastaajien mielestä, mutta varsin moni (30,4 %) taas vastusti tätä ajatusta. Puiden hoitoajatus sai vankimman kannatuksen. 71,2 % oli sitä mieltä, että puita pitäisi hoitaa mahdollisuuksien mukaan. Vain 6,7 % vastusti ajatusta. Luonnonmukaiseen menettelyyn 'luonto itse hoitaa' luotti vain 19,9 % vastaa-

jista; suurin osa ei osannut sanoa ja 38,3 vastusti ajatusta. 'Muistomerkki ympäristövaurioista' ei vedonnut kovinkaan moneen: 51,1 % vastusti ajatusta, monet (40,9 %) eivät osanneet sanoa, ja vain 11 % näki siinä jotain ideaa. Luontoon kuuluvan vaihtelun takia puiden jättäminen metsään sai hieman enemmän tukea: 27,4 % kannatti, 37,5 ei osannut sanoa, ja 25,1 % ei hyväksynyt.

Kaupunkimetsien metsävaurioihin suhtautuminen ei ole yksiselitteistä, mutta enemmistö ei halua nähdä vaurioituneita puita metsässä. Jos hoito ei auta, on ilmeisesti parempi poistaa puut kuin jättää ne esimerkeiksi ympäristövaurioista ja luonnon vaihtelusta.

Asenteet metsänhoitoon kaupunkimetsissä

Metsänhoidon asenteiden mittaamiseksi kysyttiin, kuinka hyvin kuusi erilaista toimenpidettä sopii kaupunkimetsään. Metsänhoidon toimenpiteet kuvattiin mahdollisimman pitkälle yleiskielen termein. Toisaalta haluttiin välttää mahdollisia arvolatauksia tai ennakoasenteita korostavia termejä kuten avohakkuu tai kasvatushakkuu. Kuitenkin oletettiin, että sanat 'harvennus, hakkuutähteet, taimikko ja ojitus' ovat yleisesti tunnettuja. Etenkin sana 'hoito' on ongelmallinen. Yleisterminä se on poikkeuksesta positiivinen, mutta metsänhoidon yhteydessä 'hoito' ei maallikon mielestä ole positiivista silloin, kun se tarkoittaa harvennushakkuuta tai muita ympäristöä voimakkaasti muuttavia toimenpiteitä. Tuloksiin on syytä suhtautua varauksella, sillä on epävarmaa, mitä vastaajat ovat erilaisilla toimenpiteillä ymmärtäneet.

Erilaisia metsänhoidon toimenpiteitä kuvailtiin seuraavasti: 1. vanhan metsän poistaminen; 2. vanhan metsän harvennus; 3. nuoren metsän harvennus; 4. taimikon ja pensaiden hoito; 5. hakkuutähteiden poistaminen; 6. ojitus; 7. muu, mikä?. Tämän kysymyksen kohdalla oli paljon sellaisia vastaajia, jotka eivät ottaneet kantaa toimenpiteen sopivuuteen, jos heillä ei ollut havaintoja ko. toimenpiteestä.

Vanhan puuston poisto

Vastaajien enemmistön (57,1 %) mielestä vanhan puuston poisto oli kaupunkimetsään sopiva toimenpide, 14,4 % vastaajista ei ollut tehnyt asiasta havaintoja, 12,3 % ei osannut sanoa, ja 15,8 % vastaajista oli hakkuuta vastaan. Kaupunkiväestön niukka enemmistö hyväksyy pää-

tehakkuut kaupunkimetsissä, mutta suuri joukko tuntee epävarmuutta tässä suhteessa.

Vanhan metsän harvennus

Mielipiteet jakautuivat siten, että 67,2 % vastaajista katsoi vanhan metsän harvennuksen sopivaksi toimenpiteeksi, 12,8 % ei ollut tehnyt havaintoja, 10,8 % ei osannut sanoa, ja 9,2 % ei pidä harvennusta sopivana kaupunkimetsään. Kaksikolmasosa vastaajista hyväksyi vanhan metsän harvennuksen, ja alle 10 % vastusti kokonaan. Vanhan metsän harvennus on ilmeisesti helpompi hyväksyä kuin vanhan puuston poisto.

Nuoren metsän harvennus

Nuoren metsän harvennus on hieman edellisiä toimenpiteitä tuntemattomampi toimenpide, sillä 20,7 % ei ollut tehnyt siitä havaintoja tai ei tuntenut asiaa. Niukka enemmistö eli 52 % katsoi nuoren metsän harvennuksen sopivan kaupunkimetsään, 19,6 % ei osannut sanoa ja 7,7 % vastusti toimenpidettä. Nuoren metsän harvennus saa näin ollen kaupunkilaisilta varauksellisen hyväksymisen.

Taimikon ja pensaiden hoito

Taimikon ja pensaiden hoidolla viitataan taimikon ja pensaskerroksen harvennuksiin. Hoito sanalla on ilmeisen hyvä kaiku: 66,3 % hyväksyy taimikon hoidon ja vain 1,5 % oli sen suhteen epäileväinen. Loput eivät tunteneet asiaa (17,9 %) tai eivät muuten osanneet sanoa (14,2 %).

Hakkuutähteiden poistaminen

Hakkuutähteiden poistaminen eli hakkuun jälkeisten risujen raivaaminen ja alueen siistiminen sai erittäin vahvan kannatuksen hämeenlinnalaisilta. Vastaajista 76,9 % katsoi toimenpiteen sopivan kaupunkimetsään, 11,1 % ei tuntenut asiaa, 9,4 % ei osannut sanoa ja vain 2,6 % suhtautui varauksellisesti.

Hakkuutähteiden poistaminen on ilmeisen tärkeä toimenpide, josta hämeenlinnalaisilla on kokemusta, ja jonka he hyväksyvät.

Ojitus

Ulkoilijat suhtautuivat ojitukseen melko kielteisesti. Vain 20,2 % vastaajista katsoi toimenpiteen sopivan ulkoilumetsään, ja 24,7 % vastaajista ei katsonut ojituksen kuuluvan ulkoilumetsään. Suuri joukko ei tuntenut asiaa (28,3 %) tai ei osannut sanoa (26,8 %). Ojitus on mitä ilmeisemmin toimenpide, jota tulisi välttää ulkoilumetsissä.

Eri väestöryhmien välisiä eroja testattiin χ^2 -testillä. Taustamuuttujiksi valittiin ikä, koulutus, sukupuoli ja ulkoiluaktiivisuus. Eri väestöryhmien suhtautuminen ei poikennut merkittävästi toisistaan. Seuraavat mielipiteen ja taustamuuttujan väliset riippuvuudet ovat tilastollisesti merkittäviä ($p < 0,05$).

Nuoren metsän harvennus oli sitä useammin sopiva toimenpide mitä vanhempi tai mitä aktiivisempi ulkoilija vastaaja oli. Myös miehet hyväksyivät tämän toimenpiteen naisia useammin. Taimikon ja pensaiden hoidon taas hyväksyivät nuoret muita ikäryhmiä useammin. Hakkuutähteiden poisto oli sitä tärkeämpää mitä aktiivisempi ulkoilija vastaaja oli. Ojituksen hyväksyjä oli muita useammin aktiivinen ulkoilija.

Aktiivisilla ulkoilijoilla on eniten havaintoja metsänhoidon toimenpiteistä, ja sen myötä myös näkemys niiden tarpeellisuudesta. Näkemys on todennäköisesti kehittynyt omista havainnoista. Ulkoilijoita, jotka ovat huolissaan metsänhoidon aiheuttamista muutoksista ulkoiluympäristössään, voidaan auttaa ymmärtämään toimenpiteiden tarpeellisuus paremmalla tiedottamisella. Yleensä ottaen hämeenlinnalaiset ulkoilijat ymmärtävät metsänhoidon hyödyllisyyden ja hyväksyvät tarpeelliset toimenpiteet. Hämeenlinnan ulkoilualueiden metsiä on tähän asti hoidettu ilmeisen huolellisesti ulkoilulle aiheuttavia haittoja minimoiden.

3.3.4 Ulkoilualueiden hoitoon käytetyt varat

Ulkoilualueet ja -reitit sekä useimmat ulkoilupalvelut ovat perinteisesti kuuluneet kansalaisten peruspalveluihin, joiden tarjonta on kuntien ja valtion vastuulla, ja jotka kustannetaan pääosin verovaroista. Yksi tutkimusaihe oli, miten kaupunkiväestö suhtautuu verovarojen käyttämiseen ulkoilupalvelujen kustannuksiin ja niiden kohdentamiseen erilaisiin liikunta- ja ulkoilupalveluihin.

Verovarojen käyttöä tutkittiin kolmen kysymyksen avulla: 1. miten verorahat pitäisi jakaa erilaisten ulkoilu- ja liikuntapalvelujen kesken?; 2. mikä on sopiva summa rahaa, jonka kaupunki voisi käyttää ulkoilun ja liikunnan hyväksi kaupunkilaista kohden?; 3. mikä on sopiva summa rahaa, jonka vastaaja veronmaksajana olisi valmis maksamaan ulkoilu- ja liikuntapalveluista verrattuna nykyiseen tasoon?.

Tutkimusasetelma perustui Hämeenlinnan kaupungin todelliseen budjettitilanteeseen. Kaupungin liikuntatoimen sekä metsätoimiston varojen käyttö eri ulkoilu- ja liikuntakohteisiin selvitettiin. Samoin ulkoilun ja liikunnan kokonaisbudjetista laskettiin varojen käytön jakautuminen yhtä kaupunkilaista kohden sekä veromarkkojen määrä keskimäärin yhtä veronmaksajaa kohden.

Verovarojen kohdistaminen liikunnan- ja ulkoilun eri sektoreille

Ulkoilun ja liikunnan hyväksi käytettävien verovarojen jakautuminen esitettiin taulukon muodossa siten, että v. 1989 toteutuneen budjettijaon vieren pyydettiin vastaajaa merkitsemään oma ehdotuksensa (taulukko 18). Vaihtoehtoisesti vastaaja saattoi ilmoittaa olevansa tyytyväinen nykyiseen varojen jakoon.

Kysymykseen vastanneista noin 60 % ei halunnut muutoksia nykytilanteeseen, ja 40 % vastaajista teki oman ehdotuksensa. Kuvaa 22 on koottu sekä toteutuneen talousarvion jakauma että väestötason ja vertailuryhmän vastaajien tekemien ehdotusten keskiarvoista muodostetut jakaumat.

Useimpiin ulkoiluympäristökohteisiin haluttiin ohjata enemmän varoja kuin mitä niihin käytettiin. Ehdottomasti suurin lisäys haluttiin osoittaa ulkoilumetsien hoitoon. Toiseksi eniten haluttiin sijoittaa ulkoilualueiden hoitoon sekä moottoriradan kehittämiseen hiihtostadioniksi. Urheilukenttien, uimarantojen ym. ulkoliikuntapaikkojen osuuteen oltiin joksikin tyytyväisiä. Liikunta-, jää- ja uimahallien osuutta oltiin valmiita hieman vähentämään.

Väestötason ja vertailuryhmän vertailu osoittaa melko suurta yksimielisyyttä muutosten suunnasta. Sen sijaan mielipiteet muutoksen suuruusluokista ja kohdistumisesta eri sektoreille poikkeavat hieman toisistaan. Ulkoileva väestö piti ulkoilumetsien hoitoa tärkeämpänä kuin vertailuryhmä. Vertailuryhmä oli valmis sijoittamaan enemmän ulkoilualueiden hoitoon ja ul-

Taulukko 18. Liikunta- ja ulkoilupalvelujen osuudet (%) kaupungin talousarviossa v. 1989.
 Table 18. The communal sport and recreation services. Shares of the budget in 1989.

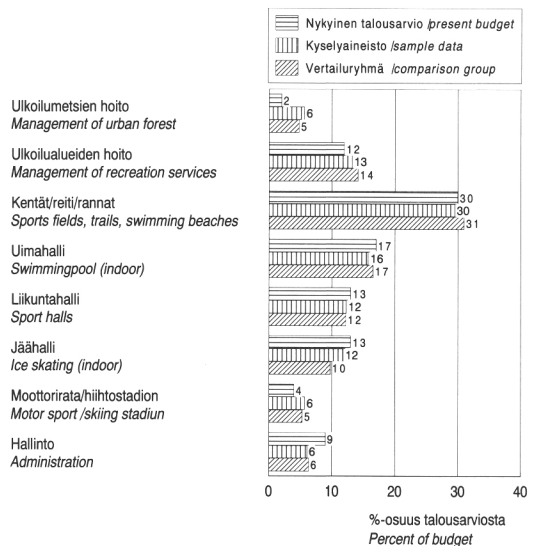
1. Ulkoilumetsien hoito <i>Management of urban forest</i>	2
2. Ulkoilu- ja retkeilyalueiden hoito <i>Management of recreation services</i>	12
3. Urheilukentät, ulkoilureitit, ladut, luistinradat, uimarannat <i>Sport fields, trails, skiing tracks, skating rings, swimming beaches</i>	30
4. Uimahalli <i>Swimming pool (indoor)</i>	17
5. Liikuntahallit <i>Sports halls</i>	13
6. Jäähalli <i>Ice-skating rink (indoor)</i>	13
7. Moottorirata/hiihtostadion <i>Motor sport/skiing stadium</i>	4
8. Muut menot (hallinto) <i>Other (administration)</i>	9

koliikuntapaikkoihin. Samoin uimahalli sai enemmän tukea vertailuryhmältä kuin ulkoilevalta väestöltä. Sen sijaan jäähalli ei ole vertailuryhmän suosiossa.

Vastausten hajontaa tutkittiin jakamalla vastaukset viiteen eri ryhmään ehdotettujen prosenttiosuuskien suuruuden mukaan. Vastaajat olivat varsin yksimielisiä ulkoilumetsien hoidon ja ulkoilualueiden hoidon osuuksista. Ulkoilumetsille ja -alueille kohdistuvien varojen tasoa haluttiin kohottaa ilman suuria muutoksia budjetin rakenteessa. Samoin uimahallin osuudesta oltiin melko yksimielisiä. Mielipiteiden jakautumista esiintyi etenkin moottorirata/hiihtostadionin osuudessa, missä puolet tyytyi jokseenkin entiseen osuuteen, ja toinen puoli esitti osuuden kasvattamista. Myös ulkoliikuntapaikkojen osuuden kasvattamista kannatti yli 30 % vastaajista. Jäähalli sai kaikkein kriittisimmän arvion, sillä vain 40 % halusi antaa jäähallille sen nykyisen osuuden ja puolet vastaajista halusi vähentää sen osuutta, 23 % vielä melko tuntuvasti. Hallinnon osuutta halusi pienentää yli 40 % vastaajista.

Käytettyjen veromarkkojen määrä sekä ulkoiluveron maksuhalukkuus

Toiseksi kysyttiin, mikä olisi sopiva veromarkkojen määrä, jonka kaupunki voisi käyttää ulkoilu- ja liikuntapalveluihin kaupunkilaista kohden



Kuva 21. Vastaajien muutosehdotukset Hämeenlinnan kaupungin ulkoilu- ja liikuntapalvelujen nykyiseen varojen jakoon.

Figure 21. The respondents suggestions for the distribution of communal recreation and sport budget compared to the present situation.

vuodessa. V. 1989 tasoksi ilmoitettiin 400 mk. Lähes 40 % vastaajista katsoi, että nykyinen 400 mk:n sijoitus on sopiva ulkoilun ja liikunnan sektorille. Toiseksi eniten sai kannatusta varojen käytön pieni korotus, 30 % vastaajista nostaisi tason 500 mk:aan. Vajaa 20 % nostaisi tasoa vielä korkeammalle. Toisaalta noin 20 % vastaajista katsoi, että ulkoilun ja liikunnan sektorin rahoja pitäisi vähentää. Tässä esitetyille rah summille ei pidä antaa käytännöllistä tulkintaa, sillä kysymys on laadittu mittaamaan mielipiteitä halutun muutoksen suunnasta.

Kolmanneksi kysyttiin, haluaisiko vastaaja muutoksia ulkoilupalveluihin. Ensimmäinen vastausvaihtoehto oli 'ei halua muutoksia'. Toisessa vastausvaihtoehdossa kysyttiin, olisiko vastaaja halukas maksamaan enemmän veroja ja kuinka paljon, jos hän voisi olla varma siitä, että lisäveromarkat menisivät ulkoilupalvelujen kehittämiseen. Kolmannessa vaihtoehdossa esitettiin mahdollisuus veronmaksun vähentämiseen. Tämä vastausvaihtoehto oletettiin, että vastaaja ei halunnut parempia palveluja, ja haluaisi maksaa nykyisistäkin vähemmän, joten hän on valmis laskemaan palvelujen tasoa. Neljännessä vastausvaihtoehdossa vastaaja saattoi ehdottaa muita veronmaksulle vaihtoehtoisia tapoja ulkoilupalvelujen tuottamiseksi ja kustantamiseksi. Vii-

Taulukko 19. Ulkoilevan väestön jakautuminen ulkoiluaktiivisuusryhmiin.

Table 19. The distribution of recreationists according to the frequency of visits to recreation areas.

Ulkoiluaktiivisuusryhmä Group of activeness	% osuus ulkoilijoista Percent of recreationists
Paljon ulkoilevat (> 150 ulkoilukertaa/vuosi) High rate of participation (> 150 recreation visits per year)	31
Keskimääräisesti ulkoilevat (50–150 ulkoilukertaa/vuosi) Average rate of participation (50–150 recreation visits per year)	42
Vähän ulkoilevat (< 50 ulkoilukertaa/vuosi) Low rate of participation (< 50 recreation visits per year)	27

denneksi haluttiin pienentää vastauskatoa sulkeamalla vastaajien joukosta pois sellaiset henkilöt, jotka eivät ole veronmaksajia.

Kysymyksen monimutkaisuus alensi jonkun verran vastausprosenttia (92 %). Vastaukset kuvaavat halutun muutoksen suuntaa ja suhtautumista omakohtaiseen vastuuseen palvelujen kehittämistä. Vastauksia ei pidä tulkita käytännöllisenä valmiutena lisätä tai vähentää verojen maksua. Vaihtoehto kaksi tulkittiin positiiviseksi ja vaihtoehto kolme negatiiviseksi muutoshalukkuudeksi. Rahasummat kuvaavat muutoshalun voimakkuutta.

Vastaajista lähes 50 % ei halunnut muutoksia ulkoilupalveluihin. Lähes 30 % halusi parannuksia ulkoilupalveluksiin, ja olisi valmis maksamaan siitä. Runsas 19 % katsoi ulkoilupalvelujen tason olevan riittävän tai liiankin hyvän, ja halusi vähentää verojen määrää. Viitisen prosenttia esitti vaihtoehtoisia mahdollisuuksia ulkoilupalvelujen tarjonnalle, ja samoin viisi prosenttia vastaajista ei ollut veronmaksajia (koululaiset ja opiskelijat).

Niistä, jotka olivat valmiita maksamaan parannetuista palveluista, 33 % nostaisi osuuttaan 100 mk:lla eli mitta-asteikon keskivaiheen summalla. Veronmaksun pienentämisen kannattajista suurin osa halusi pienentää verojaan puoleen tai ainakin reilusti pienemmäksi.

Hämeenlinalaisilla ei ole suurta halua muuttaa verorasitustaan ulkoilupalvelujen hyväksi. Jonkin verran kannatusta sai ehdotus ulkoilupalvelujen parantamisesta, ja siihen tarkoitukseen löytyi myös maksuhalukkuutta.

Tätä tarkastelua verojen kohdentamisesta, markkamääristä ja maksuhalukkuuksista ei voida tulkita suoranaisesti verovarojen jakoperusteiksi. Kysymysasetelma ei ollut tarpeeksi monipuolinen ja yksityiskohtainen, jotta mittarit olisivat pystyneet erottelemaan asenteita riittävästi käytännöllisiä johtopäätöksiä varten. Kysymystä monipuolisesti pohtineen vastaajan oli varmasti vaikea tuoda esiin kaikkia haluamiaan näkökulmia. Kysymysasetelmassa ei esimerkiksi lainkaan puututtu muiden kunnallisten sektoreiden ja ulkoilu- ja liikuntasektorin väliseen verovarojen jakoon. Samoin maksuhalukkuus/-haluttomuus kysymys ei kattanut kaikkia tarpeellisia näkökulmia vastaajan veronmaksukyvästä (budjettirajoite). Epäselväksi jäi myös rajanveto veronmaksuhalukkuuden ja ulkoilupalveluista maksuhalukkuuden välille. Kysymyspatterin esittämisen tarkoitus oli lähinnä kokeellinen: miten tämän tyyppiset kysymykset toimivat? Haluavatko ihmiset ottaa kantaa, ja suuntaantavasti minne päin? Tässä suhteessa kokeilu onnistui. Vastausprosentti kysymyksiin oli hyvä, ja kannanotoissa esiintyi selvää hajontaa.

3.4 Hämeenlinalaisten ulkoilu vapaa-ajan harrastuksena

Ulkoiluharrastaminen eri väestöryhmissä

Ulkoilun harrastamista on edellä tarkasteltu etupäässä ulkoilualueiden käytön näkökulmasta. Ulkoilun harrastamista voidaan tarkastella myös osana vapaa-ajankäyttäytymistä. Ajankäyttötutkimusten mukaan ulkoilulla on vahva ja pysyvä osuus ihmisten vapaa-ajan vietyssä. Vuosina 1979–1987 ulkoilu ja liikunta oli säilyttänyt 10 % keskimääräisen osuuden väestön vapaa-ajan käytöstä (Niemi & Pääkkönen 1989).

Ulkoilun harrastamisen useus vaihtelee eri väestöryhmissä. Tämän tutkimuksen vastaajat jaettiin ulkoiluaktiivisuudeltaan kolmeen ryhmään (taulukko 19). Aktiivisin ryhmä muodostuu yli 150 kertaa vuodessa ulkoilevista (vähintään 3 kertaa viikossa), keskimäinen ryhmä 50–150 kertaa vuodessa (1–3 kertaa viikossa) ulkoilevista ja kolmas ryhmä enintään 50 kertaa vuodessa (harvemmin kuin kerran viikossa) ulkoilevista. Hämeenlinnan ulkoileva väestö jakaantui melko tasaisesti näihin kolmeen ryhmään.

Ulkoilevan väestön jakautumista eri aktiivisuusryhmiin tarkasteltiin eräiden taustamuuttujien suhteen sekä ryhmien välisiä eroja testattiin χ^2 -testillä. Taustamuuttujiksi valittiin ikä, suku-

puoli, siviilisäätö, koulutus, sosioekonominen asema ammatin mukaan, tuloluokka, työssäkäynti, perheen koko, alle 15-vuotiaiden lasten lukumäärä ja alle kouluikäisten lasten lukumäärä, ulkoilua tukevien resurssien hallinta/omistaminen sekä urheilun harrastaminen nykyisin tai aikaisemmin.

Sosioekonomisista ja demograafisista taustamuuttujista ainoastaan ikä, perheen koko ja ulkoiluresurssien määrä erottelivat ulkoilijoita eri aktiivisuusryhmiin. Urheilun ja erityisesti ulkoilukuntalajien harrastaminen vaikutti ulkoilijan sijoittumiseen ulkoiluaktiivisuusryhmään.

Iän vaikutus oli varsin luonnollinen: vanhemmat olivat suhteellisesti useammin vähän ulkoilevia, keski-ikäiset keskimääräisesti ulkoilevia ja nuoret muita ikäryhmiä useammin paljon ulkoilevia. Yksinäiset kuuluivat muita useammin vähän ulkoilevien ryhmään. Kahden hengen perheeseen kuuluvat, useimmiten pariskunnat, olivat lapsiperheellisiä aktiivisempia ulkoilijoita. Selvimmin aktiivisuuteen näytti vaikuttavan ulkoilua tukevien resurssien olemassaolo. Jo mahdollisuus auton käyttöön näytti olevan yhteydessä ulkoiluaktiivisuuden lisääntymiseen. Yksittäisten taustamuuttujien vaikutusta tulkittaessa on tietysti muistettava, että taustamuuttujat ovat useimmiten toisistaan riippuvia. Esimerkiksi auton ja muiden ulkoiluresurssien hallinta on yhteydessä moniin muihin aktiivisen ulkoilijan ominaisuuksiin, so. nuoruus, terveys ja yleinen aktiivisuus. Autottomuus liittyy taas vanhuuteen, huonoon terveyteen sekä passiiviseen elämään.

Henkilön liikuntaharrastaminen ja vapaa-ajan asenteet olivat yksi tärkeimmistä ulkoiluaktiivisuuden vaikuttavista tekijöistä. Urheilun harrastajat olivat selvästi aktiivisempia ulkoilijoita verrattuna urheilua harrastamattomiin. Erityisesti jos henkilö harrastaa tai on aikaisemmin (nuoruudessa) harrastanut aktiivisesti (jopa kilpailumielessä) ulkoilukuntalajeja kuten hiihtoa, jääkiekkoa tai suunnistusta, hän mitä todennäköisemmin kuuluu aktiivisten ulkoilijoiden joukkoon.

Ulkoilumotiivit

Useimmilla ihmisillä on vapaa-ajan tarpeita, joita ulkoilun avulla pyritään tyydyttämään. Ulkoiluun osallistumisen syytä kutsutaan ulkoilumotiiveiksi. Hämeenlinnaisten ulkoilumotiiveja tutkittiin asennemittarilla, jossa lueteltiin erilaisia mahdollisia 'syytä', ja kysyttiin niiden tärkeyttä ulkoilun harrastamiselle. Tässä tapauksessa ulkoilumotiivit sidottiin käyntiin kaupungin lä-

heisillä ulkoilualueilla. Siten tässä tarkastellaan lähinnä vastaajan suhtautumista kaupunkimetsissä tapahtuvan ulkoilun mahdollisuuksiin tyydyttää vapaa-ajan tarpeita (kuva 22).

Ensimmäisessä motiiviryhmässä selvitetään fyysiseen hyvinvointiin liittyviä tarpeita. Ulkoilulla voidaan tyydyttää ainakin liikunnan ja raittiin ilman tarvetta. Näitä kahta asiaa kyselyyn vastaajat pitivätkin kaikkein tärkeimpinä (yli 90 %) kaikista ehdotetuista ulkoilumotiiveista. Toiseksi ulkoilu antoi sisältöä vapaa-ajan viettoon ja oli rentoutumisen lähde. Sekä mielekäs vapaa-ajan vietto että irrottautuminen arjen rutii-neista olivat erittäin vahvoja ulkoilumotiiveja (80–90 %). Sen sijaan ulkoilu ei ollut pelkkää ajan vietettä, sillä vain noin 5 % vastaajista arvioi, että hänellä ei olisi muuta tekemistä ulkoiluun varattuna aikana.

Kolmantena motiiviryhmänä tutkittiin, miten hyvin ulkoiluharrastukset tyydyttävät sosiaalisia tarpeita. Kysyttiin, miten tärkeää on ulkoilla yhdessä perheen tai ystävien kanssa, tutustua lasten kanssa luontoon sekä toisaalta miten tärkeää on mahdollisuus olla ulkoillessa yksin. Yhdessäolon motiivi oli tärkeä noin 70 prosentille ulkoilijoista, ja mahdollisuus yksinoloon noin 50 prosentille ulkoilijoista. Lasten sosialistaminen ulkoiluun ja luontoon oli tärkeää noin 50 % vastaajista.

Neljäntenä ryhmänä kysyttiin motiiveja, jotka liittyvät ulkoilijoiden tarpeeseen kehittää itseään. Suurimmalle osalle väestöä ulkoilu antaa mahdollisuuden kokea luonnon läheisyyttä. Luonnon rauhan ja kauneuden kokeminen olivat lähes kaikille (90 %) tärkeitä. Noin 80 prosenttia vastaajista kiinnosti mahdollisuus luonnon tarkkailuun, 60 prosenttia tutustuminen kasveihin ja eläimiin.

Vertailuryhmässä motiivit olivat pääosin samalla tavalla painottuneita. Kuitenkin vertailuryhmässä liikuntaan ja ulkoilmaan liittyvät motiivit olivat hieman tärkeämpiä kuin koko ulkoilevassa väestössä.

Ulkoilumotiivien eroja eri väestöryhmissä testattiin χ^2 -menetelmällä käyttäen taustamuuttujina ulkoiluaktiivisuutta, urheilun harrastamista sekä koulutustasoa, ikää, sukupuolta ja lapsiperheellisyyttä. Liikunnallisia ja fyysisiä hyötyjä korostivat aktiiviset ja urheilua harrastavat ulkoilijat, mutta myös ne, joilla oli lapsia perheessä. Alle kouluikäisten lasten vanhemmille liikunta sinänsä ei ollut tärkeää. Raittiin ilman merkitys kasvoi ulkoilijoiden koulutustason las-kiassa ja iän kohotessa.

Sosiaaliset tarpeet ulkoilun motiivina eivät

erotelleet väestöä kovin voimakkaasti. Nuorten 15–24 vuotiaiden ryhmä painotti yhdessäoloa muiden kanssa muita ikäryhmiä enemmän. Lapsiperheelliset korostivat yhdessäoloa perheen kanssa. Urheilua harrastaville sosiaalisten tarpeiden tyydytys ulkoilun yhteydessä ei ollut tärkeää.

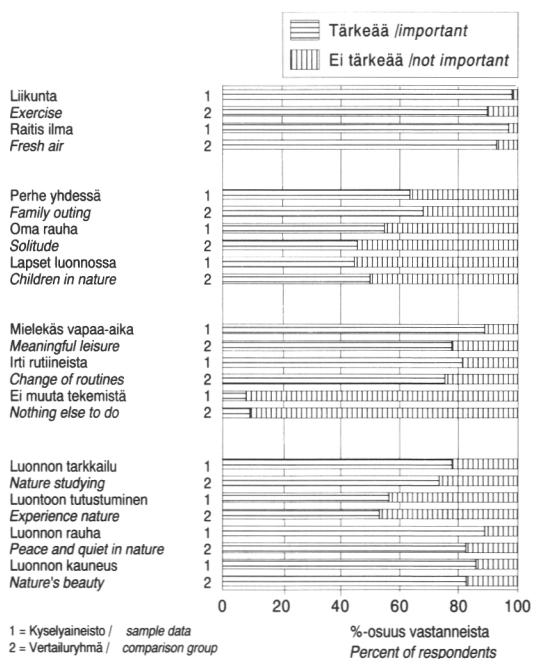
Vapaa-ajan vietto eli ajankäyttölinen peruste ulkoilumotiivina korostui nuorten ja nuorten keski-ikäisten, lapsiperheellisten ja urheilun harrastajien keskuudessa. Irrottautuminen arjen rutiineista oli vankka peruste urheilun harrastajille ja erityisesti pienten lasten vanhemmille. Aktiiviset ulkoilijat, urheilun harrastajat, nuoret ja naiset kokivat mielekkään vapaa-ajan tärkeäksi. Vähän koulutusta saaneet naiset olivat ainoa ryhmä, jolla tuntui olevan 'joutavaa aikaa' ulkoiluun.

Luonto oli merkittävä motiivi hyvin monille. Luontosuhteen merkitys kasvoi koulutustason kohotessa sekä nuorten keski-ikäisten piirissä, joilla oli pieniä lapsia. Urheilua harrastamaton väestö erottautui urheilun harrastajista juuri korostamalla luontoa ulkoilumotiivinaan. Luontomotiiveista kasvien ja eläinten merkitystä korostivat eniten koulutusta saaneet, iän myötä lisääntyvästi, mutta myös pienten lasten vanhemmat sekä ei-urheilulliset. Luonnon rauhaa piti tärkeänä pääasiallisesti vanhempi väki, lapsiperheet ja naiset. Luonnon kauneutta arvostivat erityisesti aktiiviset ulkoilijat, korkeammin koulutetut, vanhemmat, lapsiperheelliset ja naiset. Luontomotiivin merkitys kasvoi iän myötä. Naiset, lapsiperheelliset ja ei-urheilulliset korostivat luontoa ulkoilumotiivinaan.

Kiinnostus ulkoiluun

Ulkoilun kehitysnäkymiä pyrittiin peilaamaan muutaman kysymyksen sarjalla. Ensiksikin kysyttiin, onko vastaajalla mielestään riittävästi vapaa-aikaa. Jos vastaaja haluaisi ulkoilla nykyistä enemmän, mitkä ovat esteet? Toiseksi kysyttiin vapaa-aikaan liittyviä toiveita. Jos olisi enemmän vapaa-aikaa, mitä vastaaja haluaisi tehdä?

Vapaa-ajan riittävyttä kyseltiin erikseen arkipäivien, viikonlopun ja loma-ajan osalta. Arkipäivisin vapaa-ajan pulaa poti lähes 60 % vastaajista (kuva 23). Heistä noin 30 % koki, että vapaa-aikaa oli aivan liian vähän. Viikonloppuisin ja loma-aikoina vapaa-aikaa oli useammille riittävästi. Tosin lähes 40 % vastaajista oli henkilöitä, joilla vapaa-aikaa oli liian vähän viikonloppui-



Kuva 22. Hämeenlinnaisten ulkoilumotiivit.
Figure 22. Outdoor recreation motivations among Hämeenlinna's population.

koki vapaa-ajan puutetta (loman liian lyhyeksi). Vertailuryhmässä kokemukset vapaa-ajan riittävydestä olivat hyvin samanlaiset.

Vapaa-ajan riittämättömyyden pääasiallinen syy oli työssäkäynti ja mahdollisesti ylityön tekeminen. Kotityöt rajoittivat lähes 30 prosentin ajankäyttöä, lastenhoito vajaata 10 prosenttia vastaajista. Tässä suhteessa vertailuryhmä poikkesi koko ulkoilevasta väestöstä. Vertailuryhmässä ansiotyö ja lastenhoidon osuus oli suurempi, mutta kotityön osuus pienempi. Eroja ehkä selittää vertailuryhmän suhteellinen nuoruus ja miesvaltaisuus.

Ulkoilun lisääminen kiinnosti noin 70 % ulkoilevasta väestöstä. Esteitä ulkoilun lisäämiseen kysyttiin seitsemän valmiin vaihtoehdon muodossa. Ajan puute oli ehdottomasti yleisin syy. Ajan puutteesta valitti noin 40 % vastanneista. Seuraavaksi tärkeimmät olivat terveydelliset syyt sekä seuran puute (noin 10 %). Ulkoilualueisiin liittyviä syitä kuten 'alueet ovat kaukana tai vaikeakulkuisia' esitti vain 2–5 % vastanneista. Kiinnostuksen puute tai varusteiden puute koski vain noin 4 % vastanneista. Vertailuryhmässä ajanpuute oli vielä korostummin ulkoilun lisäämisen esteenä.

Ulkoilun lisäämisen esteitä tarkasteltiin eri

väestöryhmien kannalta. Naiset ilmaisivat ulkoilun esteitä huomattavasti useammin kuin miehet. Naiset valittivat seuran ja varojen puutteesta, terveydellisistä ongelmista sekä siitä, että ulkoilualueet ovat kaukana. Nuoret taas valittivat etupäässä ajan ja varojen puutteesta. Myös seuran ja kiinnostuksen puute oli yleisempää nuorilla kuin muilla. Vanhemman väen keskuudessa terveydelliset syyt olivat muita useammin ongelmana.

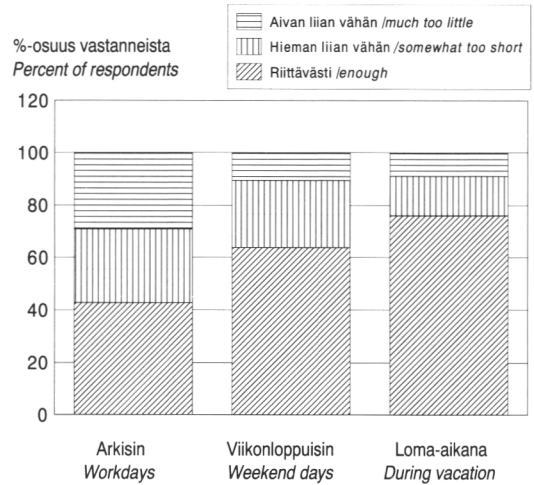
Ulkoiluresurssien puuttuminen ei ollut ulkoilun esteenä. Syy 'ulkoilualueiden sijainti kaukana' esiintyi useimmin sellaisten henkilöiden kohdalla, joilla matka lähimpään metsään oli pitkä, joilla oli loma-asunto tai matkavene. Nämä vastaajat todennäköisesti liittivät ulkoilumetsän loma-asuntoon.

Vapaa-ajan harrastaminen

Ulkoilun asemaa vapaa-ajan harrastuksena haluttiin lähestyä kahdesta näkökulmasta. Ensiksi kysyttiin, mitkä ovat tärkeimmät vapaa-ajan harrastukset, ja miten ulkoilu sijoittuu harrastusten tärkeysjärjestyksessä. Kysymyksen muotoilussa jätettiin avoimeksi mitataanko tärkeyttä ajankäytöllä vaiko kokemusmerkityksellä. Ajankäyttötutkimusten mukaan TV:n ja radion seuranta, lehtien lukeminen sekä sosiaalinen kanssakäyminen ovat ajankäytön perusteella tärkeimmät vapaa-ajan käyttömuodot (Niemi & Pääkkönen 1989). Tässä tutkimuksessa TV:n, radion ja lehtien seuraamista sekä perheen ja ystävien kanssa seurustelemista ei esitetty tärkeimpinä vapaa-ajan harrastuksina. Niitä ei ehkä koeta varsinaisiksi harrastuksiksi vaan enemmänkin arjen rutiineihin kuuluviksi.

Odotettavaa oli, että ulkoilututkimuksen yhteydessä ulkoiluharrastukset tulivat painokkaasti esille. Ulkoilu oli tärkeysjärjestyksessä ensimmäisellä sijalla liki puolella (46 %), toisella sijalla neljänneksellä (23 %) ja kolmannella sijalla 15 % vastaajista. Lähes 90 % vastaajista mainitsi jonkin ulkoiluharrastuksen viiden tärkeimmän vapaa-ajan harrastuksen joukossa. Ulkoilu yleiskäsitteenä oli harrastuksen määritelmä noin 50 prosentissa vastauksista. Nimeltä mainittuja ulkoiluharrastuksia olivat lenkkeily ja hiihto, kävely, metsästys ja kalastus sekä marjastus ja sienestys.

Toiseksi tärkeimmän vapaa-ajan harrastusryhmän muodosti kuntourheilu. Kuntourheilua muodossa tai toisessa harrasti runsas puolet ulkoilevasta väestöstä. Kuntourheiluksi on tässä luokiteltu sellaiset liikuntalajit, joita harrastetaan lii-



Kuva 23. Vapaa-ajan riittävyys Hämeenlinnaisten mielestä.

Figure 23. The sufficiency of free time among Hämeenlinna's population.

kuntapaikoilla sekä sisällä että ulkona (esim. tennis, jalkapallo, sulkapallo, jääkiekko).

Lukeminen oli kolmannella sijalla (42 %) harrastamisen yleisyydessä. Kotiin liittyviä erilaisia harrastusmuotoja listattiin runsaasti (noin 30 % vastaajista). Runsaat 20 % vastaajista mainitsi erilaisia kulttuuriharrastuksia kuten musiikki, kuvaamataide ja teatteri. Matkailu, opiskelu ja järjestötoiminta nousivat vielä selvinä omina ryhminään, 10 % vastaajista harrasti kutakin lajia. 37 % vastaajista mainitsi jotain muita, esimerkiksi tietokoneisiin tai lemmikkieläimiin liittyviä harrastuksia.

Toiseksi kysyttiin, mitä henkilö haluaisi tehdä, jos hänellä olisi enemmän vapaa-aikaa? Tällä kysymyksellä arveltiin saatavan selville harrastusten kehitystä, jos vapaa-aika ja mahdollisesti taloudelliset resurssit tulevaisuudessa lisääntyisivät. Mistä vapaa-ajan käytön suhteen haaveiltaan tai minkälaisia muutoksia haluttaisiin?

Jos vapaa-aikaa olisi enemmän, hämeenlinnalaiset ulkoilisivat, matkustaisivat, opiskelisivat ja olisivat perheen tai ystävien kanssa nykyistä enemmän. Ennenkaikkea he harrastaisivat omia lempiharrastuksiaan intensiivisemmin kuin mihin nyt on aikaa.

Vertailuryhmä ei juurikaan poikennut koko ulkoilevasta väestöstä vapaa-ajan kiinnostuksen kohteiden ja harrastusten tärkeysjärjestyksen suhteen. Vertailuryhmässä ainoastaan ulkoilu ja kuntourheilu olivat hieman painokkaammin esillä.

On todennäköistä, että tutkimusasetelma korostaa ulkoiluharrastuksia muiden vapaa-ajan harrastusten kustannuksella. Jos sama harrastamiskysymys esitettäisiin tutkittaessa yleensä vapaa-aikaa, harrastamisen painopisteet oletettavasti muuttuisivat jonkin verran. Tosiasia kuitenkin on, että ulkoilulla ja liikunnalla on keskeisen osa suomalaisten vapaa-ajan vietossa. Se käy ilmi suomalaista elämäntapaa koskevista tutkimuksista.

Tutkiessaan työläisten elämäntapaa Kasvio (1982) havaitsi, että 52 % tutkituista työläisistä harrasti jonkinlaista liikuntaa ja ulkoilua. Harrastajien lukumäärän perusteella ulkoilu ja liikunta, metsästys ja kalastus sekä lukeminen olivat keskeisiä harrastuksia. Ulkoliikunta kuten juokseminen, hiihtäminen ja pyöräily kuuluivat suosituimpiin lajeihin. Osa mainitsi kävelyn ja lasten ulkoiluttamisen tärkeinä vapaa-ajan harrastuksina (Kasvio 1982, s. 480–482). Lomanviettoavoiesta tyypillisiä olivat käynnit maaseudulla, joko sukulaisten luona tai omalla mökillä

(Kasvio 1982, s. 517–518). Perheen yhteisistä harrastuksista, jos niitä oli, olivat tavallisia luonnossa kulkeminen, syksyisin marjassa ja sienessä, ja talvisin hiihtoretkillä (Kasvio 1982, s. 435).

Keskiluokkaiseen elämäntapaan ulkoilu kuuluu keskeisesti. Monissa tutkimuksissa on havaittu, että keskiluokkaiset kaupunkilaiset ovat ulkoilualueiden ahkerimpia käyttäjiä (esim. Jaatinen 1973, Sievänen 1980). Kortteisen (1982) tutkimus elämäntapojen muutoksesta toi esille maalaistaustan omaavien kaupunkilaisten haaveen palata juurilleen, mikä voi toteutua kesämökin tai autiotilan hoidon muodossa. Kesämökin merkitystä sekä retkeilyä ja muiden luontoon liittyvien harrastusten ja lomamatkojen keskeistä osaa vapaa-ajan vietossa korostaa myös Järvelä-Hartikaisen ja Taposen (1979, 71–72) tutkimus. Kesämökkeilyä ei kuitenkaan voi tulkita yksistään positiiviseksi vapaa-ajan vietto- muodoksi. Perheenjäsenet kokevat lomanvieton kesämökillä eri tavoin: toiset vapauttavaksi, toiset pakonomaiseksi tavaksi (Venäläinen 1989).

4 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

4.1 Ulkoiluun osallistuminen, ulkoiluaktiivisuus sekä ulkoilun ajallinen ja alueellinen jakautuminen

Tulokset hämeenlinnalaisten osallistumisesta ulkoiluun ovat vertailukelpoisia muiden Suomessa ja pohjoismaissa saatujen tutkimustulosten kanssa. Hämeenlinnalaisten ulkoilun osallistumisosuudeksi saatiin 89 %. Suomessa ei ole selvitetty ulkoiluun osallistumista koko väestön tasolla. Yleisintä ulkoiluharrastusta eli kävelyä harrastaa 87 % suomalaisista (Ulkoilututkimus 1979, 1980, s. 7). Keravan ja Rovaniemen kaupunkiväestöjä koskevat ulkoilututkimukset v. 1978–79 (Sievänen 1980 ja 1984b) osoittivat noin 80 % osallistumisosuutta. Pohjoismaissa on saatu vieläkin korkeampia lukuja: Tanskassa 91 % (Koch 1978, s. 311), Norjassa 94 % (Friluftsliv 1985) ja Ruotsissa 79 % (Statens Naturvårdsverk 1974).

Ulkoilevan väestön ulkoiluaktiivisuus on Hämeenlinnassa tämän aineiston perusteella erittäin korkea. Vuoden aikana kertyi 144 ulkoilukertaa ulkoilijaa kohden (119 ilman loma-asumista). Tämä on korkeampi kuin Keravalla saa-

nut 120 ulkoilukertaa vuodessa (Sievänen 1980) tai Rovaniemellä 90 ulkoilukertaa vuodessa (Sievänen 1984b). Eräissä muissa pohjoismaisista tutkimuksissa löytyy seuraavia ulkoiluaktiivisuusestimaatteja: tanskalaiset 33 krt/vuosi (pelkästään metsäkäyntejä, Koch 1978), tukholmalaiset 92 krt/vuosi (ulkoileva väestö, Kardell & Pehrson 1978) ja norjalaiset 68 (koko väestö, Faye & Herigstad 1984). Lukujen vertailukelpoisuus vaihtelee riippuen siitä, koskevatko keskimääräiset ulkoilukerrat ulkoilevaa väestöä vai koko väestöä. Eroja syntyy myös siksi, että ulkoilun käsite on määritelty eri tavoin eri tutkimuksissa. Ulkoiluympäristön kriteerit ovat joko rajoittaneet tai laajentaneet ulkoiluharrastamisen käsitettä.

Tämän tutkimuksen ulkoiluaktiivisuuslukuihin on joka tapauksessa suhtauduttava varovaisuudella jo siksi, että kyselytutkimuksiin osallistuvat ovat hyvin todennäköisesti keskimäärin aktiivisempia kuin koko ulkoiluun osallistuvien joukko. Suomessa tarvitaan perusteellinen valtakunnantason tutkimus, jossa arvioidaan eri väestöryhmien ulkoiluun osallistuminen ja ulkoiluaktiivisuus. Vertailuja pitäisi tehdä kaupunki-

väestön ja maalaisväestön kuin myös eri ikäryhmien ja muiden väestön sosioekonomisten ryhmien kesken.

Väestön jakautumista ryhmiin ulkoiluaktiivisuuden perusteella ei ole esitetty monissakaan tutkimuksissa. Hämeenlinnan tulokset ovat varsin samanlaiset kuin aikaisemmat tulokset Keravalta (Sievänen 1980).

Ulkoiluun käytetty aika ja ulkoilun ajallinen jakautuminen on toinen tarpeellinen tapa tarkastella ulkoiluharrastamisen määrää. Hämeenlinnalaiset ulkoilivat arkisin keskimäärin 1,5 tuntia ja viikonloppuisin lähes kaksi tuntia. Vastavat luvut ajankäyttötutkimuksiin perustuvasta aineistosta kertovat, että liikuntaan ja ulkoiluun käytetty aika on arkisin 1–1,5 tuntia ja viikonloppuisin 1,5–2,5 tuntia (Niemi ym. 1991, Laakso 1986). Miehet käyttävät enemmän aikaa liikuntaan kuin naiset, vaikka molemmat osallistuvat yhtä usein.

Ulkoilun jakautuminen vuodenaikojen mukaan on Hämeenlinnassa samanlaista kuin yleensä suomalaisten keskuudessa. Kesä on ulkoilun kannalta aktiivisempaa aikaa, mutta erot vuodenaikojen välillä eivät ole suuria. Kävely on mahdollista ympäri vuoden, mutta luonnollisesti jotkut ulkoilumuodot kuten luonnonvesissä uinti, hiihto tai metsästys ovat suuresti riippuvaisia vuodenaikojen välillä. Talven hiihtokausi on taajamien läheisten metsäalueiden aktiivisinta käyttöaikaa (Saastamoinen & Sievänen 1981).

Ajallinen vaihtelu eri viikonpäivien kesken saatiin tässä tutkimuksessa tasaisemmaksi verrattuna aikaisempiin tutkimuksiin (Saastamoinen & Sievänen 1981). Kysymyksessä saattaa olla käyttäytymistapojen muutos, johon ajankäyttötutkimukset viittaavat (Niemi & Pääkkönen 1989). Myös eri mittaukset aiheuttavat eroja. Tanskalainen tutkimus metsäalueiden ulkoilukäytön ajallisesta vaihtelusta osoittaa, että viikonpäivien välinen vaihtelu on sitä pienempää mitä lähempänä käyttäjiään ulkoilualue sijaitsee (Koch 1984). Tämä seikka saattaa vaikuttaa myös Hämeenlinnan tuloksiin. Hämeenlinnan ulkoilualueet sijaitsevat erittäin lähellä käyttäjiään, joten myös arkipäivien ulkoilukäyttö on runsasta.

Ulkoilun suuntautuminen kaupunginläheisille ja kaupungin ulkopuolisille alueille on myös mielenkiintoinen. Hämeenlinnalaisten kaikista ulkoilukerroista noin 50 % kohdistui Hämeenlinnan ulkoilualueille tai asuntoalueiden läheisille metsäalueille. Asunnon välittömässä läheisyydessä sijaitseville alueille kohdistui 40 % ulkoilusta. Neljä Hämeenlinnan ulkoilualuetta

on luokiteltavissa seudullisiksi ulkoilualueiksi. Näitä ovat Tervaniemi, Kipinäniemi, Vanajaniemi ja Tarusjärvi. Seudullisten ulkoilualueiden osuus oli 9 % vuoden ulkoilukertojen määrästä. Puolet ulkoilukerroista suuntautui kaupungin ulkopuolelle, etupäässä tavallisiin talousmetsiin vapaa-ajan asunnon ja lomanviettopaikan ympäristöihin. Ulkoiluun käytetystä ajasta talousmetsien osuus on todennäköisesti tätäkin suurempi.

Rovaniemen ulkoilututkimuksen mukaan ulkoilusta 60 % kohdistui kaupungin lähialueille ja 40 % kaupungin ulkopuolelle (Sievänen 1984b). Keravalla noin 75 % ulkoilusta kohdistui kaupungin läheisillä ulkoilualueille, 8 % seudullisille ulkoilualueille ja 17 % kaupungin ulkopuolelle, monikäyttöalueille (Sievänen 1980). Tämän vertailun mukaan hämeenlinnalaisten ulkoilusta suhteellisen suuri osa suuntautuu kaupungin ulkopuolelle.

Eri tutkimusten mittaukset eivät ole täysin vertailukelpoiset keskenään, joten mittaukset eroavat heikentävät vertailtavuutta. Myös erot kaupunkien maantieteellisessä sijainnissa saattavat selittää eroja ulkoilun kohdistumisesta kaupungin ulkoilualueille ja maaseudulle. Kerava sijaitsee ahtaalla pääkaupunkiseudulla, missä ei ole yhtä helppo hakeutua jokamiehenoikeudella kaupungin ulkopuolisille alueille kuin maakuntakaupungeissa. Tosin loma-asumiseen osallistuminen oli Keravalla yleisempää kuin Hämeenlinnassa, mutta loma-asuminen oli kestoiltaan lyhyempää. Rovaniemi ja Hämeenlinna ovat molemmat väljemmän maaseudun ympäröimiä, joten se saattaa selittää ulkoilun samankaltaisen jakautumisen kaupungin lähialueille ja kaupungin ulkopuolelle.

Ulkoilun ajallisesta ja alueellisesta vaihtelusta voi tehdä myös johtopäätöksiä ulkoilualueiden suunnittelukriteereiksi. Suurin osa ulkoilevasta kaupunkiväestöstä käy vähintään kerran viikossa asuinalueensa läheisillä ulkoilualueille tai ulkoiluun soveltuvassa metsässä. Ulkoilukerta kestää 1–2 tuntiin. Kävely- tai juoksulenkin pituus on siis 3–6 km. Matka asunnosta metsään on useimmiten alle yhden kilometrin. Ulkoilu kasautuu ajallisesti arkisin klo 17–19 väliin aikaan ja viikonloppupäivinä hieman useamman tunnin ajaksi (Saastamoinen & Sievänen 1981, Niemi & Pääkkönen 1991). Ruuhkautumista pitäisi välttää sekä turvallisuuden että viihtyisyyden takia.

Ulkoilualueen saavutettavuus on merkittävä tekijä alueen ulkoilukysynnän kannalta. Jo kahden kilometrin etäisyys asunnosta (kävelyetäisyyden raja) vähentää tavanomaisen ulkoilualue-

een käyttöä (Sievänen 1984b). Vain erittäin vetovoimaisille alueille tullaan kauempaa, ja silloin alueelle siirrytään autolla. Suurimmalle osalle hämeenlinnalaisista ulkoilualueita on tarjolla kävelyetäisyyden päässä.

Hämeenlinnan tulos kertoo, että tavalliset talousmetsät, erityisesti loma-asuntojen ympäristöt, ovat tärkeitä ulkoiluympäristöjä. Talousmetsien käsittelystä vastaaville metsänomistajille ja metsäammattilaisille se merkitsee metsien monikäytön periaatteiden huomioonottamista ja toteuttamista sekä taajamien että erityisesti loma-asuntojen lähiympäristöissä.

4.2 Ulkoiluharrastukset

Ulkoilun harrastamisesta on tehty vain yksi valtakunnantason tutkimus (Ulkoilututkimus 1979). Suomalaisten ulkoiluharrastamisen muutoksista ei siis tiedetä kovin paljon. Liikunnan osuus vapaa-aikabudjetissa on säilyttänyt 10 % tason vuodesta 1979 vuoteen 1987 (Niemi & Pääkkönen 1989). Norjalaisten tutkimusten mukaan Norjassa ulkoilun osuus vapaa-ajasta lisääntyi 70-luvun alkupuolen 12 prosentista 80-luvun alun 15 prosenttiin (Faye & Herigstad 1985,130). Eri ulkoilulajien harrastaminen on muuttunut Norjassa. Kun perinteiset harrastukset marjastus ja metsästyks ovat pysyneet entisellä tasolla, kävely-, hiihto- ja juoksulenkkeily sekä pyöräily ovat kasvattaneet suosiotaan (Faye & Herigstad 1985,135). Yhdysvalloista on saatu samantyyppisiä tuloksia. Esimerkiksi pyöräily, telttailu ja hiihto ovat lisänneet suosiotaan, kun taas kalastus on pitänyt entisen tasonsa, mutta metsästyksen harrastus on vähentynyt (Hartmann ym. 1988).

Hämeenlinnalaisten ulkoiluharrastamisen lähtökohdat ovat erinomaiset, sillä kaupungin ympäristöt tarjoaa monipuoliset mahdollisuudet eri lajien harrastamiseen. Kaupungin ulkoilualueilla tehdyn haastattelututkimuksen perusteella 21 % ulkoilijoista harrastaa kesällä kävelyä, 56 % juoksulenkkeilyä, 3 % marjastusta ja sienestystä, 10 % koiran ulkoiluttamista, 5 % uintia ja muita ulkoiluharrastuksia yhteensä 5 % (Sievänen 1992a). Talvisin kuvaan tulee mukaan hiihtäminen. Kaupungin metsäisillä ulkoilualueilla tapahtuva harrastaminen on kuitenkin rajoittunut muutamiin harvoihin lajeihin. Kun 60 % koko ulkoilevasta väestöstä ilmoittaa harrastavansa marjastusta, niin kaupungin metsäalueilla ulkoilevista marjastamassa käy muutama prosentti.

Seuraavat ulkoiluharrastamisen vertailut pe-

rustuvat valtakunnantason ulkoilututkimukseen vuodelta 1979 (Ulkoilututkimus 1979, 1980), ulkoilututkimukseen Keravalta (Sievänen 1980) ja ulkoilututkimukseen Rovaniemeltä (Sievänen 1984b). Lisäksi vertailua tehdään muutamiin pohjoismaisiin tutkimuksiin (Norja: Faye & Herigstad 1984, Tanska: Koch 1978).

Kävely, juoksulenkkeily ja hiihto

Hämeenlinnalaisten osallistuminen eri ulkoilulajeihin oli hyvin samanlaista verrattuna kaikkien suomalaisten ulkoilun harrastamiseen. Kävelyn, juoksulenkkeilyn ja hiihdon harrastamista kysyttiin erikseen vain kaupungin ulkopuolisilla alueilla, siksi esitetyt kävelyn, hiihdon ja juoksulenkkeilyn osallistumisosuudet eivät ole vertailukelpoisia muihin koko ulkoilevan väestön osallistumisosuuksiin. Kävelyä ja lenkkeilyä harrastaa 87 % suomalaisista, samoin 87 % hämeenlinnalaisista ulkoilijoista. Norjassa 71 % ja Tanskassa 66 % väestöstä on kävelyn harrastajia. Hiihtoa harrastaa suomalaisista 47 %. Hämeenlinnalaisista 30 % kävi hiihtämässä kaupungin ulkopuolella. Kokonaisuudessa hiihdon osallistumisosuus on todennäköisesti valtakunnantasona kun otetaan huomioon ne kaupungin ulkoilualueilla ulkoilevat, jotka siirtyvät kesän kävely- ja juoksulenkkeilyistä hiihtoon. Norjassa 61 % harrastaa hiihtämistä.

Hämeenlinnalaisista 60 % harrastaa marjastusta, kun suomalaisten osallistumisosuus on 64⁶-72 %, rovaniemeläisten 55 % ja keravalaisista 51 %. Norjalaisista 50 % osallistuu marjastukseen, tanskalaisista vain 6 %. Suomalaisten marjastukseen osallistuminen ei ole juurikaan riippuvainen paikkakunnan suuruudesta. Sen sijaan suurissa kaupungeissa asuvista vain 27 %, keskisuurissa kaupungeissa 50 % ja pienellä paikkakunnilla asuvista 84 % arvioi marjastukseen sopivia alueita olevan riittävästi. Kaupunkiväestö haakee marjamaansa kaupungin ulkopuolelta.

Kalastusta harrastaa suomalaisista 44 %, hämeenlinnalaista 36 %, rovaniemeläisistä 30 %, keravalaisista 29 %, norjalaisista 49 %. Metsästyttä harrastaa hämeenlinnalaisista 4 %, keravalaisista 5 % ja rovaniemeläisistä 16 %. Metsästyjärjestöjen mukaan Suomessa on noin 200 000 metsästäjää, joka vastaa noin 5 % aikuisväestöstä. Norjalaisista metsästyttä harrastaa 9 %,

⁶ Alustava tulos Metsäntutkimuslaitoksen retkeilyreititutkimuksesta.

tanskalaisista 1 % (metsään liittyvää). Metsästyksen ja kalastukseen osallistuminen Hämeenlinnassa on keski-suuren, eteläsuomalaisen kaupungin väestölle melko normaalia tasoa.

Retkeily, pyöräily, veneily

Retkeilyä harrastaa 23 % suomalaisista ja 18 % hämeenlinnalaisista. Yleensä tutkimuksissa retkeilyä/samoilua ei ole eroteltu. Telttailua, joka on osittain verrannollista pitempiin retkiin, harrastaa Norjassa 25 % väestöstä. Pohjoismaissa retkeily, patikointi ja samoilu, monella nimellä mainiten, ovat neljännekselle väestöstä mieluisin harrastus.

Pyöräilyyn osallistuu suomalaisista 54 %, kun hämeenlinnalaisista pyöräilyä harrastaa 26 %, keravalaisista 32 % ja rovaniemeläisistä samoin noin 30 %. Eroja saattaa selittää se, että Hämeenlinnan tutkimuksessa kaikki työ- ja asioimismatkat suljettiin pois ja mukaan laskettiin vain pyöräretkeily, joka ulottuu kaupungin ulkopuolelle. Valtakunnallisessa ulkoilututkimuksessa pyöräily ulkoiluharrastuksena on tulkittu väljemmin.

Veneilyä harrastaa suomalaisista 32 % ja hämeenlinnalaisista 31 %. Norjassa moottori- tai purjeventeilyä harrastaa 45 % ja soutua ja melontaa 31 % väestöstä. Veneilystä kiinnostuneiden joukko on melko samansuuruinen maasta toiseen.

Moniin ulkoiluharrastuksiin osallistuminen näyttää olevan varsin samalla tasolla niin Hämeenlinnassa kuin muualla Suomessa ja Pohjoismaissa. Alueellisia eroja luonnollisesti syntyy erilaisten luonnon ja yhteiskunnallisten olojen vallitessa. Esimerkiksi Tanskassa ei ole voinut harrastaa metsässä telttailua, koska se on ollut lailla kiellettyä. Samoin metsästyksen on Tanskassa rajoitetummat mahdollisuudet kuin muissa pohjoismaissa. Tutkimusten vertailtavuus ei ole erityisen hyvä, mutta tuloksia voidaan pitää toisiaan tukevina.

4.3 Ulkoilualueisiin liittyvät mielipiteet

Ulkoilualueiden hoitoon liittyviä mielipiteitä on Suomessa tutkittu jonkin verran. Tutkimukset ovat kohdistuneet pääosin metsänhoidon toimenpiteisiin, mutta myös varusteisiin ja palveluihin liittyviä tietoja on kerätty. Hämeenlinnalaisten mielipiteet olivat samansuuntaisia kuin mitä muissa tutkimuksissa on saatu.

Karjulan (1983) tutkimuksessa 'helsinkiläis-

ten mielipiteet kaupunkien metsien hoidosta' suurin osa (76 %) haastatelluista kaupunkilaisista ei katsonut metsänhoitotöiden olevan häiritseviä kaupunkimetsissä. Toisaalta helsinkiläiset olivat huolissaan metsänuudistamisen lyhytaikaisista kielteisistä vaikutuksista maisemaan. Toisaalta he katsoivat, että metsien hoidolla voidaan parantaa asuinalueiden maisema-arvoja pitkän ajan kuluessa (Karjula 1983, s. 70–74). Helsinkiläisistä tehty tutkimus tukee Hämeenlinnassa saatua tulosta siinä, että kaupunkilaiset suhtautuvat myönteisesti metsänhoitoon (paitsi ojituksen) kaupunkimetsissä.

Jaatisen (1976) tutkimus Helsingin ulkoilualueiden käyttäjien mielipiteistä toi esille sen, että ulkoilijoiden mielipiteet vaihtelevat aluekohtaisesti, ja kaupungin sisällä sijaitsevilta ulkoilualueilta odotetaan erilaisia palveluja ja varusteita kuin kaupungin ulkopuolella sijaitsevilta alueilta. Lähialueiden kehittämisessä ulkoilijoita kiinnostavat maisemien vaihtelevuus, polut ja ladut, topografia, erilaiset metsät, valaistus, ulkoilumajat, ym. Sen sijaan leiripaikat ja keittokatokset eivät kiinnostaneet (Jaatinen 1976, s. 48). Toivomuksia esitettiin näköalapaikkojen, käymälöiden, ulkoilumajojen ja valaistuksen parantamiseksi. Polkujen ja ulkoilureittien kehittämistä pidettiin tärkeänä, mutta niihin oli tiin sekä määrällisesti että laadullisesti tyytyväisiä (Jaatinen 1976, s. 47).

Hämeenlinnalaisilta kysyttiin lähinnä ulkoilureitteihin liittyviä mielipiteitä. Ulkoilijat olivat pääosin tyytyväisiä ulkoilureitteihin. Reittejä on riittävästi ja niiden kunto on hyvä. Mahdollisuus reittien ympärivuotiseen käyttöön katsottiin olevan tärkeää. Reittien kehittäminen siten, että myös talvella kävelyn harrastajat voisivat nauttia metsäympäristöstä, oli yksi tärkeimmistä tutkimuksessa esiin tulleista toiveista. Reittien käyttöön liittyvät ongelmat ovat usein aluekohtaisia, ja niitä on tarkoituksenmukaisinta tutkia ulkoilualueiden kävijätutkimuksilla (Sievänen 1992a).

Ulkoilureittien käyttöä on tarkasteltu myös valtakunnantason ulkoilututkimuksessa (Ulkoilututkimus 1979, 1980). Monilla suomalaisilla on asunnon läheisyydessä kävelytie tai luontopolku (74 % suomalaisista), kuntopolku (53 %), pyörätie (45 %), kunnostettu hiihtolatu (63 %), viitoitus ja opastus reitin varrella (45 %) ja valaistu reitti (54 %). Niistä, joilla näitä palveluja ei ole, hieman alle puolet toivoo lisää ulkoilureittejä ja -varustusta, erityisesti ulkoilureittien valaistusta. Toinen puoli ei katso tarvitsevana ko. palveluja.

4.4 Ulkoilu osana vapaa-ajan harrastamista

Tässä tutkimuksessa ulkoilun aktiivisen harrastamisen havaittiin olevan kiinteästi yhteydessä henkilön liikunnan harrastamiseen, ikään, käytettävissä oleviin ulkoiluresursseihin ja perhe-suhteisiin. Nuoret harrastavat ulkoilua vanhempia enemmän, ja aikuisperheet ulkoilevat yksinäisiä aikuisia ahkerammin. Ulkoiluresurssien hallinta kertoo aktiivisesta harrastamisesta. Tulos on tietenkin tulkittava niin, että harrastajat hankkivat varusteita, ja siis investoivat harrastukseensa. Jo auton käyttömahdollisuus lisää harrastamista. Se heijastelee sitä, että varallisuudella on suurempi merkitys ulkoiluun osallistumiseen kuin yleensä ajatellaan. Kun Hämeenlinnalaisilta kysyttiin ulkoiluun osallistumisen esteitä, eivät puuttuvat varusteet olleet merkittävä este. Vastaajista vain 4 % valitti varusteiden puutetta, mutta nuoret olivat heistä suurin ryhmä. Joidenkin nuorten kohdalla välineiden puute saattaa ohjata harrastuksen valintaa, ja ehkä myös vähentää kiinnostusta yleensä ulkoiluun. Nuorten suosiossa ovat erilaiset vauhdikkaat lajit kuten pyöräily ja laskettelu, jotka vaativat välineitä.

Tärkeä havainto on se, että nykyinen tai aikaisempi aktiivinen ulkoliikunnan (kilpahihto, jääkiekko, jalkapalloilu) harrastaminen näkyy myös aktiivisena ulkoiluna. Erityisesti vanhemman väen keskuudessa aikaisempi aktiiviliikunta jatkuu ahkerana ulkoiluna vaikkakin usein erityyppisenä kuin aikaisemmin (vrt. myös Laakso 1986). Tämä viittaa lapsuuden liikuntaharrastamisen tärkeyteen ulkoiluun ja liikuntaan sosiaalistavana tekijänä. Lapsuuden ja nuoruuden liikuntaharrastaminen ilmenee vanhemmalla iällä ulkoilun harrastamisena, ja todennäköisesti 'terveellisen elämäntyylin' valintana.

Ulkoilun perusteita ei tässä tutkimuksessa tarkastella erityisen syvällisesti. Hämeenlinnalaisilta ulkoilijoilta kysyttiin tärkeimpiä ulkoilumotiiveja, kun he käyvät kaupungin läheisillä ulkoilualueilla. Kaikki ehdotetut 'ulkoilun syyt' ovat merkittäviä ulkoilumotiiveja joissakin ulkoilutilanteissa tai jollekin ulkoilijaryhmälle.

Pääsääntöisesti ulkoilumotiivit olivat samalla tavoin jakautuneet Hämeenlinnan ulkoilevan väestön ja vertailuryhmän välillä. Vertailuryhmän jäsenet painottivat hieman enemmän liikuntaa ja mielekkään vapaa-ajan vieton mahdollisuutta sekä luontoa ulkoiluympäristönä verrattuna koko ulkoilevaan väestöön. Vain 'lapset luontoon' peruste sai suuremman kannatuksen ulkoilevan väestön keskuudessa (myös Sievänen 1992a).

Ulkoilumotiivien vaihtelua ulkoilijaryhmien kesken peilattiin muutamien taustamuuttujien avulla. Liikuntaa ja muita fyysisiä hyötyjä painottivat luonnollisesti aktiiviset liikkujat, mutta myös lapsiperheelliset. Sosiaaliset perusteet korostuivat nuorten 15–24-vuotiaiden ryhmässä sekä lapsiperheellisten joukossa. Sama on havaittu liikunnan motiiveja tutkittaessa (Telama 1986). Mielekäs vapaa-ajan vietto on tärkeää nuorille ja urheilun harrastajille. Luonto on tärkeä motiivi monille ulkoilun harrastajille, mutta korostetun tärkeä se on nuorten keski-ikäisten piirissä, joilla on pieniä lapsia. Myös urheilua harrastamaton ulkoilijoiden joukko painottaa luontoa. Kasvien, eläinten ja luonnon kauneuden korostaminen liittyy korkeaan koulutukseen. Vanhempi väki arvostaa luonnon rauhaa.

Useimmat ulkoiluharrastukset ovat luonteeltaan liikuntapainotteisia. Telaman (1986) mukaan liikunnan keskeiset motiivit ovat rentoutuminen, terveys ja kunto. Liikuntapainotteisessa ulkoilussa nämä perusteet ovat vahvoja motiiveja. Naisilla liikunnan motiiveista kolmanneksi tärkein on itseilmaisuus ja esteettinen kokemus, ja miehillä vastaavasti suoritusmotivaatio. Sosiaalinen motivaatio on naisilla voimakkaampi kuin miehillä.

Telaman tutkimuksessa, jossa haastateltavat saivat itse esittää motiivit mieluisimman liikuntalajin harrastamiselle, nousivat viiden tärkeimmän motiivin joukkoon virkistys, ulkoilu (raitis ilma), kunto, luonto (maisema) ja rentoutuminen. Suurin osa aikuisväestön liikuntaharrastuksista tapahtuu luonnossa tai hyvin läheisessä yhteydessä luontoon (Telama 1986, 161–162).

Ulkoilijat näyttävät jakautuvan ulkoilumotiiveiltaan pääosin kahteen ryhmään. Toiset korostavat liikunnallisia tarpeita, ja toiset luontoon liittyviä perusteita. Ulkoilualueiden käytön ohjailussa tämä seikka on huomionarvoinen. Nykyisin pääosa ulkoilureiteistä ja muista ulkoilupalveluista on suunniteltu liikunnallista ulkoilua silmällä pitäen. Reittien linjauksissa ja rakentamisessa pitäisi nykyistä enemmän kiinnittää huomiota luontokokemusten tarjoamiseen ulkoilijoille. Myös liikunnallisten ja ei-liikunnallisten ulkoilijoiden ohjaaminen eri reiteille tai kohteisiin voisi parantaa kummankin ryhmän ulkoilukokemusta. Ei-liikunnallisia ulkoilijoita ovat usein vanhemmat ihmiset ja lapsiperheelliset. Heidän toivelistallaan ovat rauhalliset ja helpot reitit, joiden varrella on lepo- ja leikkipaikkoja.

Kiinnostus ulkoilun harrastamiseen riippuu henkilön ajankäytöstä ja muista vapaa-ajan käy-

tön vaihtoehtoista sekä käytettävissä olevien resurssien määräästä. Hämeenlinnalaisista 60 % katsoi potevansa aikapulaa arkipäivisin, 40 % viikonloppuisin, ja 20 % kokee loma-ajan vapaan riittämättömäksi. Ajankäyttötutkimusten mukaan (Niemi ym. 1981, Niemi & Pääkkönen 1992) liikuntaa ja ulkoilua harrastaa arkisin kolmannes ja viikonloppuisin 50–60 % aikuisväestöstä.

Ulkoilua haluaisi lisätä peräti 70 % hämeenlinnalaisista ulkoilijoista. Tämä havainto saa tu-

kea mm. Kasvion (1982) tutkimuksesta, jossa työläisten vapaa-ajan toiveet kohdistuivat juuri ulkoilun ja liikunnan lisäämiseen. Hämeenlinnassa ajanpuute, terveydelliset syyt tai seuran (kaverin) puute olivat yleisimmät syyt, miksi toive ei toteutunut. Keskimäärin naisilla tuntui olevan yleisemmin esteitä kuin miehillä. Hämeenlinnalaisista ulkoilijoista 90 % asetti ulkoilun yleensä tai jokin ulkoiluharrastuksen viiden tärkeimmän vapaa-ajan harrastuksen joukkoon.

5 Yhteenveto

Väestötason ulkoilututkimuksen tarkoitus oli selvittää hämeenlinnalaisten ulkoiluun osallistumista ja ulkoiluharrastamista. Tutkimuksella saadaan tietoa kaupunkiväestön ulkoilun kohdistumisesta oman asuinympäristön läheisyyteen, oman kunnan läheisyyteen sekä myös muualle, tavallisiin talousmetsiin taajaman ulkopuolella.

Koko Hämeenlinnan väestöön kohdistuvalla postikyselyllä kerättiin tietoja väestön ulkoilukerroista ja niiden alueellisesta ja ajallisesta jakautumisesta sekä runsaasti muita tietoja väestön ulkoilukäyttytymisestä. Väestön mielipiteitä ulkoilualueiden hoidosta ja palveluista myös tiedusteltiin. Tässä väestötason ulkoilututkimuksessa painotetaan ulkoilualueiden käytön suunnittelun soveltuvia tietoja, mutta kuvataan myös väestön ulkoilukäyttytymisen peruspiirteitä.

Kyselyyn vastasi 663 henkilöä, joka on noin 50 % Hämeenlinnan väestöstä poimituista otoshenkilöistä. Tulokset kuvaavat Hämeenlinnan ulkoilevaa väestöä. Vastajat olivat korkeammin koulutettuja, toimihenkilötyyppisiä ja keski-ikäisiä enemmässä määrin kuin mitä ko. väestöryhmän osuus on ulkoilevassa väestössä.

Hämeenlinnalaisten ulkoilun osallistumisosuudeksi saatiin 89 %. Ulkoilevan väestön ulkoiluaktiivisuus oli Hämeenlinnassa erittäin korkea. Hämeenlinnalaiset ulkoilivat keskimäärin noin 2–3 kertaa viikossa. Ulkoilusta noin 40 % kohdistui Hämeenlinnan asuntoalueiden läheisille ulkoilu- ja metsäalueille. Seudullisille ulkoilualueille kohdistui 9 % kaikista ulkoilukertojen määräästä. Noin puolet ulkoilukerroista suuntautui kaupungin ulkopuolelle, etupäässä tavallisiin talousmetsiin, vapaa-ajan asunnon ja lomaviihtopaikan ympäristöihin.

Tutkimus osoitti ulkoilualan tai ulkoiluun soveltuvan metsäalueen läheisyyden tärkeyden

kaupunkilaisille. Aulangon ja Ahveniston ulkoilualueet olivat odotetusti Hämeenlinnan käytetyimmät ulkoilualueet, mutta monet alueet kuten Ruununmyllyn ympäristö ja Mantereennan metsäalue osoittautuivat tärkeiksi ulkoilualueiksi, vaikka niitä ei ole varattu eikä hoideta ulkoilua varten. Hämeenlinnalaisilla on asunnon lähellä ulkoiluun soveltuvia metsäalueita, ja he käyttävät niitä ulkoiluun jokamiehenoikeudella.

Hämeenlinnalaiset ulkoilivat kerrallaan arkin keskimäärin 1,5 tuntia ja viikonloppuisin lähes kaksi tuntia. Ulkoilu jakaantui melko tasaisesti eri viikonpäiville ja vuodenaikojen mukaan. Se kuvastaa ulkoilun olevan osa arjen ajankäyttöä, ja korostaa asunnon läheisten ulkoilumahdollisuuksien merkitystä.

Ulkoiluharrastuksia tutkittiin vain siltä osin, kun ne suuntautuivat erityisesti kaupungin ulkopuolelle (talousmetsiin ja seudullisille ulkoilualueille). Hämeenlinnalaisista ulkoilijoista 60 % kävi marjassa, 18 % retkeilemässä ja 31 % veneilemässä kaupungin ulkopuolella. Marjastajalle kertyi keskimäärin 7 marjastuskertaa vuodessa.

Hämeenlinnalaiset hyväksyivät kaupungin metsäalueilla tapahtuneet metsänhoidon toimenpiteet, joista heillä oli havaintoja. Ainoastaan ojitusta eivät ulkoilijat pitäneet tarpeellisena ulkoilualueilla, ja hakkuutähteiden raivaamista pidettiin erittäin tärkeänä.

Ulkoilupalveluihin kohdistuvia mielipiteitä kysyttiin lähinnä ulkoilureiteistä, joihin ulkoilijat olivat pääosin tyytyväisiä. Reittejä oli riittävästi, ja niiden kunto oli hyvä. Reittien ympärivuotisen käytön katsottiin olevan tärkeää, ja siihen kohdistuvia toiveita esitettiin, erityisesti kävelyyn ja lenkkeilyyn soveltuvia ulkoilureittejä

myös talvikäyttöön.

Hämeenlinnalaisten ulkoilu kaupunkimetsissä perustui liikunnan tarpeeseen ja mielekkään vapaa-ajan vieton mahdollisuuteen. Hämeenlinnalaisten ulkoiluympäristön luonto oli tärkeä. Vanhemmat henkilöt ja lapsiperheelliset korostivat kosketusta luontoon ja siihen liittyviä hyötyjä (raitis ilma, luonnon rauha ja kauneus), kun taas nuorille ja etenkin miehille kaupungin ulkoilualueet olivat enemmän liikuntapaikkoja kuin luontoympäristöä.

Ulkoilu osana vapaa-ajan viettoa oli yksi tutkimuksen teemoista. 70 % vastaajista halusi lisätä ulkoilun harrastamista. Ajanpuute, terveydelliset syyt tai seuran (kaverin) puute olivat yleisimmät syyt, miksi toive ei toteutunut.

Kunta on vastuussa asukkaidensa ulkoilutarpeiden tyydytyksestä. Ulkoilualueet varustetaan ja hoidetaan, jotta ulkoilijat olisivat tyytyväisiä tarjolla oleviin ulkoilumahdollisuuksiin. Ulkoilun ohjaaminen sille varatuille alueille vähentää mahdollisia ristiriitoja ulkoilukäytön ja muiden maankäyttömuotojen kuten metsätalouden ja luonnonsuojelun kanssa. Myös eri väestöryhmien ja ulkoilumuotojen harrastajien tarpeet ja mahdolliset ristiriidat on otettava huomioon, ja pyrittävä ratkaisemaan hyvällä hoidolla. Tätä tehtävää varten kunta tarvitsee selkeän ulkoilupalvelujen kehittämisohjelman tai suunnitelman. Näistä ulkoilupolitiikan ja -suunnittelun tarpeista nousee tiedon tarve, jota ulkoilututkimus tuottaa.

Kirjallisuus — References

- Brown, P.J. 1988. Quality in recreation experience. Julkaisussa: Watson, A.H. (comp.) Outdoor recreation benchmark 1988: Proceedings of the National Outdoor Recreation Forum. Tampa, Florida. January 13–14. 1988. U.S. Forest Service, General Technical Report SE-52.
- Burch, W.R. Jr. & Wenger, W.D. 1967. The social characteristics of participants in three styles of family camping. USDA Forest Service Research Paper PNW-48.
- Burdge, R.J. 1969. Levels of occupational prestige and leisure activity. *J. Leisure Res.* 1 (3): 262–274.
- , R.J. & Field, D.R. 1972. Methodological perspectives for the study of outdoor recreation. *J. Leisure Res.* 4 (1): 63–72.
- Bultena, G.L. & Field, D. R. 1978. Visitors to national parks: A test of the elitism argument. *Leisure Sciences* 1 (4): 395–409.
- Clawson, M. & Knetsch, J.L. 1966. Economics of outdoor recreation. Resources for the future, INC., The John Hopkins University Press. 328 s.
- Collings, P.S. & Grayson, A.J. 1977. Monitoring day visitors use of recreational areas. Forestry Commission, Forest Record 112. Printed in England for Her Majesty's Stationery Office by The Curwen Press Ltd., North Street, Plaiston E13. 23 s.
- Daiute, R.J. 1966. Methods for determination of demand for outdoor recreation. *Land Economics.* 42 (3): 327–338.
- DeGrazia, S. 1962. Of time, work and leisure. New York. Twentieth Century Fund, Inc. 559 s.
- Driver, B.L. & Brown, P.J., 1975. A socio-psychological definition of recreation demand with implications for recreation resource planning. Appendix A. In assessing demand for outdoor recreation. Washington, D.C.: National Academy of Science. Reprinted by the Bureau of Outdoor Recreation. USDI.
- & Peterson, G. 1986. Benefits of outdoor recreation: an integrating overview. Julkaisussa: A Literature Review. The President's Commission on Americans Outdoors. Washington D.C. U.S. Government Printing Office.
- Dumazedier, J. 1974. *Sociology of leisure.* Elsevier, Amsterdam. 231 s.
- Dwyer, J.F., H.W. Schroeder & R.L. Buck, 1985. Patterns of use in an urban forest recreation Area. Proceedings 1985 National outdoor recreation trends symposium II. Volume II. James D. Wood jr. (ed.), U.S. Department of the Interior. National Park Service. Southeast Regional Office, Atlanta. s. 81–89.
- Erickson, D.L., Liu, C.J. & Cordell, H.K. 1980. Automatic, time-interval traffic counts for recreation area management planning. Julkaisussa: Proceedings of the 1980 National outdoor recreation trends symposium. Volume II. USDA Forest Service. General Technical Report NE-57. s. 115–124.
- Faye, A. & Heringstad, H. 1984. Endringene i friluftslivsvarene i Norge 1970–1982. Seminar om forskning vedrørende friluftsliv og rekreation. Lysebu 31.10–2.11.1983 Nordisk ministerråd, miljørapport 1984: 1.
- Field, D.R. & O'Leary, J.I. 1973. Social groups as a basis for assessing participation in selected water activities. *J. Leisure Res.* 5 (2): 16–25.
- Friluftsliv. 1985. En utredning fra Miljøverndepartementet. Oslo
- Friluftsliv i Norden 1982. Nordisk utredningsserie 1982:1. Nordisk ministerrådets sekretariat, Oslo. 72 s.
- Gray, D.E. & Greben, S. 1979. Recreation, changing social values & assessment. Future perspectives. Julkaisussa: Van Doren, G.S., Priddle, G.B. and Lewis, J.E. *Land and Leisure: Concepts and Methods in Outdoor Recreation.* Maaroufa Press. s. 3–24.
- Haakenstad, H. 1975. Skogskjøtsel i rekreasjonsområder. Silviculture in recreational areas. Skog og friluftsliv i to modellområdene i Oslo marka. The forest and outdoor life in two model areas in Oslo marka.

- Institutt for Skogskjøtsel. Norges Landsbrukskøleskole. Ås-NLH. 158 s.
- Hartmann, L.A., Roland Freilich, H. & Cordell, H.K. 1988. Trends and current status of participation in outdoor recreation. *Julkaisussa: Outdoor recreation benchmark 1980: Proceedings of the national outdoor recreation forum Tampa, Florida, January 13–14, 1988.* U.S. Forest Service. General Technical Report SE-52. s. 147–165.
- Hendee, J.C., Clark, R.N., Hogans, M., Wood, D. & Koch, R. 1976. Code-a-site: a system for inventory of dispersed recreational sites in roaded areas, back country, and wilderness. USDA Forest Service. Research Papers. PNW-209, 33 s.
- ,Catton, W.R.jr., Marlow, L.D., & Brockman, C.F. 1968. Wilderness users in the pacific northwest. Their characteristics, values and management preferences. USDA Forest Service Research Paper PNW-61.
- Iso-Ahola, S., E. 1980. The social psychology of leisure and recreation. Wn. C. Brown Company Publishers, IOWA.
- Jaatinen, E. 1973. Recreation utilization of Helsinki's forests. *Folia For.* 186. 45 s.
- 1976. Helsingin ulkoilualueiden virkistyskäyttäjien aluekohtaiset mielipiteet. Summary: Visitors' opinions concerning the forest recreation areas of Helsinki. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, yleiskaavaosaston julkaisu YB:7/76: 1–80.
- Julkunen, R. 1976. Vapaa-aikatutkimus. Oy Yleisradio. PTS-EUN.
- Järvelä-Hartikainen, M. & Taponen, M. 1979. The frame of ways of life in Finland. An overview. Part 1. Research project on "The way of life in social change" University of Joensuu and Academy of Finland. Research Report No 7.
- Kardell, L. 1972. Bogesundslandet som rekreationkälla. En studie av ett skogs områdes utnyttjande til rörligt friluftsliv. Forskningsstiftelsen Skogsarbeten, redogörelse nr.4. Stockholm. 40 s.
- 1982. Hur Linköpingsborna utnyttjar sina stadnära skogar. Sveriges Lantbruksuniversitet. Avdelningen för landskapsvård. Rapport 23, 86 s. + 2 bilag.
- & Pehrson, K. 1978. Stockholmarnas friluftsliv: vanor och önskemål. En omkät- och intervjustudie. Stocholmers outdoor: use of nature areas. A mail questionnaire and a home interview study. Sveriges Lantbruksuniversitet. Avdelningen för Landskapsvård. Rapport 13. 112 s.
- Karjula, M. 1983. Helsingiläisten mielipiteet kaupunkimetsien hoidosta. Laudaturtyö. Helsingin yliopisto, ympäristönsuojelun laitos. 112 s.
- 1984. Kaupunkiväestön ulkoilukäyttämiseen vaikuttavat sosio-ekonomiset tekijät. Maankäytön ekonomian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. 89 s.
- Kasvio, A. 1982. Teollisuustyö ja elämäntapa. English summary: Industrial work and way of life. Acta Universitatis Tamperensis ser. A. vol 134. 655 s.
- Kelly, J.R. 1980. Outdoor recreation participation: a comparative analysis. *Leisure Sciences: 3 (2):* 129–154.
- 1982. Leisure. Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall. 426 s.
- Knetsch, J.L. 1969. Assessing the demand for outdoor recreation. *Journal of Leisure Research 1:* 83–94.
- Knopf, R.C. & Lime, D.W. 1984. A recreation manager's guide to understanding river use and users. USDA Forest Service General Technical Report WO-38. 37 s.
- Koch, N.E. 1978. Skovener friluftfunktion i Danmark. I del. Befolknigens anvendelse af Landets skove. Forest recreation in Denmark. Part I. The use of the country's forest by the population. *Særtryk af Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark, beretning nr. 294, bd. XXXV, h.3, København.*
- 1980. Skovenes friluftsfunktion i Danmark. II del. Anvendelsen af skovene lokalt betragtet. Forest recreation in Denmark. Part II. The use of forests considered regionally. *Særtryk af Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark, beretning nr. 309. bd. XXXVII, h. 2. København.*
- 1984. Skovenes friluftsfunktion i Danmark. III del. Anvendelsen af skovene lokalt betragtet. Forest recreation in Denmark. Part III. The use of the forests considered locally. *Særtryk af Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark, beretning nr. 330, bd. XXIX, h.2. 1984.*
- Kortteinen, M. 1982. Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Otava, Keuruu. 324 s.
- Kraus, R. 1971. Recreation and leisure in modern society. New York.
- Kühl, P-H. 1980. Fritid 1964–75. Socialforskningsinstituttet. The Danish National Institute of Social Research. Meddelelse 27.
- Laakso, L. 1986. Aikuisväestön vapaa-ajan liikuntaharrastus. *Julkaisussa: Vuolle, P., Telama, R. ja Laakso, L. (toim.) Näin suomalaiset liikkuvat. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 50. Valtion painatuskeskus. s. 87–98.*
- Leonard, R.E., Echelbergen, H.E., & Schnitzer, M. 1978. Use characteristics of the Great Gulf wilderness. USDA Forest Service, Northeastern Forest Experiment Station (Broomall, PA) Forest Service Research Paper NE-428.
- van Lier, H.N. 1973. Determination of planning capacity and layout criteria of outdoor recreation projects. Agricultural Research Reports 795. Centre for Agricultural Publishing and Documentation, Wageningen.
- Lindsay, J.J. & Ogle, R.A. 1972. Socioeconomic patterns of outdoor recreation use near urban areas. *J. Leisure Res. 4 (1):* 19–24.
- Lucas, R.C. 1980. Use patterns and visitors characteristics, attitudes, and preferences in nine wilderness and other roadless areas. USDA Forest Service Paper INT-253.
- Manning, R.E. 1986. Studies in outdoor recreation. A review and synthesis of the social science literature in outdoor recreation. Oregon State University Press. 166 s.
- & Cormier, P.L. 1980. Trends in the temporal distribution of park use. In: proceedings of the 1986 outdoor recreation trends symposium, Volume II. USDA Forest Service General Technical Report NE-57. s. 81–87.
- Minnesota Department of Natural Resources. 1990. Minnesota's outdoor legacy: Strategies for the '90's. State wide comprehensive outdoor recreation plan

- for 1990–1994. St. Paul, MN.
- Mueller, E. & Gurin, G. 1962. Participation in outdoor recreation: factors affecting demand among american adults. Outdoor Recreation Resources Review Commission Study Report 20. Washington, D.C. U.S. Government Printing Office.
- Murray, J.B. 1974. Appalachian trail users in the southern national forests: Their characteristics, attitudes, and management preferences. USDA Forest Service Research Paper SE-116.
- Niemi, J., Kiiski, S. & Liikkanen, S. 1981. Suomalaisten ajankäyttö 1979. Tilastokeskus. Tutkimuksia N:o 65. Helsinki.
- & Pääkkönen, H. 1989. Ajankäytön muutokset 1980-luvulla. Tilastokeskus. Tutkimuksia 153.
- & Pääkkönen, H. 1992. Ajankäyttö 1992. Tilastokeskus. Tutkimuksia.
- , Pääkkönen, H., Rajamäki, V., Laaksonen, S. ja Lauri, J. 1991. Vuotuinen ajankäyttö. Ajankäyttötutkimuksen 1987–88 taulukot. Tilastokeskus. Tutkimuksia 183 B.
- Norling, J., Frankenberg, K., Jägnert, C. & Lundahl, B. 1980. Fritiden i en kommun. Statens naturvårdsverk PM 1982.
- Nupponen, H. & Mälkiä, E. 1986. Fyysinen kunto. Julkaisussa: Vuolle, P. Telama, R. ja Laakso, L. Näin suomalaiset liikkuvat. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 50. Valtion painatuskeskus, s. 179–185.
- ORRRC, 1962. (Outdoor Recreation Resources Review Commission). Outdoor Recreation for America. Study reports 1–27. Washington, D.C. U.S. Government Printing Office.
- Parker, S. 1984. Leisure. In: WCRA Le temps libre et le lousir. Actes du congres mondial de recherche de Marly-le-Roi, 24–28 Septembre 1984. Association pour la Diffusioi de la Recherche sur l'Action Culturelle.
- Plumley, H.J., Peet, H.T. & Leonard R.E. 1978. Records of backcountry use can assist trail managers. USDA Forest Service research paper NE-414.
- Roos, J.P. 1983. Työaikakäsymys, yhteiskunnan muutos ja elämäntapa Työaikakomitean 1980:n mietinnössä liite 6. Komiteanmietintö 1983: 69.
- Saastamoinen, O. 1972. Saariselän-Itäkairan alueen virkistyskäyttö. Summary: The recreational use of the Saariselkä-Itäkaira area. Moniste. Metsäntutkimuslaitos. Helsinki. 171 s.
- 1979. Valaistun hiihtoreitin käytön ajallinen vaihtelu. Silva Fenn. 13: 101–106.
- & Sievänen, T. 1981. Keravan ja Rovaniemen lähimetsien virkistyskäytön ajallinen vaihtelu. Summary: Time patterns of recreation in urban forests in two Finnish towns. Folia For. 473: 1–24.
- Shafer, E.L. Jr. 1965. Socioeconomic characteristics of Adinondack campers. Journal of Forestry 63: 690–694.
- Sievänen, T. 1980. Keravan metsien virkistyskäyttö. Helsingin yliopisto. Maankäytön ekonomian laitos. Pro gradu -tutkielma. 100 s.
- 1984a. Comparison of different methods in the inventory of urban forest recreation. Julkaisussa: Saastamoinen, O. Hultman, S.-g., Koch, N.E. & Mattson, L. (eds.). Multiple-use forestry in the Scandinavian countries. Communicationes Instituti Forestalis Fenniae 120: 64–72.
- 1984b. The recreational use of urban forest in Rovaniemi. Julkaisussa: Saastamoinen, O. Hultman, S.-G., Koch, N.E. & Mattson, L. (eds.). Multiple-use forestry in the Scandinavian countries. Communicationes Instituti Forestalis Fenniae 120: 60–63.
- 1987. Experiences of forest recreation in another culture: A comparison between Finland and Minnesota. Scandinavian Forest Economics 29: 49–56.
- 1990. Recreation demand research in a Scandinavian Context. In: International union of forest research organizations. XIX World Congress. Montreal, Canada 5–11. 8.1990. Proceedings. Division 6. s. 73–83.
- 1992a. Aulangon ja Ahveniston ulkoilualueiden käyttö ja kävijät. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 415. 70 s. + liitteet.
- 1992b. Outdoor recreation in Finland. In Hytönen, M. (comp.): Proceedings of IUFRO interim meeting and excursion in Finland, Estonia and Russia, 25 August-8 September, 1991. Finnish Forest Research Institute. s.103–115.
- Stankey, G.H., Lucas, R.C. & Lime, D.W. 1976. Crowding in parks and wilderness. Design and environment 7 (3): 38–41.
- Statens Naturvårdverk 1974. Fritid – Friluftsliv. En undersökning av vanor och önskemål hos den vuxna tätortsbefolkningen 1973. -SNV 1974:20.
- Stynes, D.J. 1986. Recreation forecasting methods. In: A literature review President's Commission on Americans Outdoor. Washington, D.C. Government Printing Office.
- Telama, R. 1986. Mikä liikunnassa kiinnostaa - liikuntamotivaatio. Julkaisussa: Vuolle, P., Telama, R. ja Laakso, L. (toim.) Näin suomalaiset liikkuvat. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 50. Valtion painatuskeskus. s. 149–175.
- Työ ja ajankäyttö. Komiteanmietintö 1983:69. Työaikakomitean mietintö 1980:n mietinnön liite 5. Työaikakomitean 1980:n työn ja ajankäytön yhteyksien raporttiryhmä. Helsinki 1983.
- Ulkoilututkimuksen kehittäminen Suomessa 1986–1990. Ympäristön- ja luonnonsuojeluosaston julkaisu C: 12. 1985.
- Ulkoilututkimus 1979. 1980. Sisäasianministeriön ympäristösuojeluosaston julkaisu, N:o 5. 45 s. + liite.
- Wagar, J.A. 1963. Campgrounds for many tastes. USDA Forest Service Research Paper INT-6.
- Warnick, R.B. 1991., Outdoor recreation activity trends by volume segment: U.S. and northeast market analyses, 1982–1989. Julkaisussa: Proceedings of the 1991 northeastern recreation research symposium. USDA Forest service general technical report NE-160. p. 190–196.
- Watson, A.E., Williams, D.R., Rogenbuck, J.W. & Dagle, J.J. 1992. Visitor characteristics and preferences for three national forest wildernesses in the south. USDA Forest Service Research Paper INT-455.
- Veblen, T. 1899/1912. The theory of the leisure class. An economic study of institutions. A Mentor Book New American Library. 258 s. (reprinted in Canada).
- Weijola, V. 1985. Kolmas sektori työn ja työllisyyden näkökulmasta. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia Nro 52. Työvoimaministeriö. 141 s.

- Venäläinen, E. 1989. Onnelaan, kulisseihin, luontoon. Näytöksiä suomalaisesta kesämökielämästä. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Työpäpereita n:o 57. 129 s.
- Virkistyskomitean mietintö 1973. Komiteamietintö 1973: 143. Helsinki 417 s.
- Vuolle, P. & Puronaho, K. 1986. Liikuntalajien historia ja nykyisyys Suomessa. Julkaisussa: Vuolle, P., Telama, R. ja Laakso, L. (toim.). Näin suomalaiset liikkuvat. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 50. Valtion painatuskeskus. s. 271–276.
- & Telama, R. 1986. Liikunta elämän sisältönä. Julkaisussa: Vuolle, P., Telama, R. & Laakso, L. (toim.). Näin suomalaiset liikkuvat. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 50. Valtion painatuskeskus. s. 271–276.

Total of 93 references

Summary

Outdoor recreation household survey in the City of Hämeenlinna

The mail-back household survey of outdoor recreation in the city of Hämeenlinna aimed to describe participation in outdoor recreation activities, and recreation visits to areas close to home, and to typical timber production areas in the countryside. Time patterns of participation and other descriptive information of recreation behaviour were in focus. Opinions of recreation facilities and services, and preferences of different management practices were also surveyed. Different ways to measure and describe the quantity of participation (by frequencies of visits on weekly or annual basis) are discussed. The information is useful for planning and management of recreation resources in the city of Hämeenlinna. Different aspects of what kind of information is important and useful for recreation planning in a community are discussed. Also, the study produced interesting information about the recreation behaviour of urban population in general.

The participation rate in outdoor recreation was 89 percent, which is very high. Those who participated also showed very high activity in participation, 2–3 times per week in average. Forty per cent of all recreation visits were paid to recreation areas close to residential areas, and 9 % to regional recreation areas. Half of all recreation visits took place in the countryside, mainly in the surroundings of second homes and vacation centres.

Two recreation areas, Aulanko and Ahvenisto are the most frequently visited areas, but many other areas are heavily visited even though they are not reserved and managed for recreation. People in Hämeenlinna have forest areas suitable for recreation close to home, and they use them on the basis of everyman's rights.

The average length of recreation visit to nearby areas is 1,5 hours on workdays and almost two hours on weekend days. Participation in recreation is fairly equally divided between all weekdays and between all seasons. This also emphasizes the role of outdoor recreation activities as a part of daily routines and time use, and the importance of recreation opportunities close to home.

Participation in different outdoor activities in areas out of town was common among Hämeenlinna dwellers. For example, 60 % of city dwellers participate in berry

picking, 18 % do hiking and 31 % do boating. For example, the annual number of days used for berry picking was seven in average.

People in Hämeenlinna seem to have positive attitude toward forest management in urban forest areas. Digging is the only management practice which is not accepted. In their opinion, all logging residues and tracks of management (timber cutting) should be removed and restored.

Opinions of recreation services were also positive: there are enough trails, and they are in good condition. The year-around possibility to use trails was one of the major issues for improvements. Especially, walkers and runners wish to have forest trails also for winter use. Usually most winter routes are managed for skiing.

The motivations for outdoor recreation are based on the need for exercise and to spend pleasant leisure time. Nature is an important element of recreation environment. Older persons and those who have children emphasize the contact with nature and associated benefits (fresh air, peace and quiet, beauty). Younger persons regard recreation areas more as a place for exercise than as a piece of nature.

Outdoor recreation as a leisure activity was one of the study themes. 70 per cent of the respondents expressed their wish to increase their participation in outdoor activities. Lack of time, health problems or lacking company were the main reasons why the wish was not fulfilled.

The municipality is responsible to offer recreation opportunities for its inhabitants. The aim of planning and management of recreation areas is to satisfy people's needs. Preserving and managing areas for recreation directs people to areas where it is possible to solve conflicts between recreation and timber production or nature protection. Also, different kinds of demands by population groups, and possible user conflicts must be taken into consideration. For this purpose, the municipality agencies need a program or a plan to develop recreation services. Hence, there is the need for information offered by recreation research on population level.

METSÄNTUTKIMUSLAITOS
Metsäekonomian tutkimusosasto

KYSELYLOMAKE

1 (6)

15.03.1989

METSÄEN ULKOILUKÄYTÖN TUTKIMUS 1989

1. Milloin ja missä ulkoilt viimeksi?

Tänään on _____ (päivämäärä). Viimeksi kuluneella viikolla olen ulkoillut seuraavasti:

viikonpäivä	käytin aikaa ulkoiluun (tuntia)	alue, missä ulkoilin
maanantai	_____	_____
tiistai	_____	_____
keskiviikko	_____	_____
torstai	_____	_____
perjantai	_____	_____
lauantai	_____	_____
sunnuntai	_____	_____

Jos ulkoilusta on kutsunut kauemmin kuin viikko, kerro milloin, missä ja kuinka kauan ulkoilt?

Ulkoilin _____ viikkoa sitten _____ tuntia _____ missä _____

2. Kuinka paljon ulkoilet Hämeenlinnan ympäristössä? Arvioi käyntikertojen lukumäärä (suuruusluokkaa) viimeksi kuluneen vuoden aikana, jaettuna eri vuodenaajoille.

Ulkoilualue	Käyntikertojen lukumäärä talvi (1.1.-30.4.)	Kevät-kesä (1.5.-30.8.)	syksy (1.9.-31.12.)
Aulangon ulkoilualue	_____	_____	_____
Aulangonjärven ympäristö	_____	_____	_____
Ruunumyllyn ympäristö	_____	_____	_____
Atheniston ulkoilualue	_____	_____	_____
Hattelmalaharju	_____	_____	_____
Kaupungirpuisto	_____	_____	_____
Mantereenlinnan alue	_____	_____	_____
Tervaniemen ulkoilualue	_____	_____	_____
Kipinäniemen ulkoilualue	_____	_____	_____
Hirsimäki	_____	_____	_____
Vanajanniemi	_____	_____	_____
Tanusjärvi (Iivespolku)	_____	_____	_____

3. Kuinka paljon ulkoilet Hämeenlinnan ulkopuolella?

Merkitsä A kohtaan loma-aikana ulkoiluun käyrettyjen päivien (ulkoilukertoja) lukumäärä. Merkitsä B kohtaan muun vapaa-ajan (ilmat, viikonloput, ylitöväpaat jne.) ulkoilu (ulkoilukerrat). (tässä ei lasketa mukaan kysymyksessä 2 ilmoitettuja ulkoilukertoja)

Ulkoiluharrastus _____ Hämeenlinnan ulkopuolella ulkoiluun käyrettyjä päiviä
kpv/viimeksi kulunut vuosi _____
A. loma-aikana _____ B. muuna vapaa-aikana _____

Kävely / lenkkeily	_____	_____
retkeily	_____	_____
hihtäminen	_____	_____
hihtoretkeily	_____	_____
laskettelu	_____	_____
metsästys	_____	_____
kalastus	_____	_____
maifastus	_____	_____
slenestys	_____	_____
venely	_____	_____
olekelu loma-asunnoilla	_____	_____
automaattikailu kolimaassa	_____	_____
lomailu saaristossa x)	_____	_____
lomailu Lapissa x)	_____	_____
lomailu muualla Suomessa x)	_____	_____
vapaa-ajan metsätyö	_____	_____
vapaa-ajan viljely	_____	_____
pyöräily	_____	_____
muu, mikä _____	_____	_____

x) matkailukeskuksessa, vuokratassa lomamökissä tai vastaavassa

4. Oletko retkeillyt pitkällä ulkoilureiteillä jossakin pään Suomea tai osallistunut johonkin reititapahtumaan? (reitit pituus vähintään 30 km)

1	Kyllä, missä	A. talvella	B. kesällä
(a)	Hämeenlinna - Tampere hiihtokävely	_____ kertaa	_____ kertaa
(b)	Finlandia hiihto	_____ kertaa	_____ kertaa
(c)	Pirkantaival	_____ kertaa	_____ kertaa
(d)	Keski-Suomen maakuntaura	_____ kertaa	_____ kertaa
(e)	Karhunkierros Kuusamossa	_____ kertaa	_____ kertaa
(f)	Muu reitti, mikä _____?	_____ kertaa	_____ kertaa

2 En ole retkeillyt pitkällä ulkoilureiteillä

5. Kun ulkoilet Hämeenlinnan ulkoilualueilla, käytätkö hyväksesi rakennettuja ulkoilureittejä (teitä, polkuja ja latuja)? Rengasta oikea vaihtoehto. (prosenttiosuus kuljenuista maista Keskimäärin)

aina (70-100%)	melkein aina (30-70%)	harvoin (alle 30%)
kesällä (sulanaaa)	1 2	3
talvella (lumikausi)	1 2	3

6. Käytätkö kesällä ja talvella samaa ulkoilureittää? Rengasta oikea vaihtoehto.

- 1 kyllä, käytän yleensä samaa reittiä vuodenaikasta riippumatta.
- 2 en, käytän kesällä yleensä eri reittiä kuin talvella.

Jos käytät talvella eri reittiä kuin kesällä, kerro syy reitin vaihtoon. Rengasta sopivat vaihtoehdot.

- 1 kesäreitillä ei ole latua tai sitä ei ole kumostettu talvikäyttöön
- 2 kesäreitillä on liian jyrkkä mäki hiihtämiseen
- 3 talviselle reitille on helpompi päästä (esim jäälle)
- 4 maisemien vaihtelu on tervetulutta
- 5 talvinen reitti ei sovellu kesällä kävelemiseen
- 6 muu syy, mikä _____?

7. Mitä mieltä olet ulkoilureittien rakentamisesta ja hoidosta Hämeenlinnan ulkoilualueilla? Anna arvio eniten käytämäsi ulkoilualueen perusteella.

Ulkoilualue	täysin samaa mieltä	jokseenkin samaa mieltä	en osaa sanoa	jokseenkin eri mieltä	täysin eri mieltä
(a) talvella ja kesällä olisi voitava kulkea samaa reittiä	1	2	3	4	5
(b) reittejä on ulkoilualueella riittävästi	1	2	3	4	5
(c) reitit kaipaavat lisää viitoitusta	1	2	3	4	5
(d) reiteistä on liian vähän tietoa	1	2	3	4	5
(e) reittien kunto on riittävän hyvä	1	2	3	4	5
(f) reittien varustusta pitää parantaa	1	2	3	4	5
(g) reiteillä on pahoja kulumisvaurioita	1	2	3	4	5
(h) reitit ovat liian jyrkkämäkisiä	1	2	3	4	5
(i) muuta, mikä _____?	1	2	3	4	5

8. Oletko havainnut ongelmia ulkoilualueiden ja -reittien käytössä? Rengasta sopiva vaihtoehto.

	En koskaan	harvoin	en osaa sanoa	allik usein	hyvin usein
(a) reittien risteyksissä on törmäysvaara, miten _____?	1	2	3	4	5
(b) toiset ulkoilijat häiritsevät, ketkä? _____?	1	2	3	4	5
(c) ulkoilualueita on kilpailuja _____?	1	2	3	4	5
(d) ulkoilualueella oleskelee häiritseviä porukoita _____?	1	2	3	4	5
(e) muuta, mitä _____?	1	2	3	4	5

9. Kun ulkoilumetsässä tehdään metsänhoitoja, kaupunki haluaa tiedottaa tulevista toimenpiteistä ulkoilijoille. Mikä on itseisesi sopivin tapa saada tietoa omasta ulkoilumetsästä? Rengasta mielipiteesi mukainen vaihtoehto.

tiedotustapa	sopii hyvin	sopii joihinkin	en osaa sanoa	sopii huonosti	ei sovi
(a) paikallislehdessä	1	2	3	4	5
(b) paikallisradiossa	1	2	3	4	5
(c) tiedote kotiin	1	2	3	4	5
(d) tiedotustau metsässä	1	2	3	4	5
(e) tiedotus kaupungin ilmoitustaululla	1	2	3	4	5
(f) tiedotustilaisuus	1	2	3	4	5
(g) muu tapa, mikä _____?	1	2	3	4	5

10. Kun olet liikkinut Hämeenlinnan metsäalueilla, oletko huomannut vaurioituneita tai kuolevia puita? Rengasta vaihtoehto.

1 En ole havainnut	2 jonkun verran	3 runsaasti
2 Olen havainnut	1 muutamia puita	

11. Mitä vaurioituneille tai kuolleille puille pitäisi mielestäsi tehdä? Rengasta mielipiteesi seuraaville ehdotuksille.

toimenpide-ehdotus	täysin samaa mieltä	jokseenkin samaa mieltä	en osaa sanoa	jokseenkin eri mieltä	täysin eri mieltä
(a) puut pitää poistaa välittömästi häntensädä maisemaa	1	2	3	4	5
(b) pyrittävä hoitamaan puut kuntoon jos mahdollista	1	2	3	4	5
(c) antaa luonnon itse hoitaa sairaudet	1	2	3	4	5
(d) jätettävä merkiksi	1	2	3	4	5
(e) jätettävä esimerkeksi luonnon kuuluvasta vaihteesta	1	2	3	4	5

12. Mitä metsänhoidon jalkia olet huomannut kaupungin metsissä viime aikoina (viimeiset viisi vuotta)? Kerro mielipiteesi metsänhoidon toimenpiteiden soveltuvuudesta uikkolommuksaan? (Lisää toimenpideohjelmia, jos haluat).

metsänhoidon toimenpide	sopii hyvin	sopii jotehen	en osaa sanoa	sopii huonosti	ei sovi	missä ja milloin olet nähnyt
(a) vanhan puuston poistaminen	1	2	3	4	5	
(b) vanhan metsän harvennus	1	2	3	4	5	
(c) nuoren metsän harvennus	1	2	3	4	5	
(d) taimikon ja pensaiden hoito	1	2	3	4	5	
(e) hakkuutiteiden poistaminen	1	2	3	4	5	
(f) ojitus	1	2	3	4	5	
(g) muu, mikä _____	1	2	3	4	5	

13. Hämeenlinnan kaupungin taloudessa urheilun ja liikunnan sekä uikkolommuksien hoitoon käytetään noin 1,7 % kaupungin verorahoista.

Urheilu- ja uikkolommuksien varoja jaaetaan taulukon 1 mukaisesti. Mikä on mielipiteesi siitä, miten kaupungin tulisi tukea erilaisia harrastustoimintaa. Tee oma ehdotuksesi liikunta- ja uikkolommuksien varojen jakoa varten taulukkoon 2.

Liikunta- ja uikkolommuksien osuudet (%) kaupungin talousarviossa:

1 oma ehdotukseni:	Taulukko 1. Toteutunut osuus v.1989	Taulukko 2. oma ehdotus v.1990
(a) uikkolommuksien hoito	2	
(b) uikkou- ja rekrytointialueiden hoito	12	
(c) urheilukentät, uikkoureitit, ladut, luistinradat, uimaranat	30	
(d) uimahalli	17	
(e) liikuntahallit	13	
(f) jäähalli	13	
(g) moottorirata/hiihdostadion	4	
(h) muut menot (hallitno)	9	

2. Olen tyytyväinen nykyiseen tilanteeseen.

14. Tällä hetkellä kaupunki käyttää uikkou- ja urheilupalveluihin keskimäärin 400 mk verorahojta vuodessa kaupunkilaisia kohtain. Mikä on mielestäsi kohtuullinen summa rahaa uikkouluun vuodessa yhtä asukasta kohtain? Rengasta markkainää.

mk	0	100	200	300	400	500	600	700	800
----	---	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

15. Jokainen hämeenlinnalainen veronmaksaja maksaa veroja noin 750 mk vuodessa uikkoupalveluja varten. Jos haluat muutosta uikkoupalveluihin, haluatko maksaa enemmän vai vähemmän veroja? Rengasta haluamasi vaihtoehto.

	1 en halua muutosta uikkoupalveluihin	2 haluaisin, että uikkoupalveluja parannetaan. Jos voisin olla varma, että rahat menevät uikkouluun hyväksi, maksaisin lisää veroja. (rengasta sopiva summa)	3 haluaisin maksaa nykyisiä uikkoupalveluita vähemmän veroja. (rengasta sopiva summa)	4 uikkoupalvelut pitäisi maksaa muuten kuin verorahoista, miten _____?	5 en ole veronmaksaja				
mk	25	50	75	100	150	200	250	300	350
mk	25	50	75	100	150	200	250	300	350

16. Miten tärkeät ovat seuraavat asiat uikkouksessasi kaupungin läheisillä metsäalueilla?

	erittäin tärkeää	melko tärkeää	vähän tärkeää	ei tärkeää
(a) liikunta	1	2	3	4
(b) olla yhdessä perheenystävien kanssa	1	2	3	4
(c) tarkkailla luonnon tapahtumia	1	2	3	4
(d) viettää mielekkästä vapaa-aikaa	1	2	3	4
(e) saada raitista ilmaa	1	2	3	4
(f) irtautua arkipäivän rutineista	1	2	3	4
(g) tutustua kasveihin/eläimiin	1	2	3	4
(h) nauttia luonnon rauhasta	1	2	3	4
(i) ole muuta tekemistä	1	2	3	4
(j) saa olla yksin omassa rauhassa	1	2	3	4
(k) voi nauttia luonnonkauneudesta	1	2	3	4
(l) tutustua lasten kanssa luontoon	1	2	3	4

Mikä on ehdottomasti tärkeintä? _____

17. Mikä on mielestäsi metsän merkitys kaupunkiympäristössä?

(a) metsä on tarpeen raitiin ilman saamiseksi ja liikuntaa varten	1	2	3	4	5
(b) metsämaisema luo viihtyisyyttä	1	2	3	4	5
(c) metsä on mielu turvapaikka	1	2	3	4	5
(d) metsässä on Suomen talouden perusta ja siksi tärkeä puun kasvattamiseksi	1	2	3	4	5
(e) metsä tarjoaa miulle marjoja, sientä ja riiataa	1	2	3	4	5
(f) metsä merkitsee luonnonläheisyyttä	1	2	3	4	5
(g) metsä suojelee melua ja ilmaansaasteita	1	2	3	4	5

18. Ajattelen vapaa-ajan käyttöösi yleensä. Luettele viisi tärkeintä harrastustasi. Miten ulkoilu sijoittuu tärkeysjärjestyksessä?

1. _____ 2. _____ 3. _____
 4. _____ 5. _____ Ulkoilu järjestyksessä _____?

19. Onko Sinulla mielestäsi riittävästi vapaa-aikaa harrastuksillesi?

	riittävästi	hemman liian vähän	aijan liian vähän
(a) arkisin	1	2	3
(b) viikonloppuisin	1	2	3
(c) loma-aikaa	1	2	3

Jos ei, mikä on vapaa-ajan puutteen pääsäälinen syy? Perustele oikea vaihtoehto.

1 kotityöt 2 lastenhoito 3 ansiotyötyttö 4 muu, mikä _____

20. Jos Sinulla olisi enemmän vapaa-aikaa, mitä tekisit?

21. Jos haluaisit harrastaa enemmän ulkoilua, onko sille jokin este?

- 1 ei ole esteitä
- 2 kyllä, mikä
 - 1 ajanpuute
 - 2 kiinnostuksen puute
 - 3 ei ole varaa varusteisiin
 - 4 ei ole kaverit/seuraa ulkoilleen
 - 5 ulkoilualueille on vaikeaa päästä/nihe ovat liian kaukana
 - 6 terveys ei sallii ulkoilua
 - 7 ulkoilualueet ovat liian valkeakukkuisia
 - 8 muu, mikä _____
- 3 en halua harrastaa enemmän ulkoilua

22. Miten tärkeitä ovat/ovat olleet seuraavat asiat ulkoiluharrastukseksi alkamiseen ja kehittymiseen?

	entiaan tärkeää	melko tärkeää	vaikeaa vähän tärkeää	ei tarpeeksi tärkeää
(a) vanhempien ohjaus	1	2	3	4 5
(b) sisarusten ohjaus	1	2	3	4 5
(c) lapsuustovereiden ohjaus	1	2	3	4 5
(d) koulun opetus	1	2	3	4 5
(e) nuorten seuratoiminta	1	2	3	4 5
(f) aikuisena perheen mukana	1	2	3	4 5
(g) työpaikan kannustus	1	2	3	4 5
(h) aikuisena ystäväpiirin innostus	1	2	3	4 5
(i) aikuisena järjestötoiminta	1	2	3	4 5
(j) aikuisena terveydelliset seikat	1	2	3	4 5
(k) muu, mikä _____?	1	2	3	4 5

23. Harrastatko jotain erityistä ilkunta/urheilulajia?

1 en 2 kyllä, mitä _____

24. Harrastatko/harrastitko nuoruudessaasi urheilua kilpailullisessa tai muuten erityisen innokkaasti?

(a) sisälajit 1 en 2 kyllä, mitä _____

(b) ulkolajit 1 en 2 kyllä, mitä _____

25. Olen 1 nainen 2 mies

26. Olen syntynyt vuonna _____

27. Olen 1 naimaton 2 avioavoliitossa 3 eronnut/leski

28. Perheen koko: _____ aikuisten lukumäärä _____ lasten lukumäärä _____

29. Lasten iät 1 _____ 2 _____ 3 _____ 4 _____ 5 _____ 6 _____

30. Koulutukseni on: 1 kansakoulu 2 pensskoulu/keskikoulu 3 ammatillinen koulutus (1-3 vuotta) 4 opistoasoinen koulutus (2-4 vuotta)/yliopilas 5 akateeminenoppitutkinto

31. Ammatini on (työehtävän mukaan) _____ (Eläkeläinen tai työttömänä ilmoita aikaisempi ammatti) _____

32. Perheeni yhteensä bruttotulot (vuodessa ennen verotusta) ovat suuruusluokaltaan: 1 alle 50 000 mk 2 50-100 000 mk 3 100-150 000 mk 4 150-200 000 mk 5 200-250 000 mk 6 yli 250 000 mk

33. Asun: 1 kerrostalossa 2 rivitalossa 3 omakotitalossa

Asunnon koko _____ m²

Asunnon etäisyys lähimmästä ulkoilumaisiästä _____ km.

35. Minulla on vuosittain vapaa-aikaa vuoden 1989 aikana yhteensä _____ vrk.

Omassa käytössäni / perheeni jaikuvassa käytössä on

1 auto 2 matkailuvaunu

3 loma-asunto 4 loma-osake

5 pienvene 6 matkavene

37. Onko mielestäsi vielä jotain lisättävää? _____

Kiltois ystävällisistä vastaamisesta ja vaivannäöstä!

Hämeenlinnan väestön ja otoshenkilöiden joukon vertailu

Taulukko 1. Hämeenlinnan väestö ja otoshenkilöiden vertailu sukupuolen mukaan.

Table 1. Comparison of gender between Hämeenlinna's population and the sample persons.

Sukupuoli <i>gender</i>	Hämeenlinnan väestö <i>Hämeenlinna's population</i>	Otoshenkilöt (% osuus) <i>sample persons (percents)</i>					
		Yhteensä <i>Total</i>	1	2	3	4	5
nainen <i>female</i>	53.3	56.0	57.9	51.8	58.6	65.0	79.0
mies <i>male</i>	46.7	44.0	48.1	48.2	41.4	35.0	21.0
N		1495	663	655	99	40	34

1= vastaajat /*respondents*2= ei-vastaajat /*nonrespondents*3= pois muuttaneet /*moved away*4= tyhjä lomake /*eivät halua vastata /empty /not willing to answer*5= tyhjä lomake /*eivät ulkoile /empty /do not participate in outdoor recreation*

Taulukko 2. Hämeenlinnan väestön ja otoshenkilöiden vertailu iän mukaan.

Table 2. Comparison of age between Hämeenlinna's population and the sample persons.

Ikä luokka <i>age group</i>	Hämeenlinnan väestö <i>Hämeenlinna's population</i>	Otoshenkilöt (% osuus) <i>sample persons (percents)</i>					
		Yhteensä <i>Total</i>	1	2	3	4	5
15-24	15.7	15.0	15.0	14.7	24.2	10.0	3.0
25-44	39.0	43.5	42.5	47.2	54.6	15.0	8.8
45-64	27.0	26.1	30.3	25.6	9.1	20.00	20.6
65 +	18.3	15.4	14.4	12.7	12.1	55.0	67.6
%	100	100	100	100	100	100	100
N		1495	663	655	99	40	34

Taulukko 3. Hämeenlinnan väestön ja otoshenkilöiden vertailu sosiaalisen aseman mukaan.

Table 3. Comparison of social status by occupation between Hämeenlinna's population and the sample persons.

Sosiaalinen asema <i>social status</i>	Hämeenlinnan väestö <i>Hämeenlinna's population</i>	Otoshenkilöt (% osuus) <i>sample persons (percents)</i>					
		Yhteensä <i>Total</i>	1	2	3	4	5
yrittäjä <i>entrepreneur</i>	4.0	3.0	2.0	3.6	2.0	5.6	8.6
ylempi toimihenkilö <i>manager</i>	11.0	10.5	13.7	8.2	9.1	2.8	5.7
alempi toimihenkilö <i>employee</i>	23.0	21.3	23.8	19.2	25.3	11.1	14.3
työntekijä <i>worker</i>	28.0 ¹⁾	42.4 ¹⁾	40.3	44.6	39.4	55.6	37.1
avustava perheenjäsen <i>house wife etc.</i>	6.0	1.5	1.9	1.4	1.0	0.0	0.0
eläkeläinen <i>pensioner</i>	22.0 ¹⁾	6.7 ¹⁾	4.4	7.2	6.1	13.9	34.3
opiskelija <i>student</i>	7.0	14.6	14.0	15.9	17.2	11.1	0.0
%	100	100	100	100	100	100	100
N		1444	638	635	99	36	34

¹⁾ Eläkeläisten luokittelu on Hämeenlinnan koko väestön tilastossa poikkeava otoshenkilöiden joukon tilastosta. Otoshenkilöt on luokiteltu eläkeläisen aikaisemman ammatin mukaan, jos se on tiedetty. Suurimman poikkeaman tämä aiheuttaa työntekijöiden ja eläkeläisten ryhmissä.

The classification of pensioners differs in data of Hämeenlinna's population and in the data of sample persons. This cause major differences in groups of workers and pensioners.

Katotutkimus

Katohenkilöt ja vastaamattomuuden syyt:

Vastaamattomuuden syiden selvittämiseksi poimittiin kyselyyn osallistumattomien otoshenkilöiden joukosta joka kymmenes henkilö. Henkilön puhelinnumero etsitiin puhelinluettelosta. Mikäli numeroa ei löytynyt tai henkilöä ei ollut tavoitettu kolmen yrittämisen jälkeen, valittiin järjestyksessä seuraava ei-vastaaja tilalle. Prosessia jatkettiin kunnes saatiin tavoiteltu määrä katohenkilöitä haastatteluun. Lisäksi poimittiin 6 ylimääräistä yli 65-vuotiasta, jotta saatiin riittävästi katohenkilöitä vanhimpaan ikäryhmään (vaikea tavoittaa).

Katotutkimuksen joukon muodostaa 67 henkilöä. Puhelinkyselyyn valituilta henkilöistä 49 vastasi kysymyksiin, 6 henkilöä kieltäytyi antamasta minkäänlaisia tietoja, 11 asui toisella paikkakunnalla (opiskelijoita, varusmiehiä ym.), pois muutaneita tai kuolleita.

Katohenkilöt jakaantuivat iän ja sukupuolen mukaan seuraavasti (taulukko 1):

Taulukko 1. Katotutkimuksen osallistuneiden sukupuoli- ja ikäjakaumat.

Table 1. Persons participating in telephone interview of nonrespondents by gender and age groups.

sukupuoli ikä gender age	kato persons inter- viewed	vastaamattomat all nonrespondents	koko väestö whole population
naisia/female	45 %	52 %	54 %
miehiä/male	65 %	48 %	46 %
15-24 v/y	21 %	15 %	15 %
25-44 v/y	47 %	47 %	44 %
45-65 v/y	19 %	26 %	26 %
yli 65 v/y	12 %	13 %	15 %

Haastattelun aluksi kysyttiin onko henkilö saanut kyselylomakkeen. Kysymykseen vastanneista 91 % muisti saaneensa lomakkeen, ja 9 % ei tiennyt vastaanottaneensa lomaketta. Toiseksi kysyttiin harrastaako haastateltava ulkoilua. Taulukossa 2 on ulkoilun harrastamisen jakautuminen.

Taulukossa 2. Ulkoilun harrastaminen katohenkilöiden keskuudessa.

Table 2. Participation in outdoor recreation by non respondent persons interviewed.

ei ulkoile <i>do not participate</i>	14
ulkoilee päivittäin <i>take outings daily</i>	9
ulkoilee 3-4 kertaa viikossa <i>take outings 3 to 4 times per week</i>	14
ulkoilee 1-2 kertaa viikossa <i>take outings 1 to 2 times per week</i>	23
ulkoilee 1-3 kertaa kuukaudessa <i>take outings 1 to 3 times per month</i>	19
ulkoilee loma-aikoina (väh. 10 krt/vuosi) <i>take outings during vacation (at least 10 times per year)</i>	12
ulkoilee joskus (1-9 krt/vuosi) <i>take outings seldom (1 to 9 times per year)</i>	9
Yhteensä <i>total</i>	100

Ulkoilua harrastavista 54 % ulkoilee vähintään kerran viikossa ja 46 % harvemmin. Vastaajista 14 % ei ulkoile lainkaan.

Kolmanneksi kysyttiin syytä miksi henkilö ei ollut vastannut lähetettyyn kyselyyn. Vastausvaihtoehdot olivat seuraavat (taulukko 3):

Taulukko 3. Vastaamattomuuden syyt.
Table 3. Reasons not to response.

	%
ei ole kiinnostunut ulkoilusta <i>not interested in outdoor recreation</i>	3
ei pysty ulkoilemaan sairauden takia <i>do not participate in outdoor recreation because of sickness or invalidity</i>	-
ei pysty ulkoilemaan vanhuuden takia <i>do not participate in outdoor recreation because of old age</i>	9
ei halua osallistua kyselyyn <i>not willing to participate in survey</i>	26
ei ollut aikaa vastaamiseen/jäi vastaamatta <i>no time to answer</i>	35
on ollut tilapäisesti sairas/estynyt vastaamasta <i>have been temporarily sick or unable to answer</i>	-
poissa kotoa/asuu muualla*) <i>moved away from home/living elsewhere*)</i>	12
muuttanut pois <i>moved away</i>	6
vaikea lomake <i>questionnaire too difficult</i>	8
lähettänyt vastauksen mutta ei ole tullut perille <i>have sent the questionnaire form, not received</i>	3
Yhteensä total	100

*) toinen perheenjäsen antanut tietoja/ family member informed

Tämän mukaan suurin vastaamattomuuden syy on ajan puute (35 %) eli henkilöllä ei ole sattunut olemaan sopivaa aikaa vastaamiseen. Toiseksi merkittävin syy on vastaushaluttomuus (26 %). Kolmanneksi eniten (12 %) vastaamattomuus johtuu tilapäisestä poissaolosta Hämeenlinnasta (esimerkiksi opiskelun tai varusmiespalvelun vuoksi). Neljänneksi suurin syy on ulkoilemattomuus vanhuuden tai sairauden takia (9%). Lomake oli ollut liian vaikea 8 % vastaajista, ja kiinnostus ulkoiluun oli liian pieni 3 % vastaajista. Puhelinhaastatteluun osallistuneista 3 % ilmoitti vastanneensa, mutta lomake ei ollut tullut perille tai on tapahtunut koodausvirhe.

Ulkoiluun osallistuminen:

Tämän selvityksen perusteella voidaan tehdä arvio myös sitä, miten suuri osa hämeenlinnalaisista osallistuu ulkoiluun. Ulkoiluun osallistuminen voidaan selvittää periaatteessa kahden kysymyksen perusteella. Ensimmäinen ja suora ulkoiluun osallistumista mittaava kysymys 'harrastatko ulkoilua' osoittaa, että 14 % katohenkilöistä ei ulkoile, ja 86 % ulkoilee. Jos kuitenkin otetaan huomioon se, että kysymykseen osallistui vain 65 % haastatelluista (osa kieltäytyi, ja osa oli muuttanut tai oli poissa) on jakaamaa korjattava siten, että ei-vastaajista oletetaan ainakin saman verran olevan ei-ulkoilijoita kuin vastaajienkin joukossa. Tällöin ei-ulkoileviin henkilöihin kuuluu 19 % ei-vastaajista.

Toisaalta vastaamattomuus kysymyksen kolme mukaan johtui 12 % tapauksista siitä, että vastaaja ei ulkoile. Jos edelleen ulkoilemattomuuden osuutta korjataan ei-vastaajien osalta, saadaan ei-ulkoilijoiksi 15 % ei-vastaajista. Tämä jakauman takana on 100 % haastatelluista. Kuitenkin on syytä olettaa, että ei-vastaajien joukossa on suhteellisesti enemmän ei-ulkoilijoita kuin vastaajien joukossa. Kun ei-vastaajien jakaamaa ei tiedetä, pidetään aikaisempi arvio ulkoilevista ja ei-ulkoilevista voimassa.

Ulkoiluun osallistumattomat:

ei vastaajat (19 % 655:sta*)	125
vastaajat, ei ulkoile (4 % 663:sta)	26
vastaajat, tilap. este (1% 663:sta)	4
Yhteensä	155

*) luvussa 2 (taulukko 1) on esitetty kyselyyn vastanneiden ja kadoksi jääneiden lukumäärät.

155 henkilöä koko otosjoukosta (1396 henkeä) ei osallistu ulkoiluun eli ulkoiluun osallistumattomia on 11 %. Tällöin ulkoiluun osallistuu 89 % hämeenlinalaisista 15-80 vuotiaista hämeenlinalaisista.

Koska osa väestöstä ei halua antaa tietoja ulkoiluun osallistumisestaan, ja koska katotutkimus toteutettiin varsin suppeana, on osallistumisosuus prosenttia pidettävä suuntaa-antava arviona.

Hämeenlinnan väestöä koskevat laskelmat:

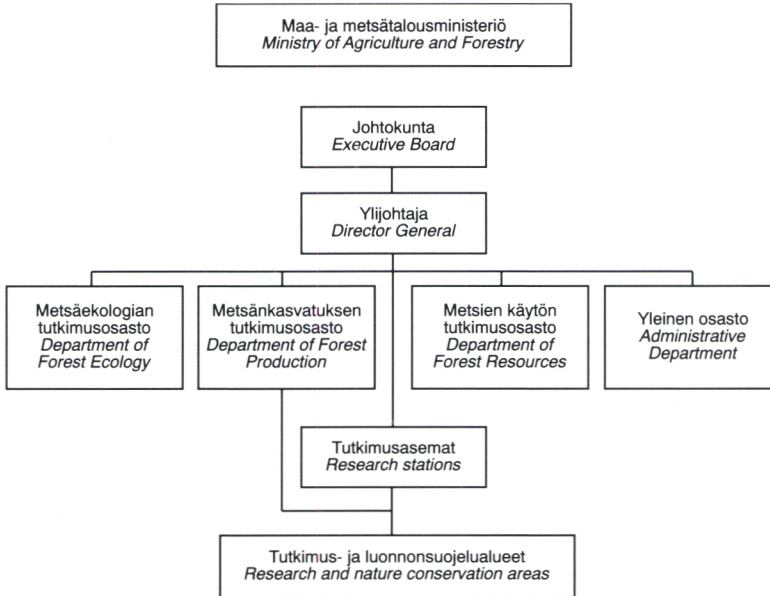
Vaikka ulkoiluun osallistumisen arvioon sisältyy oletuksia ei-vastaajien jakautumisesta ulkoilijoihin ja ei-ulkoilijoihin, on tässä tutkimuksessa haluttu tehdä joitakin laskelmia yleistäen ulkoilevan väestön tuloksia koko Hämeenlinnan väestöntasolle. Laskelmat perustuvat seuraaviin lukuihin ja päätelmiin.

Hämeenlinna väestö v.1990 alussa oli n. 43 000 henkeä, joista 15-80 vuotiaita oli n. 34 000 henkeä. Ulkoileva väestö on katotutkimuksen perusteella 89 % koko aikuisväestöstä eli 30 800 henkeä. Kun kaikki hyväksytyt 663 havaintoa edustavat ulkoilevaa väestöä, voidaan otoksen perusteella laskea koko väestöä koskevia arvioita siten, että suurennuskerroin on

$$\frac{\text{koko ulkoileva väestö (henkilöluku)}}{\text{ulkoileva otosväestö (havainnot)}} = \frac{30800}{663} = 46$$

Lukua 46 on käytetty kertoimena laskettaessa kävijä- ja käyntikertojen lukumääriä Hämeenlinnan eri ulkoilualueilla (luku 3.1.1)

METSÄNTUTKIMUSLAITOS — *THE FINNISH FOREST RESEARCH INSTITUTE*



Metsäntutkimuslaitos — *The Finnish Forest Research Institute*

Unioninkatu 40 A, FIN-00170 Helsinki, Finland

tel. +358-0-857 051, fax +358-0-625 308, telex 121298 metla sf

Ylijohtaja — *Director General*

Eljas Pohtila

Hallintojohtaja — *Administrative Director*

Tero Oksa

Tiedotuspäällikkö — *Head of Information*

Marja Ruutu

Metsäekologian tutkimusosasto — *Department of Forest Ecology*

Tutkimusjohtaja — *Research Director* Eero Paavilainen

Metsänkasvatuksen tutkimusosasto — *Department of Forest Production*

Tutkimusjohtaja — *Research Director* Jari Parviainen

Metsien käytön tutkimusosasto — *Department of Forest Resources*

Tutkimusjohtaja — *Research Director* Risto Seppälä

Tutkimusasemat — *Research Stations*

Joensuu

Parkano

Kannus

Punkaharju

Kolari

Rovaniemi

Muhos

Suonenjoki



- No 813 Varmola, Martti: Viljelymänniköiden alkukehitystä kuvaava metsikkömalli.
A stand model for early development of Scots pine cultures.
- No 814 Nieminen, Mika & Ahti, Erkki: Talvilannoituksen vaikutus ravinteiden huuhtoutumiseen karulta suolta.
Leaching of nutrients from an ombrotrophic peatland area after fertilizer application on snow.
- No 815 Heikkilä, Risto: Ravinnon määrän ja puulajikoostumuksen vaikutus hirven ravinnonkäyttöön ja taimituhoihin mäntytaimikoissa.
Effects of food quantity and tree species composition on moose (*Alces alces*) browsing in Scots pine plantations.
- No 816 Uusvaara, Olli: Pystykarsituista männiköistä valmistetun sahatavaran laatu ja arvo.
Quality and value of sawn goods from pruned Scots pine stands.
- No 817 Kanninen, Kaija: Sisäisten mallien teoria hakkuutyötapaturmien selittäjänä.
Theory of internal models in explaining logging accidents.
- No 818 Mäkinen, Pekka: Metsäkoneyrittämisen menestystekijät.
Success factors for forest machine contractors.
- No 819 Tamminen, Pekka: Pituusboniteetin ennustaminen kasvupaikan ominaisuuksien avulla Etelä-Suomen kangasmetsissä.
Estimation of site index for Scots pine and Norway spruce stands in South Finland using site properties.
- No 820 Moilanen, Mikko: Lannoituksen vaikutus männyn ravinnetilaan ja kasvuun Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun ojitetuilla soilla.
Effect of fertilization on the nutrient status and growth of Scots pine on drained peatlands in northern Ostrobothnia and Kainuu.
- No 821 Rantala, Tapio & Moilanen, Mikko: Nuorten suomänniköiden lannoituksen kannattavuus Pohjois-Pohjanmaalla.
Profitability of fertilization of young pine stands in northern Ostrobothnia.
- No 822 Hytönen, Jyrki & Ekola, Elina: Maan ja puuston ravinnetila Keski-Pohjanmaan metsitetyillä pelloilla.
Soil nutrient regime and tree nutrition on afforested fields in central Ostrobothnia, western Finland.
- No 823 Verkasalo, Erkki: Lehtikuusitukkien laatu Suomessa.
Technical quality of larch saw logs in Finland.
- No 824 Sievänen, Tuija: Kaupunkiväestön ulkoilukäyttäytyminen ja ulkoilualueiden käyttö. Hämeenlinnan ulkoilututkimus.
Outdoor recreation household survey in the City of Hämeenlinna.
- No 825 Salminen, Sakari: Eteläisimmän Suomen metsävarat 1986–1988.
Forest resources of southernmost Finland, 1986–1988.